

วิเคราะห์วิธีการสอนตามแนววิถีพุทธโรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์
ตำบลเชิงใน อำเภอเชิงใน จังหวัดอุบลราชธานี

**AN ANALYSIS OF TEACHING METHOD BY MEANS OF BUDDHIST WAY
OF KHUANGNAI CHAROENRAT SCHOOL, KHUANGNAI SUB-DISTRICT,
KHUANGNAI DISTRICT, UBON RATCHATHANI PROVINCE**

พระสาโรจน์ กิตติสมปนฺโน (โกษีย์)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

วิเคราะห์วิธีการสอนตามแนววิถีพุทธโรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์
ตำบลเชิงใน อำเภอเชิงใน จังหวัดอุบลราชธานี

พระสาโรจน์ กิตติสมปโน (โกษีย์)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

**An Analysis of Teaching Method by Means of Buddhist Way
of Khuangnai Charoenrat School, Khuangnai Sub-District,
Khuangnai District, Ubon Ratchathani Province**

Phra Sarot Kittisampañño (Kosee)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
the Requirements for The Degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University,
C.E. 2018

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยอนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
“วิเคราะห์วิธีการสอนตามแนววิถีพุทธโรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์ ตำบลเชิงใน อำเภอเชิงใน
จังหวัดอุบลราชธานี”เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร,ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

ประธานกรรมการ

(พระราชปริยัติกวี,ศ.ดร.)

กรรมการ

(รศ.ดร.พุทธรักษ์ ปราบนอก)

กรรมการ

(พระมหาดาวสยาม วชิรปญโญ,ผศ.ดร.)

กรรมการ

(รศ.ดร.โสวิทย์ บำรุงภักดิ์)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระมหาดาวสยาม วชิรปญโญ,ผศ.ดร.

ประธานกรรมการ

รศ.ดร.โสวิทย์ บำรุงภักดิ์

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระสาโรจน์ กิตติสมปนโน)

- ชื่อวิทยานิพนธ์** : วิเคราะห์วิธีการสอนตามแนววิถีพุทธโรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์ ตำบลเชิงใน อำเภอเชิงใน จังหวัดอุบลราชธานี
- ผู้วิจัย** : พระสาโรจน์ กิตติสมปนโน (โกเชี่ย)
- ปริญญา** : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)
- คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์**
- : พระมหาดาวสยาม วชิรปัญญา, ผศ.ดร., ป.ธ.๖, พธ.บ.(ศาสนา),
M.A.(Sanskrit), Ph.D.(Pali & Theravāda)
 - : รศ.ดร.โสวิทย์ บำรุงภักดิ์, ป.ธ.๗, พธ.บ.(ปรัชญา),
M.A.(Buddhist Studies), พธ.ด.(พระพุทธศาสนา)
- วันสำเร็จการศึกษา** : ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๖๑

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) เพื่อศึกษาความเป็นมาของโรงเรียนวิถีพุทธ ๒) เพื่อศึกษาวิธีการสอนตามแนววิถีพุทธ โรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์ ตำบลเชิงใน อำเภอเชิงใน จังหวัดอุบลราชธานีและ ๓) เพื่อวิเคราะห์วิธีการสอนตามแนววิถีพุทธ โรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์ ตำบลเชิงใน อำเภอเชิงใน จังหวัดอุบลราชธานี การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพด้วยการเก็บข้อมูลจากเอกสารงานวิจัยและการสัมภาษณ์เชิงลึกกับกลุ่มเป้าหมายที่กำหนด แล้วรวบรวมแล้วนำเสนอผลวิจัยด้วยวิธีวิเคราะห์เชิงพรรณนา

ผลการศึกษาพบว่า

โรงเรียนวิถีพุทธ เป็นโรงเรียนระบบปกติทั่วไปที่นำหลักธรรมพระพุทธศาสนามาใช้ หรือประยุกต์ใช้ในการบริหาร และการพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษา เน้นกรอบการพัฒนา ตามหลักไตรสิกขามีจุดเน้นให้โรงเรียนวิถีพุทธดำเนินการพัฒนาผู้เรียนโดยหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อย่างบูรณาการผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการพัฒนา “การกินอยู่ดูฟังเป็น” คือ มีปัญญารู้เข้าใจ ในคุณค่าแท้

วิธีการสอนตามแนววิถีพุทธ โรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์ มีกระบวนการเรียนการสอนและการประยุกต์ใช้ตามแนววิถีพุทธ เป็นการเรียนการสอนโดย บูรณาการกระบวนการโรงเรียนวิถีพุทธโดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีโอกาสในการเรียนรู้หลักจริยธรรม ที่สัมพันธ์ด้วยหลักสังคัม (ศีล) ความสงบสุข (สมาธิ) และการผลิตทรัพยากรมนุษย์ให้มีความรู้ สติปัญญาที่รอบคอบ (ปัญญา) มีการจัดอบรมกิจกรรมตามวัฒนธรรมประเพณีประจำเดือนต่าง ๆ เป็นต้น เพื่อให้เยาวชน มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมของพระพุทธศาสนา และเพื่อปลูกฝังหลักธรรมและจริยธรรมทางศาสนาจนเกิดความรู้คู่คุณธรรม

วิเคราะห์วิธีการสอนตามแนววิถีพุทธ โรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์ ตำบลเชิงใน อำเภอเชิงใน จังหวัดอุบลราชธานี ผู้บริหารสถานศึกษา ครู และบุคลากรมีความสำคัญต่อการพัฒนาผู้เรียนในวิธีการสอนตามแนววิถีพุทธ ทั้งในฐานะเป็นผู้อบรมสั่งสอน ผู้จัดการเรียนรู้และการเป็นแบบอย่างที่ดีในการปฏิบัติตน บุคลากรทุกคนพัฒนาตาม หลักไตรสิกขา มีคุณลักษณะเป็นผู้มีความรู้พุทธธรรมเป็นอย่างดี ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ จากความประสาธน์ใจเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างวัด โรงเรียน และชุมชน ทำให้โรงเรียนได้รับรางวัลต่าง ๆ อาทิ เช่น รางวัลกลุ่มเยาวชนดีเด่นแห่งชาติ รางวัลโรงเรียนคุณธรรมจริยธรรมดีเด่นระดับเขตพื้นที่ ครูผู้สอนได้รับรางวัล โครงการคุณธรรม โรงเรียนได้รับยกย่องให้เป็นสถานศึกษาที่ปลูกความดีในบุคคล สร้างชุมชน คุณธรรมและส่งเสริมให้เด็กนักเรียนเป็นผู้มีจิตอาสา เป็นต้น รวมถึงสามารถนำความรู้และคุณธรรมไปบูรณาการ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างเหมาะสมและมีความสุข เป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติต่อไปในอนาคต

Thesis Title : An Analysis of Teaching Method by Means of
Buddhist Way of Khuangnai Charoenrat School,
Khuangnai Sub-District, Ubon Ratchathani Province

Researcher : Phra Sarot Kittisampañño (Kosee)

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committees

: Phramaha Daosayam Vajirapañño, Asst.Prof.Dr., Pali VI,
B.A.(Religion), M.A.(Sanskrit), Ph.D.(Pali & Theravāda)

: Assoc.Prof.Dr.Sowit Bamrungphak, Pali VII,
B.A.(Philosophy), M.A.(Buddhist Studies),
Ph.D.(Buddhist Studies)

Date of Graduation : 30 July 2018

Abstract

The aims of this thesis were: 1) to study of the Buddhist Oriented Schools; 2) to study the Buddhist teaching method of Khuangnai Charoenrat School, Khuangnai district, Ubon Ratchathani province; 3) to analyze the teaching method by means of the Buddhist way of the school. This study employed a method of qualitative research to collect the data from the relevant research and in-depth interview of the set target. The data then were interpreted by means of the descriptive analysis.

The research results were as follows:

The Buddhist oriented school is the school that uses and applies Buddhist teachings in administration and student development according to the principles of the Three Buddhist Learning Modes (*tisikkhā*): precept, meditation, wisdom. The students were developed through all the activities ‘eating, living, looking, listening, being’ and having the wisdom to understand in the true values.

Khuangnai Charoenrat School has the learning and teaching process applied with the Buddhist teaching method that allowed the students to learn the ethical principles related to the principles of society (precepts), peace (meditation) and to create the human resource endowed with consciousness and wisdom (wisdom). The

school organized the training activities according to traditions or cultures in each month to educate the youth about the Buddhist principles, dhamma and ethics.

The administrators, teachers and personnel of Khuangnai Charoenrat School gave an importance to the student development, according to Buddhist ways in the positions of the trainers, preachers, learning providers and a good example of good behaviors. All personnel have been developed based on the Buddhist Three Learning Modes so that they have good knowledge in Dhamma, perform good deeds in collaboration with school and community. This leads the school to earn many achievements such as National Youth Award, Regional Ethical School Award and Best Teacher Award. The moral training project of the school has the reputation in teaching people morality, creating the moral and ethical community, promoting volunteer mind for students, developing their quality of life, happiness and building the good citizens for this country.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ มีจุดมุ่งหมายเพื่อวิเคราะห์วิธีการสอนตามแนววิถีพุทธ โรงเรียนเชิง
ในเจริญราษฎร์ ตำบลเชิงใน อำเภอเชิงใน จังหวัดอุบลราชธานี วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จได้โดย
ได้รับความเมตตาอนุเคราะห์ และคำแนะนำจากอาจารย์ พระมหาดาวสยาม วชิรปัญญา, ผศ.ดร. และ
รศ.ดร.โสวิทย์ บำรุงภักดิ์ กรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์ ที่ได้เสนอแนะข้อคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ต่อ
การทำวิทยานิพนธ์ และช่วยตรวจสอบแก้ไขข้อบกพร่อง ทำให้วิทยานิพนธ์มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบคุณคณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์ทุกท่านที่ชี้แนะเพื่อให้เกิดความสมบูรณ์
ด้านเนื้อหา และขอขอบคุณคณาจารย์ และเจ้าหน้าที่ทุกท่านของบัณฑิตศึกษาวิทยาเขตขอนแก่น ที่ได้
ตรวจรูปแบบวิทยานิพนธ์ และแนะนำเพิ่มเติมให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นรวมถึงได้อำนวยความสะดวกในการ
ติดต่อประสานงานด้วยดีตลอดมา ขอขอบคุณพระมหาพิสิฐ วิสิษฐปัญญา, ป.ธ.๙ ที่เป็นกัลยาณมิตร
ตรวจสอบความถูกต้องของรูปแบบวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ และขอขอบคุณนายอรรถพร สำเภา ผู้อำนวยการ
โรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์ ตำบลเชิงใน อำเภอเชิงใน จังหวัดอุบลราชธานี ที่อำนวยความสะดวกใน
การเก็บข้อมูลประกอบการทำวิทยานิพนธ์ และญาติธรรมที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการทำวิทยานิพนธ์
จนเสร็จสมบูรณ์เรียบร้อย

ท้ายนี้ข้าพเจ้าขอขอบคุณครูอาจารย์ทุกท่านที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ทั้งทางโลก และ
ทางธรรม แนะนำในสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษา ทำให้ข้าพเจ้ามีความรู้ความเข้าใจในการดำเนินชีวิต
ที่ถูกต้อง และขอขอบคุณบิดา มารดา และญาติพี่น้องทุกท่านที่คอยให้กำลังใจตลอดมา ข้าพเจ้าขออ้อม
อุทิศถวายบูชาแด่คุณพระพุทฺธ คุณพระธรรม คุณพระสงฆ์ คุณบิดามารดา และครูอุปัชฌาย์อาจารย์ที่
ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ให้ข้าพเจ้าสามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อส่วนร่วม และธำรงไว้ซึ่ง
พระพุทธศาสนา

พระสาโรจน์ กิตติสมปโน (โกษีย์)

๓๐ มิถุนายน ๒๕๖๑

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง	ณ
สารบัญรูปภาพ	ญ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฎ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย	๔
๑.๔ ปัญหาที่ต้องทราบ	๔
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๕
๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๓
๑.๘ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๑๓
บทที่ ๒ ความเป็นมาของโรงเรียนวิถิพุทธ	๑๔
๒.๑ ความเป็นมาของโรงเรียนวิถิพุทธ	๑๕
๒.๑.๑ ความเป็นมาของโรงเรียนวิถิพุทธ	๑๕
๒.๑.๒ นโยบายและแผนเกี่ยวกับการบริหารจัดการโรงเรียนวิถิพุทธ	๑๖
๒.๑.๓ ความหมายของโรงเรียนวิถิพุทธ	๑๗
๒.๑.๔ ความสำคัญของโรงเรียนวิถิพุทธ	๑๘
๒.๒ แนวคิดหลักการของโรงเรียนวิถิพุทธ	๒๑
๒.๒.๑ หลักธรรมสำคัญสู่กระบวนการดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธ	๒๑
๒.๒.๒ การจัดการศึกษาตามแนววิถิพุทธ	๒๙
๒.๓ ลักษณะของโรงเรียนวิถิพุทธ	๓๐
๒.๔ ตัวชี้วัดการดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธ	๓๑

๒.๕	ประโยชน์ของโรงเรียนวิถีพุทธ	๓๙
๒.๖	สรุป	๔๑
บทที่ ๓	วิธีการสอนตามแนววิถีพุทธ โรงเรียนเชียงใหม่เจริญราษฎร์	๔๓
๓.๑	บริบทโรงเรียนเชียงใหม่เจริญราษฎร์	๔๓
๓.๒	การดำเนินการวิธีการสอนตามแนววิถีพุทธ โรงเรียนเชียงใหม่เจริญราษฎร์	๔๕
๓.๒.๑	กระบวนการดำเนินงาน	๔๕
๓.๒.๒	พัฒนาการทางจริยธรรม	๕๒
๓.๓	บุคลากร (ครู) ที่ดีตามแนววิถีพุทธ โรงเรียนเชียงใหม่เจริญราษฎร์	๕๕
๓.๓.๑	คุณลักษณะของบุคลากรโรงเรียนเชียงใหม่เจริญราษฎร์	๕๕
๓.๓.๒	คุณลักษณะของนักเรียนตามแนววิถีพุทธโรงเรียนเชียงใหม่เจริญราษฎร์	๕๘
๓.๔	กิจกรรมนักเรียนตามแนววิถีพุทธ โรงเรียนเชียงใหม่เจริญราษฎร์	๖๕
๓.๔.๑	โครงการเรื่อง “จิตอาสาพัฒนาชุมชน”	๖๕
๓.๔.๒	โครงการ “เยาวชนรุ่นใหม่ใส่ใจ ๕ ส”	๖๖
๓.๔.๓	กิจกรรมส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธ	๖๖
๓.๔.๔	กิจกรรมประจำวัน	๖๗
๓.๔.๕	กิจกรรมเสริม	๖๗
๓.๔.๖	กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา	๖๘
๓.๕	ปัญหาและอุปสรรคของวิธีการสอนตามแนววิถีพุทธโรงเรียนเชียงใหม่เจริญราษฎร์	๖๘
๓.๕.๑	ด้านการดำเนินการสอนตามแนววิถีพุทธ	๖๘
๓.๕.๒	ด้านการพัฒนาบุคลากรตามแนววิถีพุทธ	๖๙
๓.๕.๓	ด้านลักษณะของนักเรียนตามแนววิถีพุทธ	๗๐
๓.๕.๔	ด้านกิจกรรมนักเรียนตามแนววิถีพุทธ	๗๐
๓.๕.๕	ข้อเสนอแนะ	๗๑
๓.๖	สรุป	๗๑
บทที่ ๔	วิเคราะห์วิธีการสอนตามแนววิถีพุทธ โรงเรียนเชียงใหม่เจริญราษฎร์	๗๓
๔.๑	การจัดกิจกรรมวิธีการสอนตามแนววิถีพุทธ โรงเรียนเชียงใหม่เจริญราษฎร์	๗๓
๔.๑.๑	การดำเนินการสอนตามแนววิถีพุทธ	๗๔
๔.๑.๒	การพัฒนาบุคลากรตามแนววิถีพุทธ	๗๕
๔.๑.๓	ลักษณะของนักเรียนตามแนววิถีพุทธ	๗๖
๔.๑.๔	กิจกรรมนักเรียนตามแนววิถีพุทธ	๗๗

๔.๑.๕	ข้อเสนอแนะ	๗๙
๔.๒	ประโยชน์ของวิธีการสอนตามแนววิถีพุทธ โรงเรียนเชียงใหม่เจริญราษฎร์	๘๐
๔.๒.๑	การดำเนินการสอนตามแนววิถีพุทธ	๘๑
๔.๒.๒	การพัฒนาบุคลากรตามแนววิถีพุทธ	๘๑
๔.๒.๓	ลักษณะของนักเรียนตามแนววิถีพุทธ	๘๓
๔.๒.๔	กิจกรรมนักเรียนตามแนววิถีพุทธ	๘๕
๔.๒.๕	ข้อเสนอแนะ	๘๖
๔.๓	ผลความคิดเห็นเกี่ยวกับวิธีการสอนตามวิถีพุทธ	๘๗
๔.๓.๑	ข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์	๘๗
๔.๓.๒	โรงเรียนจัดการเรียนรู้โดยยึดหลักธรรมของพระพุทธศาสนา มาผสมผสานกับ การเรียนรู้	๘๗
๔.๓.๓	โรงเรียนจัดอาคาร สถานที่ สภาพแวดล้อม ห้องเรียน และแหล่งเรียนรู้ที่ส่งเสริมการพัฒนา ศิล สมาธิ ปัญญา	๘๗
๔.๓.๔	โรงเรียนจัดกิจกรรมวิถีพุทธประจำวัน ประจำสัปดาห์ หรือโอกาสต่าง ๆ เพื่อพัฒนาผู้เรียนอย่างบูรณาการ	๘๘
๔.๓.๕	ท่านมีความตระหนักและศรัทธาเข้าใจหลักการ และการดำเนินงานของโรงเรียนวิถีพุทธ	๘๘
๔.๓.๖	โรงเรียนสนับสนุนให้บุคลากรมีขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติหน้าที่ เกี่ยวกับโรงเรียนวิถีพุทธและทำด้วยจิตศรัทธา	๘๙
๔.๓.๗	โรงเรียนส่งเสริมให้ครูและนักเรียนปฏิบัติกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา อย่างเห็นคุณค่า รู้เข้าใจเหตุผล	๘๙
๔.๓.๘	โรงเรียนส่งเสริมความสัมพันธ์แบบกัลยาณมิตร อ่อนน้อมถ่อมตน เคารพให้เกียรติซึ่งกันและกัน ยิ้มแย้ม มีเมตตาต่อกัน ทั้งครูต่อนักเรียน ครูต่อครู นักเรียนต่อนักเรียน	๘๙
๔.๓.๙	มีการจัดกลุ่มปฏิบัติกิจกรรม สนทนาธรรม ฟังเทศน์ ปฏิบัติธรรม ในโอกาสสำคัญทั้งในโรงเรียน วัด ชุมชน	๙๐
๔.๓.๑๐	โรงเรียนเห็นความสำคัญและมีกิจกรรมเสริมความเข้มแข็งของระบบ ดูแลช่วยเหลือเด็ก ด้วยการเยี่ยมบ้านนักเรียนและกิจกรรมส่งเสริม สนับสนุนนักเรียนอย่างทั่วถึง	๙๐

๔.๓.๑๑	โรงเรียนมีการวัดประเมินผลตามสภาพจริง ด้วยวิธีการที่หลากหลาย โดยมีจุดเน้นเพื่อพัฒนานักเรียนต่อเนื่อง	๙๐
๔.๔	สรุป	๙๐
บทที่ ๕	สรุปผลและข้อเสนอแนะ	๙๒
๕.๑	สรุปผลการวิจัย	๙๒
๕.๒	ข้อเสนอแนะ	๙๙
บรรณานุกรม		๑๐๐
ภาคผนวก		๑๐๖
	ภาคผนวก ก แบบสอบถามและสัมภาษณ์เชิงลึก	๑๐๗
	ภาคผนวก ข หนังสือขออนุญาตสัมภาษณ์	๑๑๒
	ภาคผนวก ค ภาพกิจกรรม	๑๑๕
ประวัติผู้วิจัย		๑๒๑

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
ตารางที่ ๒.๑	ตัวชี้วัดด้านปัจจัยนำเข้า Input	๓๒
ตารางที่ ๒.๒	ตัวชี้วัดด้านกระบวนการ Process	๓๔
ตารางที่ ๒.๓	ตัวชี้วัดด้านผลผลิต Output	๓๖
ตารางที่ ๒.๔	ตัวชี้วัดด้านผลกระทบ Outcomes impact	๓๗

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
ภาพที่ ๒.๑ การพัฒนาผู้เรียนตามหลักไตรสิกขา	๒๒
ภาพที่ ๒.๒ การนำแนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิสุทธิพุทธสู่การปฏิบัติจริงในสถานศึกษา	๒๘

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

อักษรย่อในวิทยานิพนธ์นี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ โดยได้กล่าวอ้างอิงถึงแหล่งที่มา/เล่ม/ข้อ/และหน้า ตามลำดับ เช่น อง.ติก. (ไทย). ๒๑/๓๕/๑๑๙. หมายถึง อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต เล่มที่ ๒๑ ข้อที่ ๓๕ หน้า ๑๑๙. เป็นต้น

พระวินัยปิฎก

เล่ม	คำย่อ	ชื่อคัมภีร์
๑-๒	วิ. มหา. (ไทย) =	วินัยปิฎก ภิกขุวิภังค์ (ภาษาไทย)
๗	วิ. จุ. (ไทย) =	วินัยปิฎก จุฬวรรค (ภาษาไทย)
๘	วิ. ป. (ไทย) =	วินัยปิฎก ปริวารวรรค (ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

เล่ม	คำย่อ	ชื่อคัมภีร์
๑๒	ม. มุ. (ไทย) =	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก์ (ภาษาไทย)
๑๓	ม. ม. (ไทย) =	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปณณาสก์ (ภาษาไทย)
๒๐	อง. ติก. (ไทย) =	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ติกนิบาต (ภาษาไทย)
๒๑	อง. จตุกก. (ไทย) =	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต (ภาษาไทย)
๒๒	อง. ปญจก (ไทย) =	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปญจกนิบาต (ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

วิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคม ที่ประเทศไทยได้เผชิญอยู่ในขณะนี้ เป็นเหตุให้เกิดผลกระทบ ต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของบุคคลและสังคมเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะกลุ่มเยาวชนได้รับอิทธิพลกระแส ค่านิยมวัฒนธรรมตะวันตกที่ลั่งไหลเข้ามาในรูปแบบต่างๆ ทั้งนี้มีผลสืบเนื่องมาจากการพัฒนาประเทศ ที่มุ่งเน้นไปสู่ความทันสมัย ความเจริญเติบโตทางด้านวัตถุและเทคโนโลยี ขาดการพัฒนาด้านจิตใจก่อให้เกิดปัญหาบุคคลและสังคมที่ไม่มีคุณธรรมและจริยธรรม บุคคลต่างเห็นแก่ตนเองกว่าส่วนรวม รัฐบาลจึงได้มีนโยบายในการจัดระเบียบสังคมโดยนำเอากฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ต่างๆ มาบังคับใช้อย่างเข้มงวดกวดขันยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นสถานบริการหรือบันเทิง รวมทั้งเรื่องการห้ามขายเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์และสารเสพติด เช่น เหล้า เบียร์ บุหรี่ เป็นต้น ผลประโยชน์ที่เกิดขึ้น จากการมอมเมาเยาวชนผู้กำลังอยู่ในวัยกำลังศึกษาเล่าเรียนมากมายมหาศาล ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเหล้า บุหรี่ สารเสพติดทุกชนิด ปัญหาเหล่านี้นำไปสู่การก่ออาชญากรรม สร้างปัญหาแก่สังคมประเทศชาติอีกมากมาย โดยผู้ประกอบการเหล่านั้นไม่มีความรู้เลยว่า พวกเขาได้มอมเมาและทำลายเยาวชนของชาติลงไปทุกวัน และวันข้างหน้า สังคมของประเทศจะอ่อนแอลง จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องหาทางป้องกันและแก้ไขปัญหาเยาวชนและสังคมของประเทศ เพราะปัญหาเหล่านี้ขัดแย้งกับกระบวนการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมไทยอย่างมาก ดังนั้นวิธีการ ที่จะพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมแก่นักเรียนนักศึกษาให้มีประสิทธิภาพและได้ผลอย่างเป็นรูปธรรมนั้น จำเป็นต้องศึกษาวิจัยหาแนวทางที่เป็นสายกลางที่สุดเพื่อนำผลการวิจัยมาเป็นแนวทางในการพัฒนาคุณธรรมแก่นักเรียนนักศึกษาในสถาบันการศึกษาอย่างเป็นรูปธรรมสอดคล้องกับแนวคิดและนโยบายของประเทศ

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ มาตรา ๘๑ บัญญัติว่า รัฐต้องจัดการศึกษาอบรมในการดำรงชีวิตสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข และในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔)^๑ ได้มุ่งให้พัฒนาไปสู่ “สังคมที่เข้มแข็งและมีสมดุลภาพ” โดยยึดหลักความสมดุล ความพอดี สร้างคนให้เป็นคนดีคนเก่ง พร้อมด้วย

^๑ สำนักนายกรัฐมนตรี, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : ม.ป.พ, ๒๕๖๐), หน้า ๖.

คุณธรรม จริยธรรม มีวินัย มีความรับผิดชอบ มีจิตสำนึกในสาธารณประโยชน์พึ่งพาตนเองได้ซึ่งสอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๕๑^๒ ที่มีนโยบายที่มุ่งพัฒนาคนไทยให้เป็น มนุษย์ที่สมบูรณ์เป็นคนดีมีปัญญา มีความสุขและมีความเป็นไทย มีศักยภาพในการศึกษาต่อและประกอบ อาชีพ จึงกำหนดจุดหมาย ซึ่งถือเป็นมาตรฐานการเรียนรู้ให้นักเรียนเกิดคุณลักษณะอันพึงประสงค์คือ ให้เห็นคุณค่าของตนเอง มีวินัยในตนเอง ปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนา ที่ตนนับถือ มีจริยธรรมและค่านิยมอันพึงประสงค์ซึ่งสอดคล้องกับกรมวิชาการที่จัดสาระการเรียนรู้เป็นองค์ความรู้ของกลุ่มสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สาระที่ ๑ ศาสนา ศีลธรรม สนับสนุนให้เอกชนจัดการศึกษาอบรมความรู้คู่คุณธรรม และกล่าวถึงการส่งเสริมความรู้และ ปลูกฝังจิตสำนึก ที่ถูกต้องในระบบการปกครองระบอบประชาธิปไตย กล่าวถึงเรื่องการส่งเสริม ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมของชาติ ประชาธิปไตย ขณะเดียวกันพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ ได้ประกาศใช้ตั้งแต่เดือนสิงหาคม พุทธศักราช ๒๕๔๒ มาตรา ๖ บัญญัติไว้ว่าการจัดการศึกษาต้องเป็นไป เพื่อพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกายจิตใจ สติปัญญาความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข มาตรา ๒๓ กล่าวถึงการจัดการเรียนการสอน โดยผสมผสานความรู้ด้านต่างๆอย่างได้สัดส่วนสมดุลกัน รวมทั้งปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามและคุณลักษณะที่พึงประสงค์ไว้ในทุกวิชา

จะเห็นว่าจุดมุ่งหมายของพระราชบัญญัติการศึกษาฉบับนี้กล่าวถึงเรื่องการพัฒนามนุษย์ให้สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ตลอดจนความรู้และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำเนินชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับคนอื่นได้อย่างมีความสุข นี่คือนโยบายที่สำคัญที่สุดในการนำเอาคุณธรรมและจริยธรรมมาเป็นหลักใหญ่ในการพัฒนามนุษย์

ปัจจุบันเป็นยุคแห่งการศึกษา เพื่อสนองความต้องการของชีวิตและสังคม ให้คนมีคุณภาพปลอดภัย พ้นจากความรุนแรงเบียดเบียนกันในทุกด้าน เนื่องจากความรุนแรงเบียดเบียนได้ขยายแผ่ทั่วไป เชื่อมกันทั้งหมดจนกลายเป็นระบบ จึงต้องให้การศึกษาไปแก้ไขให้ทั้งชีวิต สังคมและสิ่งแวดล้อม เป็นระบบแห่งความประสานกลมกลืนและเกื้อกูลต่อกัน แต่การศึกษาที่จัดตามกันมาแต่เดิมอย่างตะวันตกไม่สามารถแก้ปัญหาได้จึงต้องมีการปฏิรูปครั้งใหม่ลักษณะสำคัญของการปฏิรูปการศึกษาคือการยอมรับและการจัดการดำเนินการให้การพัฒนาคนเป็นแกน และเป็นฐานของการพัฒนาทุกอย่าง ทุกเรื่องและทุกรูปแบบ การทำให้เกิดการประสานของระบบทั้ง ๓ คือระบบชีวิต ระบบสังคม และระบบสิ่งแวดล้อมนี้เป็นจุดหมายสำคัญ ดังคิดที่ว่า” ใ้มนุษย์มีชีวิตที่ดีงาม ในสังคมที่มีสันติสุขในโลกที่รื่นรมย์น่าอยู่น่าอาศัยหนึ่ง” การจัดการศึกษาของเราเน้นเนื้อหาวิชาการเพิ่มขึ้นๆ และให้เรื่องคุณธรรมจริยธรรมหรือคุณลักษณะที่พึงประสงค์ต่างๆ สอดแทรกและบูรณาการอยู่ในการ

^๒ กระทรวงศึกษาธิการ, แผนพัฒนาการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ฉบับที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : ๒๕๕๙), หน้า ๔.

เรียนเนื้อหาวิชาการ ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับระดับความใส่ใจและการมุ่งเน้นของโรงเรียนเป็นสำคัญ แต่ด้วยสภาพปัญหาและวิกฤตการณ์คุณธรรมของคนในสังคมไทย จึงมีข้อเสนอให้นำหลักธรรมคำสอนในพุทธศาสนามาใช้อย่างจริงจังในโรงเรียน ก่อเกิดเป็นโครงการโรงเรียนวิถีพุทธในปลายปี พ.ศ.๒๕๔๕ และมุ่งมั่นดำเนินการต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ดังนั้นจึงเกิดโรงเรียนวิถีพุทธขึ้นมา โดยโรงเรียนวิถีพุทธคือโรงเรียนที่จัดการศึกษาตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าโดยดำเนินตามมรรคซึ่งเป็นวิถีแห่งการดำเนินชีวิต โดยเน้นหลักไตรสิกขาคือศีล สมาธิและปัญญา พ.ศ. ๒๕๕๘ มีโรงเรียนวิถีพุทธจำนวน ๒๐,๓๑๐ โรงเรียน (ข้อมูล มีนาคม ๒๕๕๘)^๙

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาการจัดการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธ โรงเรียนเชียงใหม่เจริญราษฎร์ ตำบลเชียงใหม่ อำเภอเชียงใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี ด้วยโรงเรียนดังกล่าวเป็นโรงเรียนประจำอำเภอที่มีการจัดการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธอย่างต่อเนื่อง ส่งผลต่อการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผลการเรียน จนปรากฏชัดเจนได้รับการยอมรับจากสังคมโดยรอบและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องแม้ว่าผู้เรียนจำนวนไม่น้อยมาจากครอบครัวที่ขัดสน แยก แยก จึงสุ่มเสี่ยง ต่อการมีพฤติกรรมเบี่ยงเบน หากแต่ด้วยแนวนโยบายการจัดการศึกษาวิถีพุทธได้ขัดเกลานักเรียนให้มีพฤติกรรมที่ดี จึงนำมาสู่ความสนใจถึงสภาพการจัดการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธของโรงเรียนว่า มีสภาพการจัดกิจกรรมเช่นใด มีปัญหาและอุปสรรครวมทั้งมีแนวทางพัฒนาเช่นใด ซึ่งข้อมูลที่ได้จากการศึกษา เชื่อว่าจะเป็นประโยชน์ต่อการขยายผลแนวคิดการจัดการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธให้บรรลุประสิทธิภาพที่ดีต่อไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาความเป็นมาของโรงเรียนวิถีพุทธโรงเรียนเชียงใหม่เจริญราษฎร์ ตำบลเชียงใหม่ อำเภอเชียงใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาวิธีการสอนตามแนววิถีพุทธ โรงเรียนเชียงใหม่เจริญราษฎร์ ตำบลเชียงใหม่ อำเภอเชียงใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี

๑.๒.๓ เพื่อวิเคราะห์วิธีการสอนตามแนววิถีพุทธ โรงเรียนเชียงใหม่เจริญราษฎร์ ตำบลเชียงใหม่ อำเภอเชียงใหม่ จังหวัดอุบลราชธานี

^๙ สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, ความเป็นมาโรงเรียนวิถีพุทธ, พิมพ์ครั้งที่ ๕, หน้า ๑๔.

๑.๓ ขอบเขตของการวิจัย

๑.๓.๑ ด้านเอกสาร

การวิจัยครั้งนี้จะศึกษาเอกสารจากข้อมูล ดังนี้

๑. ข้อมูลปฐมภูมิ คือ คัมภีร์พระไตรปิฎก
๒. ข้อมูลทุติยภูมิ คือ หนังสือ ตำรา เอกสารวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๓.๒ ด้านเนื้อหา

ด้านเนื้อหา ได้แก่ งานวิจัยนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษาความเป็นมาโรงเรียนวิถีพุทธ วิธีการสอนตามแนววิถีพุทธ โรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์ ตำบลเชิงใน อำเภอเชิงใน จังหวัดอุบลราชธานี

๑.๓.๓ ด้านพื้นที่และประชากร

๑. ด้านพื้นที่ คือ โรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต ๑ ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลตำบลเชิงใน หมู่ที่ ๔ ถนนแจ้งสนิท ตำบลเชิงใน อำเภอเชิงใน จังหวัดอุบลราชธานี เนื้อที่ ๑๖ ไร่ ๓ งาน ๑๘ ตารางวา เปิดทำการสอนในระดับชั้นอนุบาล ๑ ถึงระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ มีนักเรียนรวมทั้งสิ้น ๑,๓๖๖ คน

๒. ด้านประชากร ผู้วิจัยกำหนดสัมภาษณ์ศึกษา ได้แก่ บุคคลผู้ที่เกี่ยวข้องกับการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธ โรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์ รวมจำนวน ๓๐ รูป/คน ดังนี้

๑) พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน	จำนวน ๓ รูป
๒) คณะกรรมการสถานศึกษา	จำนวน ๓ คน
๓) ผู้อำนวยการโรงเรียน	จำนวน ๑ คน
๔) รองผู้อำนวยการโรงเรียนที่ดูแลฝ่ายวิชาการ	จำนวน ๑ คน
๕) ครูผู้สอน	จำนวน ๖ คน
๖) ผู้ปกครองนักเรียน	จำนวน ๘ คน
๗) นักเรียนโรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์	จำนวน ๘ คน
	รวมจำนวน ๓๐ รูป/คน

๑.๔ ปัญหาที่ต้องทราบ

๑.๔.๑ ประวัติความเป็นมาของโรงเรียนวิถีพุทธสังกัด

๑.๔.๒ วิธีการสอนตามแนววิถีพุทธ โรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์ ตำบลเชิงใน อำเภอเชิงใน จังหวัดอุบลราชธานี

๑.๔.๓ ผลสำเร็จของวิธีการสอนตามแนววิถีพุทธ โรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์ ตำบลเชิงใน อำเภอเชิงใน จังหวัดอุบลราชธานี

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

วิธีการสอนตามแนววิถีพุทธ หมายถึง การดำเนินการพัฒนานักเรียนโดยใช้หลักไตรสิกขา ผ่านวิธีการที่หลากหลายบูรณาการกับวิชาพระพุทธศาสนาเพื่อให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ผ่าน การออกแบบกิจกรรมการเรียนการสอน การใช้สื่อนวัตกรรม การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรและการวัดประเมินผลตามสภาพจริง

โรงเรียนวิถีพุทธ หมายถึง โรงเรียนสังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ที่จัดการศึกษาตามหลักไตรสิกขาผ่านการเรียนการสอนหลากหลาย บูรณาการกับรายวิชาต่างๆ เฉพาะอย่างยิ่งวิชาพระพุทธศาสนา เพื่อให้ผู้เรียนเกิดศรัทธาของผู้มีศีล สมาธิ ปัญญา

ไตรสิกขา หมายถึง สิกขา ๓ อย่างที่จะนำมาใช้ในการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียน เชื่องในเจริญราษฏร์ ต่าบลเชื่องใน อำภอเชื่องใน จังหวัดอุบลราชธานี ได้แก่ ๑) ศีล หมายถึง พฤติกรรมแสดงออกอย่างถูกต้องทางกาย ๒) สมาธิ หมายถึง พฤติกรรมที่ทำให้จิตให้สงบ หรือทำให้จิตให้ตั้งมั่น และ ๓) ปัญญา หมายถึง พฤติกรรมแสดงออกซึ่งความรู้ ความสามารถที่ถูกต้องตามหลักการ เหตุและผล

๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๑ เอกสารที่เกี่ยวข้อง

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้ให้ความหมายโรงเรียนวิถีพุทธว่าเป็นโรงเรียนที่จัดการศึกษาตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้าโดยดำเนินตามมรรค ซึ่งเป็นวิถีแห่งการดำเนินชีวิตในพระพุทธศาสนา ที่แปลว่าทางอันประเสริฐมีองค์ ๘ ประการ พัฒนาตามหลักไตรสิกขา สรุปว่าโรงเรียนวิถีพุทธคือโรงเรียนที่ฝึกอบรมผู้เรียนให้มีวิถีชีวิตแบบชาวพุทธทั้งในและนอกสถานที่ฝึกอบรมผู้เรียนให้กิน อยู่ดูฟัง เป็น คำว่า เป็น ในกรณีนี้หมายถึงกิน อยู่ดูและฟังตามหลักไตรสิกขาคือให้เกิดความประพฤติที่ดีงาม (ศีล) เกิดความมั่นคงในอารมณ์ (สมาธิ) เกิดความรอบรู้เท่าทัน (ปัญญา) ประยুক্তหลักพุทธธรรมให้ใช้ในชีวิตประจำวันได้และสามารถบูรณาการหลักธรรมให้เข้ากับรายวิชาอื่นๆ คือ สอดแทรกวิถีแห่งความเป็นพุทธลงในทุกรายวิชา ที่ทำการเรียนการสอน เป็นโรงเรียนที่เน้นหลักในการดำเนินชีวิตให้มีความสุข มีวิถีแห่งการดำเนินชีวิตที่ชัดเจนนั้นคือหลักของมรรคมีองค์ ๘ ประการ^๕

พระเทพโสภณ (ประยูร ธมมจิตโต) ให้ความหมายโรงเรียนวิถีพุทธไว้ว่า คือโรงเรียนวิถีพุทธดำเนินการพัฒนาผู้เรียนโดยใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อย่างบูรณาการ ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการพัฒนา “การกิน อยู่ ดู ฟัง เป็น” คือ มีปัญญาารู้เข้าใจในคุณค่าแท้ใช้กระบวนการทาง

^๕ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), การศึกษาเริ่มต้นเมื่อคนกินอยู่เป็น, (กรุงเทพมหานคร: อุษากการพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๑๔.

วัฒนธรรมแสวงหาปัญญา และมีวัฒนธรรมเมตตาเป็นฐานการดำเนินชีวิต โดยมีผู้บริหาร และคณะครู เป็นกัลยาณมิตร ช่วยกันพัฒนาดำเนินการจัดการศึกษาให้ผู้เรียนมีวิถีการทำงาน วิถีชีวิต วิถีการเรียนรู้ วิถีวัฒนธรรมต่าง ๆ ตามหลัก“ไตรสิกขา”ที่นำไปสู่ “ปัญญา”วิถีชีวิตที่ตีสองตามหลักไตรสิกขาทั้ง ๓ ด้าน แน่นนอนหลักการของโรงเรียนวิถิปุทธ ตามหลักพระพุทธศาสนาสอนให้เดินสายกลาง เพราะศาสนาที่แท้จริงไม่มีสงคราม โรงเรียนวิถิปุทธจึงเหมือนกับโรงเรียนปกติทั่วไป แต่เน้นกรอบการพัฒนาตามหลัก “ไตรสิกขาอย่างบูรณาการ” เพื่อให้ผู้เรียนได้รับการพัฒนาเป็นผู้มีคุณลักษณะ “กิน อยู่ ดู ฟัง เป็น” ด้วยการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณค่าและมีความสุข^๕

กระทรวงศึกษาธิการ ได้ให้ความหมายของโรงเรียนวิถิปุทธว่า คือโรงเรียนระบบปกติทั่วไปที่นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้หรือประยุกต์ใช้ในการบริหารและการพัฒนาผู้เรียน โดยรวมของสถานศึกษา เน้นกรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อย่างบูรณาการ ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการพัฒนา “การกิน อยู่ ดู ฟังเป็น” คือ มีปัญญารู้เข้าใจในทางคุณค่าที่แท้ ใช้กระบวนการทางวัฒนธรรมแสวงหาปัญญาและมีวัฒนธรรมเมตตา เป็นฐานการดำเนินชีวิตโดยมีผู้บริหารและคณะครูเป็นกัลยาณมิตรในการพัฒนา^๖

เมตตา ภิมย์ภักดี ได้กล่าวถึง โรงเรียนวิถิปุทธว่า การจัดการศึกษาในรูปแบบโรงเรียนวิถิปุทธนั้นมิใช่เป็นเพียงการจัดกิจกรรมต่างๆ ที่โรงเรียนจัดกันอยู่โดยทั่วไป จนกว่าจะเรียกได้ว่าเป็นวัฒนธรรมโรงเรียน เช่น การจัดกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา การนิมนต์พระสงฆ์มาแสดงพระธรรมเทศนาหรือมาสอนวิชาพระพุทธศาสนา การมีห้องจริยธรรมมีพระพุทธรูปประจำโรงเรียน การฝึกให้นักเรียนนั่งสมาธิการจัดให้นักเรียนสอบธรรมศึกษา การจัดกิจกรรมค่ายคุณธรรมเท่านั้น เพราะโรงเรียนวิถิปุทธ ต้องทำมากกว่านั้น คือ นอกจากจัดกิจกรรมในลักษณะที่เป็นวัฒนธรรมโรงเรียนดังกล่าวแล้ว โรงเรียนวิถิปุทธยังได้นำหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการดำเนินงานของโรงเรียนทั้งระบบด้วยคือ ทั้งด้านการบริหารจัดการ การจัดการเรียนรู้ การจัดสภาพแวดล้อม ทั้งทางกายภาพและสังคม การจัดกิจกรรมต่างๆ รวมตลอดจนการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับบ้าน วัดและชุมชน^๗

^๕ พระเทพโสภณ, (ประยูรธมมจิตโต), **ทิศทางการศึกษาไทย**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๓๕ - ๓๖.

^๖ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, **ยุทธศาสตร์การพัฒนาโรงเรียนวิถิปุทธ**, (กรุงเทพมหานคร : อูษาการพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๓.

^๗ เมตตา ภิมย์ภักดี, **ยุทธศาสตร์การพัฒนาโรงเรียนวิถิปุทธ**, (กรุงเทพมหานคร: อูษาการพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๖๖.

สรุปว่า โรงเรียนวิถีพุทธก็คือโรงเรียนที่ฝึกอบรมผู้เรียนให้มีวิถีชีวิตแบบชาวพุทธทั้งในและนอกสถานศึกษาฝึกอบรมผู้เรียนให้กิน อยู่ ดู ฟัง เป็น คำว่า เป็น ในกรณีนี้ หมายถึงกิน อยู่ดูและฟังตามหลักไตรสิกขาคือให้เกิดความประพฤติที่ดีงาม (ศีล) เกิดความมั่นคงในอารมณ์ (สมาธิ) เกิดความรู้เท่าทัน (ปัญญา) ประยุกต์หลักพุทธธรรมให้ใช้ในชีวิตประจำวันได้และสามารถบูรณาการหลักธรรมให้เข้ากับรายวิชาอื่น ๆ คือสอดแทรกวิถีแห่งความเป็นพุทธวิถีแห่งปัญญาลงในทุกรายวิชาที่ทำการเรียนการสอน เป็นโรงเรียนที่เน้นหลักในการดำเนินชีวิตให้มีความสุข มีการดำเนินชีวิต ที่ชัดเจนตามทางสายกลางคือหลักของมรรคมืองค์ ๘ ประการ

๑.๖.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในงานวิจัยหลายเรื่องยังได้ศึกษาเกี่ยวกับการสอนตามแนววิถีพุทธในโรงเรียนเอาไว้ ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำมาประกอบ ดังนี้

พระครูใบฎีกาสุนันท์ สุวิชาโน (สอนเล็ก) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการการศึกษาตามแนววิถีพุทธ : กรณีศึกษาโรงเรียนวัดชมนิมิตร อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ จากผลการวิจัย พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศชาย เป็นผู้ปกครอง มีอายุระหว่าง ๓๖-๔๕ ปีมีการศึกษาระดับปริญญาตรีมีอาชีพเป็นข้าราชการ/รัฐวิสาหกิจ มีรายได้ต่อเดือนระหว่าง ๕,๐๐๑-๑๐,๐๐๐ บาท และระดับชั้นที่บุตรหลานเรียนคือระดับประถมศึกษาปีที่ ๖ ความคิดเห็นของครูและผู้ปกครองนักเรียนที่มีต่อการบริหารจัดการศึกษาตามแนววิถีพุทธของโรงเรียนวัดชมนิมิตร คือ ด้านวิชาการ ด้านบุคลากร ด้านกิจการนักเรียน ด้านธุรการ การเงินและพัสดุด้านอาคารสถานที่ ด้านความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชน และด้านจริยธรรมคุณธรรมพบว่า ครูและผู้ปกครองนักเรียนมีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการศึกษาตามแนววิถีพุทธของโรงเรียนวัดชมนิมิตร โดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมากทุกด้าน^๕

พระทอง ขยาภรณ์ (วงศ์สายะ) ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง การศึกษาการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ โรงเรียนน้ำตบวิทยาคม อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน การวิจัยครั้งนี้พบว่า จากการตอบแบบสอบถามของครูผู้สอนและนักเรียนที่มีต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธทั้ง ๔ ด้าน คือการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน การใช้สื่อและนวัตกรรมเทคโนโลยี การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรและการวัดผลประเมินผลตามสภาพจริง มีความสอดคล้องกันคือเห็นว่าอยู่ในระดับมากค่าเฉลี่ยอยู่ที่ ๔.๐๐

^๕ พระครูใบฎีกาสุนันท์ สุวิชาโน (สอนเล็ก), “ความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการการศึกษาตามแนววิถีพุทธ : กรณีศึกษาโรงเรียนวัดชมนิมิตร อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

ประเด็นที่ ๒ แนวทางในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธ ตามความคิดเห็นของครูแบ่งเป็น ๔ ด้าน คือ ๑. ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ต้องมีการปรับพื้นฐานในการเรียนการสอนตั้งแต่ระดับประถมศึกษาเพื่อให้เห็นความสำคัญและความสนใจเรียนของวิชาพระพุทธศาสนาอีกทั้งนักเรียนยังขาดความรับผิดชอบ ทำให้การจัดการเรียนการสอนจะต้องกระตุ้นอยู่ตลอดเวลา ๒. ด้านการใช้สื่อและนวัตกรรมเทคโนโลยี สื่อไม่เอื้อต่อการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ต้องผลิตสื่อเพราะขาดงบประมาณในการจัดซื้อ ๓. ด้านการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร พบว่าเนื่องจากกิจกรรมพิเศษมีเวลาไม่เพียงพอในการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรตามแนววิถีพุทธ ๔. ด้านการวัดผลและประเมินผลตามสภาพจริง ไม่สามารถบรรลุผลเพราะเนื้อหาและข้อจำกัดด้านเวลา

ประเด็นที่ ๓ ข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงสภาพการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนแบ่งเป็น ๔ ด้าน ๑. การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนต้องทำให้ผู้เรียนเกิดความสนใจต่อการเรียน โดยการทำให้นักเรียนเห็นคุณค่าในการนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน ๒. การใช้สื่อและนวัตกรรมเทคโนโลยีส่งเสริมพลวัตเพื่อให้ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการใช้สื่อและแสวงหาความรู้ผ่านสื่อที่หลากหลายทำให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต ๓. การจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรควรส่งเสริมให้ผู้เรียนเรียนรู้ผ่านกิจกรรม เช่น การทัศนศึกษาการเข้าค่ายคุณธรรมจริยธรรม ๔. การวัดผลและประเมินผลตามสภาพจริงควรสอดคล้องกับบริบทของผู้เรียนและสถานศึกษา โดยครูควรแสวงหาวิธีพัฒนาและประเมินตามสภาพจริงของนักเรียน ผ่านสื่อต่างๆ อาทิหนังสือพิมพ์ช่องโทรทัศน์ครู (Teacher channel) คู่มือการเรียนรู้ต่างๆ เป็นต้น^๙

สุชาติ อินแสง ได้ศึกษาวิจัย เรื่อง การศึกษาสภาพการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ของโรงเรียนบ้านดัวน้อย ตามหลักของกระทรวงศึกษาธิการดังนี้

๑) ด้านการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธ ได้มีการเตรียมการศึกษาจากเอกสารต่างๆ มีการเตรียมบุคลากร ทั้งครูนักเรียน ผู้ปกครอง อาคารสถานที่ มีการเตรียมกิจกรรม มีการดูแลสนับสนุนอย่างใกล้ชิด มีการพัฒนาปรับปรุง ประเมินผล และเผยแพร่

๒) ด้านการจัดวิถีพุทธสู่การเรียนรู้มีการบูรณาการหลักธรรมสอดแทรกทุกกลุ่มสาระเน้นกระบวนการไตรสิกขา ผ่านกระบวนการ กินอยู่ ดูฟัง เป็น ครูผู้สอนปฏิบัติตนเป็นแบบอย่าง สอนให้รู้ อยู่ให้เห็น พัฒนาผู้เรียนให้สมดุลทุกด้าน นำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

๓) ด้านกิจกรรมเสนอแนะและพัฒนา เน้นกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน กิจกรรมที่หลากหลาย กิจกรรมเสริมหลักสูตร กิจกรรมประจำวัน กิจกรรมประจำสัปดาห์กิจกรรมประจำเดือน กิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

^๙ พระทอง ขยาภรณ์ (วงศ์สายะ), “การศึกษาการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ โรงเรียนน้ำตบวิทยาคม อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน”, วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

๔) ด้านการพัฒนาบุคลากร และคุณลักษณะบุคลากร ให้เข้ารับการอบรม ศึกษาดูงาน ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีทำให้อยู่ให้เห็น เป็นกัลยาณมิตรที่ดีต่อกัน

๕) ด้านการเกื้อกูลสัมพันธ์โรงเรียนวิถีพุทธและชุมชน ได้ร่วมมือกับวัดและชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชน มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ระดมทรัพยากรเพื่อพัฒนาโรงเรียน เปิดโอกาสให้ชุมชนมาใช้บริการในโรงเรียน มีการประชาสัมพันธ์โรงเรียน^{๑๐}

วีระ สิริเสรีภาพ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการจัดการศึกษาในโรงเรียนวิถีพุทธ กรณีศึกษาโรงเรียนสวนเด็กสันกำแพง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเชียงใหม่เขต ๑ มีผลการศึกษาดังนี้

๑. ด้านปัจจัย (Input) พบว่าผู้บริหารสถานศึกษา มีภาวะความเป็นผู้นำ เป็นที่ยอมรับของบุคลากรในองค์กรและได้รับการยอมรับในชุมชน มีการนิเทศการสอน อย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ มีวิธีการกระตุ้นให้บุคลากรอย่างเป็นกัลยาณมิตรยกย่องและชมเชย บุคลากร ที่ปฏิบัติหน้าที่ได้ดีมีคุณลักษณะที่ดีตามหลักพรหมวิหาร ๔ ส่วนบุคลากรคือครูได้รับการพัฒนาศักยภาพอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการเข้าร่วมประชุม อบรม ศึกษาดูงานตามโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ ปฏิบัติตามพันธกิจ เป้าหมายคุณลักษณะที่พึงประสงค์ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่เด็กนักเรียนและชุมชน มีการวางแผนการจัดกิจกรรมเรียนการสอนที่ยึดนักเรียนเป็นสำคัญเน้นการกิน อยู่ ฟังเป็น และมีวิธีการปฏิบัติเป็นแบบ

อย่างที่ดีตามหลักขรรวาสธรรม ๔ ระบบการบริหารจัดการโรงเรียนมีการวางแผนปฏิบัติการอย่างเป็นระบบ ประชุมคณะกรรมการ สถานศึกษา บ้าน วัด โรงเรียน เพื่อกำหนดวิสัยทัศน์พันธกิจ เป้าหมาย หลักสูตร คุณสมบัติที่พึงประสงค์สอดคล้องกับแนวทางการดำเนินงานตามโครงการโรงเรียนวิถีพุทธโรงเรียนกับชุมชนได้วางแผนการดำเนินงานร่วมกัน มีการประชาสัมพันธ์จัดกิจกรรมวันสำคัญ ร่วมกันระหว่างบ้าน วัดโรงเรียน มีการจัดกิจกรรมบูรณาการตามหลักไตรสิกขาสู่การพัฒนาการเรียนรู้เพื่อให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์มีการนิเทศการติดตามประเมินผลจากบุคคลที่เกี่ยวข้องที่เป็นระบบอย่างต่อเนื่อง ส่วนในระบบหลักสูตรผู้บริหาร และคณะครูมีการประชุมวางแผนจัดทำหลักสูตรสถานศึกษา บูรณาการตามไตรสิกขาทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้เชื่อมโยงกับชีวิตประจำวัน เสนอผ่านความเห็นชอบคณะกรรมการ สถานศึกษาขั้นพื้นฐานของโรงเรียน โดยเน้นคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน ๑๔ ประการโรงเรียนจัดสถานที่ประดิษฐานพระพุทธรูปประจำโรงเรียน ห้องเรียนไว้อย่างเหมาะสมมีป้ายนิเทศคติธรรม คำขวัญ คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน ติดไว้อย่างเหมาะสมบริเวณโรงเรียนสะอาด ปลอดภัยร่มรื่นดีบุคลากรในโรงเรียนมีการปรับปรุงตนเองตามแนว

^{๑๐} สุรชาติ อินแปลง, “การศึกษาสภาพการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเลย เขต ๑ : กรณีศึกษาโรงเรียนบ้านดัวน้อย”, วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๐).

วิถีพุทธทุกคน โดยมีการลดละเลิกอบายมุข สิ่งเสพติดต่างๆ ส่งผลให้นักเรียน ไม่มีปัญหาเกี่ยวกับสิ่งเสพติดในโรงเรียนและชุมชนในท้องถิ่น

๒. ด้านกระบวนการ (Process) พบว่า มีการบูรณาการเรียนการสอนตามหลักไตรสิกขา ทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้เชื่อมโยงกับชีวิตประจำวันทุกช่วงชั้น ใช้สื่อการเรียนที่ส่งเสริมการเรียนรู้ด้วยตนเอง ทั้งภายในโรงเรียนและภายนอกโรงเรียน นิมนต์พระสงฆ์มาสอนนักเรียนอย่างสม่ำเสมอ มีการวัดผลประเมินผลตามสภาพจริงด้วยวิธีที่หลากหลาย เปิดโอกาสให้คณะครูนักเรียน และชุมชนมีส่วนร่วมในการประเมินผลคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียน การจัดบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตร มีการส่งเสริมความสัมพันธ์แบบกัลยาณมิตร มีความเมตตากรุณาต่อกันระหว่างครูกับนักเรียน ครูกับครูนักเรียนกับนักเรียน ครูกับผู้ปกครองนักเรียน มีการอบรมให้ทักษะการกิน อยู่ดู ฟังเป็น กิจกรรมส่งเสริมเพื่อปลูกฝังความรู้ความรับผิดชอบในการดูแลสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่องเป็นประจำจนเป็นลักษณะนิสัย จัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปฏิบัติเช่น กิจกรรมสวนมนต์ไหว้พระประจำวัน ประจำสัปดาห์กิจกรรมวันสำคัญทางพุทธศาสนาร่วมกับชุมชนอย่างต่อเนื่อง

๓. ด้านผลผลิต (Output) พบว่า เน้นการพัฒนานักเรียนตามคุณลักษณะที่พึงประสงค์ ๑๔ ประการคือ ๑) บริโภคใช้สอยปัจจัย ๔ ในปริมาณและคุณภาพที่เหมาะสมได้คุณค่าแท้๒) การดูแลร่างกายและแต่งกายเรียบร้อย ๓) ดำรงชีวิตอย่างเกื้อกูลสิ่งแวดล้อม ๔) มีศีลห้า เป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต ๕) มีวินัย มีความรับผิดชอบ ซื่อสัตย์ตรงต่อเวลา ๖) สามารถพึ่งตนเองได้๗) มีความกตัญญูรู้คุณ ตอบแทนคุณ ๘) มีจิตใจเมตตากรุณา (เอื้อเฟื้อ) ๙) ทำงานและเรียนรู้อย่างตั้งใจอดทน ขยันหมั่นเพียร ๑๐) มีสุขภาพจิตดีร่าเริง แจ่มใสร่าเริง เบิกบาน ๑๑) ศรัทธาและเข้าใจที่ถูกต้องในพระรัตนตรัย ๑๒) รู้บาป-บุญ-คุณ-โทษ-ประโยชน์-มิใช่ประโยชน์ ๑๓) ใฝ่รู้ใฝ่ศึกษาแสวงหาความจริง และใฝ่สร้างสรรค์พัฒนางานอยู่เสมอ ๑๔) รู้เท่าทัน แก้ไขปัญหาชีวิต และการทำงานได้ด้วยสติปัญญา^{๑๑}

วิไล วิทย์ประเสริฐกุล ได้ศึกษาวิจัย เรื่องการศึกษาสภาพและปัญหาการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในกรุงเทพมหานคร พบว่า ๑) ด้านการเตรียมการ มีการหาที่ปรึกษาการเตรียมบุคลากรและกำหนดเป้าหมายโดยที่ มีปัญหาดังนี้ การที่นักเรียนยังขาดความเข้าใจแนวปฏิบัติตามแนววิถีพุทธ ผู้ปกครองมีภารกิจไม่ให้ความสำคัญกับวิถีพุทธ และบุคลากรยังขาดความเข้าใจในโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ ๒) ด้านการดำเนินการจัดสภาพและองค์ประกอบ มีการจัดหลักสูตรสถานศึกษามีการจัดการเรียนการสอนเพื่อเตรียมกิจกรรมนักเรียน คือ ครูยังขาดความรู้และประสบการณ์ในการจัดการเรียนรู้แนววิถีพุทธและขาดงบประมาณ ๓) ด้านการ

^{๑๑} วีระ สิริเสรีภาพ, “รูปแบบการจัดการศึกษาในโรงเรียนวิถีพุทธกรณีศึกษาโรงเรียนสวนเด็กสันกำแพง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่ เขต ๑”, รายงานวิจัย, (เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัยวิทยาเขตเชียงใหม่, ๒๕๕๒).

ดำเนินการพัฒนาบุคลากรตามระบบไตรสิกขา มีการจัดการพัฒนาครูตามระบบไตรสิกขา ปัญหาคือการขาดการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง ๔) ด้านการนิเทศดูแลใกล้ชิด มีลักษณะความเป็น กัลยาณมิตร ยังมีปัญหาคือการขาดการนิเทศดูแลใกล้ชิดอย่างต่อเนื่อง ๕) ด้านการปรับปรุงพัฒนาต่อเนื่อง มีการนำข้อมูลในการบริหารด้านต่าง ๆ มาใช้ในการปรับปรุงพัฒนาต่อเนื่องด้านการปรับปรุงพัฒนาต่อเนื่อง ด้านนี้ไม่พบปัญหา ๖) ด้านการประเมินผลและเผยแพร่ผลการดำเนินงาน มีการประเมินเมื่อสิ้นสุดแผนปฏิบัติ นำการเผยแพร่หรือรายงานให้ผู้เกี่ยวข้องทราบ^{๑๒}

ดวงธิดา พุทธะกุล ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง กระบวนการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธที่ส่งผลต่อคุณลักษณะของนักเรียน โรงเรียนวิถีพุทธ ในอำเภอปากพลี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครนายก พบว่า ๑) กระบวนการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ในอำเภอปากพลี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครนายก โดยภาพรวมพบว่า มีระดับการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมากเมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าขั้นดำเนินการจัดสภาพและองค์ประกอบ ขั้นดำเนินการพัฒนาตามระบบไตรสิกขา ขั้นประเมินผลและเผยแพร่ผลการดำเนินการ มีการปฏิบัติงานอยู่ในระดับมากที่สุด ๓ ด้าน เรียงตามลำดับ ส่วนขั้นที่มีระดับการปฏิบัติน้อยที่สุด คือ ขั้นปรับปรุงและพัฒนาต่อเนื่อง พบว่า การปฏิบัติงานอยู่ในระดับปานกลาง ๒) คุณลักษณะของนักเรียนโรงเรียนวิถีพุทธ ในอำเภอปากพลี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครนายก โดยภาพรวมพบว่า มีระดับคุณลักษณะของนักเรียนโรงเรียนวิถีพุทธอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า คุณลักษณะของนักเรียน มีระดับการปฏิบัติอยู่ในระดับมากทุกด้าน ซึ่งได้แก่ ด้านจิต (จิตใจ อารมณ์) ด้านศีล(สังคัม) ด้านกาย (กายภาพ) ด้านปัญญา มีระดับการปฏิบัติอยู่ในระดับมากเรียงตามลำดับ ๓) กระบวนการดำเนินงาน โรงเรียนวิถีพุทธในอำเภอปากพลี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครนายก โดยภาพรวมมีความสัมพันธ์กับคุณลักษณะของนักเรียนโรงเรียนวิถีพุทธทางบวกในระดับปานกลางอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.๐๑ ๔) กระบวนการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ในอำเภอปากพลี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครนายก ส่งผลต่อคุณลักษณะของนักเรียนโรงเรียนวิถีพุทธ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ.๐๕ เมื่อได้ดำเนินการตรวจสอบความเป็นอิสระต่อกันระหว่างตัวแปรที่เป็นกระบวนการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธกับคุณลักษณะของนักเรียนโรงเรียนวิถีพุทธเรียบร้อยแล้ว พบว่า กระบวนการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ขั้นดำเนินการพัฒนาตามระบบ

^{๑๒} วิไล วิทย์ประเสริฐกุล, “การศึกษาสภาพและปัญหาการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในกรุงเทพมหานคร”, *วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: คณะครุศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๑.

ไตรสิกขา ชั้นประเมิณผลและเผยแพร่ผลการดำเนินการชั้นดูแลสนับสนุนใกล้ชิด ส่งผลต่อคุณลักษณะของนักเรียนโรงเรียนวิถึพุทธ คิดเป็นร้อยละ ๔๐.๐๐^{๑๓}

สำราญ วงศ์คำพันธ์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง กระบวนการสอนตามหลักไตรสิกขาในโรงเรียนไมตรีจิตไทย-อเมริกัน พบว่า กระบวนการสอนสอน และประยุกต์ใช้ตามหลักไตรสิกขาของโรงเรียนไมตรีจิตไทย-อเมริกัน ได้ให้ความสำคัญกฎระเบียบ วินัย และข้อปฏิบัติกิจกรรมและโครงการต่าง ๆ เป็นไป เพื่อส่งเสริมหลักศีลธรรมและจริยธรรมตามวิถึพุทธหรือเรียกว่าเป็นไปตามหลักไตรสิกขาคือศีลสมาธิและปัญญา

ผลกระบวนการสอนตามหลักไตรสิกขาในโรงเรียนไมตรีจิตไทย-อเมริกันได้ออกผลในแนวทางที่ดีเช่น ผลที่เกิดกับตัวผู้เรียนคือผู้เรียนได้มีการพัฒนาทางด้านกาย ศีล จิตใจ และทางด้านปัญญาเป็นอย่างดีและผลที่เกิดขึ้นกับชุมชนคือโรงเรียนได้รับความไว้วางใจ เชื่อมั่น ศรัทธา และได้รับความร่วมมือจากชุมชน ส่วนวัดในชุมชนได้ศาสนทายาทเป็นกำลังส่งเสริมพระพุทธศาสนาเพิ่มมากขึ้น ทั้งนี้เนื่องด้วยได้ดำเนินการตามหลักการคือมีความเห็นที่ถูกต้อง มีบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ที่ดีและมีการประเมินในที่สุด^{๑๔}

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จะเห็นว่า การศึกษาในรูปแบบของโรงเรียนวิถึพุทธนั้น มีความจำเป็นและสำคัญอย่างยิ่งต่อการจัดการศึกษาในปัจจุบัน โดยเฉพาะ การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับนักเรียนและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาได้นำหลักคุณธรรมจริยธรรมมาประยุกต์ใช้ในการบริหารและการพัฒนาผู้เรียนเพื่อสนับสนุนให้ผู้เรียนพัฒนาการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมในขั้นที่สูงขึ้น เพื่อพัฒนาชีวิตให้สามารถกินอยู่และพึงเป็นสร้างคนรุ่นใหม่ที่เป็นคนเก่งคนดีมีคุณธรรมจริยธรรมและใช้ชีวิตอย่างมีความสุขในสังคมตลอดไป

^{๑๓} ดวงธิดา พุทธะกุล, “กระบวนการดำเนินงานโรงเรียนวิถึพุทธที่ส่งผลต่อคุณลักษณะของนักเรียนโรงเรียนวิถึพุทธ ในอำเภอปากพลี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครนายก”, **วิทยานิพนธ์ ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต,บัณฑิตวิทยาลัย: (คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี, ๒๕๕๔),** หน้า ๑๔๔.

^{๑๔} สำราญ วงศ์คำพันธ์, “กระบวนการสอนตามหลักไตรสิกขาในโรงเรียนไมตรีจิตไทย-อเมริกัน”, **วิทยานิพนธ์ ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต,บัณฑิตวิทยาลัย: (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖),** หน้า ๗๘.

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาในงานวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และมีการสัมภาษณ์ภาคสนามโดยมีวิธีในการดำเนินการวิจัยตามขั้นตอนดังนี้

๑.๗.๑ ศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิ คือ คัมภีร์พระไตรปิฎก และเอกสารทุติยภูมิที่เกี่ยวข้อง

๑.๗.๒ เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ พระสอนศีลธรรม คณะกรรมการสถานศึกษา ผู้อำนวยการและรองผู้อำนวยการโรงเรียน ครูผู้สอน ผู้ปกครองและนักเรียน เป็นการสัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth Interview) โดยเลือกให้ครบตามจำนวนที่ระบุ รวมทั้งหมด ๓๐ รูป/คน โดยมีขั้นตอน ดังนี้

๑. ศึกษาเอกสารงานวิจัยต่างๆ เพื่อสร้างแบบสัมภาษณ์
 ๒. นำประเด็นที่ได้มาร่างเป็นแบบสัมภาษณ์
 ๓. นำร่างแบบสัมภาษณ์เสนออาจารย์ที่ปรึกษา
 ๔. นำแบบสัมภาษณ์ไปให้ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๓ ท่าน ตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์เชิงเนื้อหา ภาษา และโครงสร้าง
 ๕. นำแบบสัมภาษณ์ไปปรับปรุงแก้ไขแล้วนำไปให้ที่ปรึกษาตรวจสอบก่อนนำไปเป็นกรอบการสัมภาษณ์จริงในการเก็บข้อมูลภาคสนาม
- ๑.๗.๓ เรียบเรียงข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ
- ๑.๗.๔ สรุปผลการศึกษาและนำเสนอผลการศึกษา

๑.๘ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๘.๑ ได้ทราบความเป็นมาของโรงเรียนวิถิพุทธ โรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์ ตำบลเชิงใน อำเภอเชิงใน จังหวัดอุบลราชธานี

๑.๘.๒ ได้เข้าใจวิธีการสอนตามแนววิถิพุทธ โรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์ ตำบลเชิงใน อำเภอเชิงใน จังหวัดอุบลราชธานี

๑.๘.๓ ได้องค์ความรู้ที่เกิดจากการวิเคราะห์วิธีการสอนตามแนววิถิพุทธ โรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์ ตำบลเชิงใน อำเภอเชิงใน จังหวัดอุบลราชธานี

บทที่ ๒

ความเป็นมาของโรงเรียนวิถิปุทธ

โรงเรียนวิถิปุทธ เป็นโรงเรียนระบบปกติทั่วไปที่นำหลักธรรมพระพุทธศาสนามาใช้ หรือประยุกต์ใช้ในการบริหาร และการพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษา เน้นกรอบการพัฒนา ตามหลักไตรสิกขามีจุดเน้นให้โรงเรียนวิถิปุทธดำเนินการพัฒนาผู้เรียนโดยหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อย่างบูรณาการผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการพัฒนา “การกินอยู่คู่พึงเป็น” คือ มีปัญญารู้เข้าใจ ในคุณค่าแท้ใช้กระบวนการทางวัฒนธรรมแสวงหาปัญญาโรงเรียน ๕ รูปแบบ ถือเป็นนวัตกรรม การปฏิรูปการศึกษาที่เป็นแนวคิดการพัฒนาการศึกษาที่ส่งเสริมการพัฒนาให้ผู้เรียนได้มีการพัฒนา โดยเฉพาะโรงเรียนวิถิปุทธเป็นนวัตกรรมที่โรงเรียนสามารถนำเอาพุทธศาสนามาใช้ควบคู่กับการพัฒนา สถานศึกษาได้อย่างปกติทั่วไป ซึ่งส่งผลทำให้นักเรียนมีคุณธรรม จริยธรรมที่พึงประสงค์ที่ชัดเจนขึ้น ไม่สร้างปัญหาให้กับสังคมและประเทศชาติ^๑

ในบทที่ ๒ นี้ ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาประวัติความเป็นมาของโรงเรียนวิถิปุทธ โดยมีประเด็นที่จะศึกษา คือ

๒.๑ ประวัติความเป็นมาของโรงเรียนวิถิปุทธ

๒.๑.๑ นโยบายและแผนเกี่ยวกับการบริหารจัดการโรงเรียนวิถิปุทธ

๒.๑.๒ ความหมายของโรงเรียนวิถิปุทธ

๒.๑.๓ ความสำคัญของโรงเรียนวิถิปุทธ

๒.๒ แนวคิดหลักการของโรงเรียนวิถิปุทธ

๒.๒.๑ หลักธรรมสำคัญสู่กระบวนการดำเนินงานโรงเรียนวิถิปุทธ

๒.๒.๒ การจัดการศึกษาตามแนววิถิปุทธ

๒.๓ ลักษณะของโรงเรียนวิถิปุทธ

๒.๔ ตัวชี้วัดการดำเนินงานโรงเรียนวิถิปุทธ

๒.๕ ประโยชน์ของโรงเรียนวิถิปุทธ

๒.๖ สรุป

^๑ ทรงศักดิ์ แอ๊ดสกุล, สภาพการดำเนินงานโรงเรียนวิถิปุทธในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร, วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต,บัณฑิตวิทยาลัย: (มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, ๒๕๕๒), หน้า ๒๒.

๒.๑ ความเป็นมาของโรงเรียนวิถิปุทธ

๒.๑.๑ ความเป็นมาของโรงเรียนวิถิปุทธ

สืบเนื่องจากมหาเถรสมาคม ได้มีมติเมื่อวันที่ ๑๙ มกราคม ๒๕๔๔ มอบหมายให้พระธรรมวรเมธี เลขาธิการแม่กองทัพนธรรมสนามหลวงและพระเทพโสภณ อธิการบดีมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นผู้แทนไปพิจารณาสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งกำลังจะประกาศใช้ในขณะนั้น ผลการเจรจากับกรมวิชาการในสมัยนั้น ปรากฏว่ากระทรวงศึกษาธิการพร้อมที่จะประกาศใช้หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน เมื่อวันที่ ๒ พฤศจิกายน ๒๕๔๔ ในหลักสูตรนี้มีเรื่องเกี่ยวกับมาตรฐานวิชาพระพุทธศาสนาเพียงไม่กี่บรรทัด ดังต่อไปนี้

มาตรฐาน ส.๑.๑ เข้าใจในประวัติ ความสำคัญ หลักธรรมของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ และสามารถนำหลักธรรมของศาสนาเป็นหลักในการอยู่ร่วมกัน

มาตรฐาน ส.๑.๒ ยึดมั่นในศีลธรรม การทำความดี มีค่านิยมที่ดีงามและศรัทธา ในพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือ

มาตรฐาน ส.๑.๓ ประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมและศาสนพิธีของพระพุทธศาสนาหรือศาสนาที่ตนนับถือค่านิยมที่ดีงามและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาตน บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม สิ่งแวดล้อมเพื่อการอยู่ร่วมกันได้อย่างสันติสุข เพื่อช่วยให้โรงเรียนทั่วประเทศมีรายละเอียดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาเป็นแบบเดียวกันโดยไม่มีการบิดเบือนหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา พระเทพโสภณ อธิการบดีมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จึงเสนอให้กระทรวงศึกษาธิการแต่งตั้งคณะกรรมการจัดทำรายละเอียด สาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อจัดทำรายละเอียดสาระการเรียนรู้ แกนกลางพระพุทธศาสนา สำหรับโรงเรียนทั่วประเทศ กระทรวงศึกษาธิการจึงมีคำสั่งแต่งตั้ง คณะกรรมการดังกล่าวมีพระเทพโสภณเป็นประธาน มีกรรมการ ๖๓ รูป/คน เมื่อวันที่ ๒๓ มกราคม ๒๕๔๕ เหตุที่ทำให้มีการพูดถึงโรงเรียนวิถิปุทธ คือ การสอนวิชาพระพุทธศาสนาให้ได้ผลนั้นจะต้องนำไป บูรณาการเข้ากับชีวิตจริง เพื่ออบรมคุณธรรมจริยธรรมให้กับเด็ก ที่สำคัญคือ ต้องนิมนต์พระมาช่วยสอน ในโรงเรียนเพื่อให้เป็นแบบอย่างทางศีลธรรมแก่เด็กและเยาวชน ด้วยการสอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น

ดังนั้นเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ตามที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ กำหนดให้มีคุณสมบัติของการเป็นคนที่ดี เก่ง มีความสุขอย่างแท้จริงอันเป็นเป้าหมาย แห่งพุทธธรรมอยู่แล้วให้มีความชัดเจนขึ้นและจากพื้นฐานเดิมของสังคมไทยที่มีรากฐานมาจาก พระพุทธศาสนา กระทรวงศึกษาธิการจึงมีแนวคิดที่จะนำเอาหลักพระพุทธศาสนาเป็นแก่น ในการพัฒนาเด็กไทย “โรงเรียนวิถิปุทธ” อันจะเป็นตัวอย่างที่จะขยายผลสู่การพัฒนาในโรงเรียนอื่นๆ ในวงกว้างต่อไปโรงเรียนวิถิปุทธ จึงเป็นหนึ่งในรูปแบบใหม่ที่จะช่วยผลักดันให้เด็กและเยาวชนไทย

สามารถพัฒนาตามศักยภาพ เป็นคนดี คนเก่งของสังคมและสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข กระทรวงศึกษาธิการเรียกโรงเรียนที่สอนเน้นพระพุทธศาสนาว่า “โรงเรียนวิถีพุทธ” มีการระดมผู้ทรงคุณวุฒิจัดทำเอกสาร “แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ” และเปิดรับสมัครโรงเรียนนำร่อง เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธ รุ่นที่ ๑ ปี ๒๕๔๖ จำนวน ๘๙ โรงเรียน^๒

๒.๑.๒ นโยบายและแผนเกี่ยวกับการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธ

นโยบายและแผนเกี่ยวกับการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธ โรงเรียนรูปแบบใหม่ ถือเป็นนวัตกรรมการปฏิรูปการศึกษาที่เป็นแนวคิดการพัฒนาการจัดการศึกษาของนายกรัฐมนตรีในปีการศึกษา ๒๕๔๕ ที่ส่งเสริมการพัฒนาแก่ผู้เรียนได้มีการพัฒนาโรงเรียน ๕ รูปแบบ^๓ คือ

๑. โรงเรียนวิถีพุทธเป็นโรงเรียนระบบปกติทั่วไปที่นำหลักธรรมพระพุทธศาสนามาใช้หรือประยุกต์ใช้ในการบริหาร และการพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษา เน้นกรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขามีจุดเน้นให้โรงเรียนวิถีพุทธดำเนินการพัฒนาผู้เรียนโดยหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อย่างบูรณาการผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการพัฒนา “การกินอยู่คู่พึงเป็น” คือ มีปัญญา รู้เข้าใจ ในคุณค่าแท้ใช้กระบวนการทางวัฒนธรรมแสวงหาปัญญาโรงเรียน ๕ รูปแบบ ถือเป็นนวัตกรรม การปฏิรูปการศึกษาที่เป็นแนวคิดการพัฒนาการศึกษาที่ส่งเสริมการพัฒนาให้ผู้เรียนได้มีการพัฒนา โดยเฉพาะโรงเรียนวิถีพุทธเป็นนวัตกรรมที่โรงเรียนสามารถนำเอาพุทธศาสนามาใช้ควบคู่กับการพัฒนา สถานศึกษาได้อย่างปกติทั่วไป ซึ่งส่งผลทำให้นักเรียนมีคุณธรรม จริยธรรมที่พึงประสงค์ที่ชัดเจนขึ้น ไม่สร้างปัญหาให้กับสังคมและประเทศชาติ

๒. โรงเรียนในกำกับของรัฐเป็นโรงเรียนที่เน้นความอิสระคล่องตัว มีระเบียบกฎเกณฑ์ ในการปฏิบัติเป็นการเฉพาะมีอำนาจในการตัดสินใจในการบริหารทุกๆ ด้านมีแบบแผนการมีส่วนร่วม

๓. โรงเรียนสองภาษาเป็นโรงเรียนที่จัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔ ของกระทรวงศึกษาธิการ สอนโดยภาษาอังกฤษเป็นสื่อในการพัฒนาศักยภาพ ด้านความรู้ความสามารถและทักษะทางภาษาอังกฤษของผู้เรียนสอดแทรกคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยม อันดีงาม ตลอดจนการจัดการเรียนการสอนในบริบทของความเป็นไทย ผสมผสานกับแบบสากล โดยการจัดการเรียนการสอนเป็น ๒ รูปแบบ คือ รูปแบบที่ ๑ โครงการจัดการเรียนการสอนโดยใช้ภาษาอังกฤษเป็นสื่อ (English Program : EP) รูปแบบที่ ๒ โครงการจัดการเรียนการสอนเตรียมความพร้อมโดยใช้ภาษาอังกฤษสื่อสาร (Mini English Program: MEP)

^๒ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, โรงเรียนวิถีพุทธ, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๔๓.

^๓ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๓.

ให้โรงเรียนเลือกสอนได้ ๒-๓ กลุ่มสาระ เช่น ภาษาต่างประเทศ ศิลปะ การงานอาชีพและเทคโนโลยี พลศึกษา หรือกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน ใช้เวลาประมาณ ๑๒-๑๕ ชั่วโมง สัปดาห์

๔. โรงเรียนสำหรับผู้ที่มีความสามารถพิเศษเป็นการจัดการศึกษาสำหรับนักเรียนที่มีความสามารถพิเศษทั้งกลุ่มเด็กอัจฉริยะ (Gifted Child) ที่มีความสามารถพิเศษหลาย ๆ ด้านและเด็กที่มีความสามารถพิเศษเฉพาะด้าน (Talented Child) โดยพัฒนาโรงเรียนเฉพาะทางและการจัดหลักสูตร พิเศษในโรงเรียนและมีมาตรการตรวจสอบค้นพบนักเรียนที่มีแนวความสามารถพิเศษด้วย

๕. โรงเรียน ICT (Information Communication Technology) เป็นนวัตกรรมเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ซึ่งเป็นโรงเรียนที่นำเอาเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารมาเป็นเครื่องมือสำคัญในการจัดการ การศึกษาทั้งในด้านพัฒนาองค์ความรู้ กระบวนการจัดการศึกษาและกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน สร้างคน รุ่นใหม่ให้เป็นคนดีคนเก่งมีคุณธรรม

๒.๑.๓ ความหมายของโรงเรียนวิถีพุทธ

สมเด็จพระพุทธาจารย์ ได้ให้ความหมายของโรงเรียนวิถีพุทธไว้ว่า โรงเรียนวิถีพุทธ คือ โรงเรียนที่นำวิถีวัฒนธรรมของชาวไทยส่วนใหญ่แต่เดิมมาที่มุ่งเน้นให้ผู้ศึกษาเข้าใจชีวิตที่แท้จริง และสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสม โดยอาศัยระบบการศึกษาตามหลักพุทธธรรม ๓ ประการ คือ ไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา มาใช้ในการฝึกอบรมให้ครอบคลุมการดำเนินชีวิต ทุกด้านสู่การพัฒนาที่สมบูรณ์^๔

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ได้กล่าวไว้ว่า โรงเรียนวิถีพุทธ คือ โรงเรียนที่จัดการศึกษา ตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า โดยดำเนินตามมรรค ซึ่งเป็นวิถีแห่งการดำเนินชีวิตในพระพุทธศาสนา ที่แปลว่า ทางอันประเสริฐมีองค์ประกอบ ๘ ประการ มีสัมมาทิฐิ เป็นต้นสรุปลงตรงกับไตรสิกขา อันได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา^๕

พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) อธิการบดีมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กล่าวว่า โรงเรียนวิถีพุทธ หมายถึง โรงเรียนที่จัดการศึกษาตามหลักไตรสิกขาเพื่อพัฒนาผู้เรียนเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ด้วยภavana ๔ คือ พัฒนาทางกาย สังคม จิตและปัญญา

กระทรวงศึกษาธิการ ได้ให้ความหมายโรงเรียนวิถีพุทธว่า โรงเรียนวิถีพุทธ คือ โรงเรียนระบบปกติทั่วไปที่นำหลักธรรมพระพุทธศาสนามาใช้ หรือประยุกต์ใช้ในการบริหาร และพัฒนาผู้เรียน โดยองค์รวมของสถานศึกษา เน้นกรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขาอย่างบูรณาการกล่าวโดยสรุปโรงเรียนวิถีพุทธ จึงหมายถึง โรงเรียนระบบปกติที่นำหลักพุทธธรรม ได้แก่ ไตรสิกขา ๓ ประการ คือ

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๑.

^๕ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), การศึกษาเริ่มต้นเมื่อคนกินอยู่เป็น, (กรุงเทพมหานคร: อุกาการพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๑๔.

ศีล สมาธิ ปัญญา มาประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษาของสถานศึกษาเพื่อให้ ผู้เรียนได้รับการพัฒนาทั้ง ๔ ด้าน (ภาวนา ๔) คือ กาย (พฤติกรรม) ศีล (สังคม) จิต (จิตใจ อารมณ์) และ ปัญญาอย่างบูรณาการ เพื่อเป็นผู้มีคุณลักษณะกิน อยู่ ดู ฟังเป็นดำเนินชีวิตอย่างมีคุณค่าและมีความสุข^๖

๒.๑.๔ ความสำคัญของโรงเรียนวิถีพุทธ

กระทรวงศึกษาธิการ กล่าวถึงโรงเรียนวิถีพุทธว่า เป็นการจัดโรงเรียนในระบบ ปกติที่ทำ การเรียนการสอนตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน แต่ได้นำเอาหลักสูตรพุทธธรรมมา บูรณาการกับ หลักสูตรสถานศึกษา เพื่อดำเนินชีวิตของผู้เรียนและคณะครูตามหลักพุทธธรรมจน หลักพุทธธรรม เป็นวิถีชีวิตของผู้เรียนและคณะครู ทั้งยังมีการจัดสภาพแวดล้อมในการเรียนการสอน โดยยึดมั่นในศีล สมาธิ และปัญญา อันเป็นระบบไตรสิกขา ผู้เรียนจะมีศีลหรือนิยในการดำเนินชีวิต ที่ตั้งมั่น มีการ พัฒนาจิตใจให้มีคุณภาพและมีสมรรถภาพ มีจิตที่มั่นคงและมีความสงบจากกิเลสและ ตัณหา มีการใช้ ปัญญาที่เป็นความรู้ถูกต้องในการคิดแก้ปัญหาที่แผนงาน มีครูและผู้บริหารเป็น กัลยาณมิตร บรรณาณัติต่อผู้เรียน^๗

เต็มใจ ศรีนวล กล่าวถึงความสำคัญของโรงเรียนวิถีพุทธว่า โรงเรียนวิถีพุทธ เน้นการจัด สภาพทุกด้าน ๆ เพื่อสนับสนุนให้ผู้เรียนพัฒนาตามหลักพุทธธรรมอย่างบูรณาการ ที่ส่งเสริมให้เกิด ความเจริญงอกงามตามลักษณะแห่งปัญญาคุณธรรม ๔ ประการ คือ

๑. สัมปยุตสังเสวะ หมายถึง การอยู่ใกล้คนดี ใกล้ผู้มีครูอาจารย์ มีข้อมูล มีสื่อที่ดี
๒. สัทธัมมัสสวนะ หมายถึง เอาใจใส่ศึกษาโดยมีหลักสูตรการเรียนการสอนที่ดี
๓. โยนิโสมนสิการ หมายถึง มีกระบวนการคิดวิเคราะห์พิจารณาเหตุผลที่ดีและถูกวิธี
๔. ธัมมานุฉิมมปฏิบัติ หมายถึง ความสามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตได้ถูกต้อง เหมาะสม^๘

พระเทพโสภณ ได้แสดงปาฐกถาพิเศษถึงความสำคัญของ โรงเรียนวิถีพุทธที่สอดคล้อง กับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ และที่แก้ไข เพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ มาตรา ๘ ซึ่งกล่าวถึงหลักในการจัดการศึกษาไว้ว่า

- ๑) เป็นการศึกษา ตลอดชีวิตสำหรับประชาชนและ
- ๒) ให้สังคมมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา

^๖ กระทรวงศึกษาธิการ, แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ, (กรุงเทพมหานคร: องค์การรับส่ง สินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.), ๒๕๔๖), หน้า ๓๒.

^๗ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๘-๙.

^๘ เต็มใจ ศรีนวล, “โรงเรียนวิถีพุทธโรงเรียนแห่งความหวังของสังคมไทย”, (วารสารข้าราชการครู และบุคลากรทางการศึกษาวิชาการ, ๒๕๔๗), หน้า ๑๘.

ได้กล่าวถึงการสนับสนุนให้เห็น ความสำคัญของการดำเนินงานของโรงเรียนวิถีพุทธของ นายอดิศักดิ์ โพธารามิก รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ว่าการปฏิรูปการศึกษาเริ่มต้นมาไม่น้อยกว่า ๕ ปี โดยเฉพาะการปฏิรูปการ เรียนรู้ ซึ่งเป็นการปรับวิธีคิด ปรับวิธีการสอน เป็นการจัดการเรียนที่เน้นผู้เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ การเรียนรู้อย่างรอบด้าน สมดุลบูรณาการที่กลมกลืนกับวิถีชีวิต เมื่อพิจารณาคุณลักษณะของโรงเรียนวิถีพุทธที่ว่าการพัฒนาการกิน อยู่ ดู ฟัง ตามหลักไตรสิกขา อันประกอบด้วย ศีล สมาธิ และปัญญา จึงสร้าง ความมั่นใจได้ว่าโรงเรียนวิถีพุทธเป็นการเริ่มต้นการปฏิรูปการศึกษาที่แท้ ดังที่สมเด็จพระพุฒาจารย์ ได้กล่าวไว้ว่า การปฏิรูปการศึกษาสอดคล้องกับรากฐานของสังคมไทยอย่างไม่มีครั้งใดที่จะตรงเหมือนครั้งนี้ โดยยึดหลักไตรสิกขาเป็นหลักของโรงเรียนวิถีพุทธ^๙

สำนักงานพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา ได้กล่าวถึงความสำคัญของโรงเรียน วิถีพุทธ ว่า วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวไทยได้รับการหล่อหลอมมาจากคำสอนของพระพุทธศาสนา ตั้งแต่ยุคแรกของประวัติศาสตร์ชาติไทย จนกล่าวได้ว่า วิถีพุทธ คือ วิถีวัฒนธรรมของชาวไทยส่วนใหญ่ จนมีความเป็นเอกลักษณ์ที่ทั่วโลกตระหนักและให้การยอมรับพุทธธรรมหรือพุทธศาสตร์ เป็นองค์ความรู้ ที่มุ่งเน้นให้ผู้ศึกษาเข้าใจธรรมชาติของโลกและชีวิตที่แท้จริง ฝึกให้ผู้ศึกษาสามารถดำเนินชีวิต ได้อย่างถูกต้องและเหมาะสมตั้งแต่ระดับการดำเนินชีวิตประจำวันของคนทั่วไป คือ การกิน อยู่ ดู ฟัง จนถึงระดับการดำเนินชีวิตของนักบวชผู้มุ่งมีชีวิตที่บริสุทธิ์และในทุกกระดับ ยังผลให้ผู้ศึกษาเอง มีความสุขพร้อม ๆ กับช่วยให้คนรอบข้างและสังคมมีความสุขพร้อมกันไปด้วยอย่างชัดเจน พุทธธรรม มีกรอบการพัฒนาหลักเป็นระบบการศึกษา ๓ ประการ เรียกว่า ไตรสิกขา คือ อธิศีลสิกขา อธิจิตสิกขา และ อธิปัญญาสิกขา ที่เรียกสั้น ๆ ว่า ศีล สมาธิ ปัญญา ซึ่งเป็นการฝึกหัดอบรมเพื่อพัฒนากาย ความประพฤติ จิตใจและปัญญา ไตรสิกขานี้เป็นการศึกษาที่ครอบคลุมการดำเนินการชีวิตทุกด้านและทุกวัย อีกทั้งมีความง่ายยากตั้งแต่เบื้องต้นทั้งของเด็กและผู้ใหญ่ จนถึงเรื่องที่ละเอียดซับซ้อนที่ยากจะหาองค์ความรู้อื่นใดมาเทียบได้ การศึกษาของกุลบุตรธิดาและผู้ใหญ่ทั้งหลายในอดีตอันยาวนานของไทย มีรากฐานการใช้พุทธธรรมมาอบรมสั่งสอน แต่อาจไม่มีระบบของการศึกษาบังคับอย่างในปัจจุบัน แม้ในปัจจุบันจะมีการศึกษาภาคบังคับแก่คนส่วนใหญ่ แต่ก็มีได้นำเอาพุทธธรรมมาเป็นฐานของการศึกษา แต่นำเอาระบบและองค์ความรู้ตามโลกนิยม โดยมีฐานจากประเทศตะวันตกมาเป็นแกนในการจัดการศึกษา ทำให้พุทธธรรมเองเริ่มเห็นห่างจากชีวิตของคนไทยยุคปัจจุบันมากขึ้น ซึ่งเป็นที่น่าเสียดายในความล้ำค่าของพุทธธรรม และในความเป็นสมบัติของชาติ ซึ่งก่อร่างสร้างฐานของวัฒนธรรมมาแต่อดีตด้วยคุณค่าอันนันทขององค์ความรู้ในพุทธธรรมและระบบไตรสิกขาที่ชัดเจนในการให้การศึกษาพัฒนาผู้เรียนทุกวัย กระทรวงศึกษาธิการ จึงมีแนวความคิดที่จะส่งเสริมในสถานศึกษานำ

^๙ พระเทพโสภณ (ประยูร ธมมจิตโต), โรงเรียนวิถีพุทธ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๒๘

ระบบของพุทธธรรมมา ประยุกต์กับระบบการเรียนการสอนในสถานศึกษาปัจจุบัน เพื่อพัฒนาเยาวชนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ตามที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ กำหนด คุณสมบัติของการเป็นคนที่ดี คนเก่ง และมีความสุขอย่างแท้จริง อันเป็นเป้าหมายแท้ของพุทธ ธรรมให้มีความชัดเจนขึ้น โดยผ่านการดำเนินงานของโรงเรียนวิถีพุทธอันจะเป็นตัวอย่างที่จะขยายผลสู่ การพัฒนาในโรงเรียนอื่น ๆ ในวงกว้างต่อไป^{๑๐}

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต กล่าวไว้ในยุทธศาสตร์ การพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธว่า ปัจจุบันเป็นยุคแห่งการปฏิรูปการศึกษาเพื่อสนองความต้องการของชีวิต และสังคมให้คนมีคุณภาพ รอดพ้นจากความรุนแรงและสิ่งแวดล้อมแต่เนื่องจากการเบียดเบียนได้ แผลขยายทั่วไปเชื่อมโยงถึงกันทั้งหมดจนกลายเป็นระบบ จึงต้องให้การศึกษาไปแก้ไขให้ทั้งชีวิต สังคม และสิ่งแวดล้อม เป็นระบบ แห่งการประสานกลมกลืนและเกื้อกูลต่อกัน แต่การศึกษาที่จัดตามกัน อย่างตะวันตกไม่สามารถ แก้ปัญหาได้ จึงต้องมีการปฏิรูปการศึกษา (ครั้งใหม่) โดยมีโรงเรียนวิถีพุทธ ที่จัดการศึกษาตามหลัก คำสอนของพระพุทธเจ้า เพื่อให้ทุกคนเป็นพุทธะ คือ วิถีสู่ความเป็นพุทธและเป็น การปฏิรูปการศึกษา อย่างบูรณาการได้จะต้องมีลักษณะ ๖ ประการ คือ

๑. การยอมรับและจัดดำเนินการให้การพัฒนาคนเป็นแกนและเป็นฐานการพัฒนาทุกอย่าง ทุกเรื่องและทุกรูปแบบ โดยการมองให้ชัดว่า ธรรมชาติของคนนั้นเป็นสัตว์ที่ฝึก ศึกษาพัฒนาได้ และการศึกษาต้องเป็นการพัฒนาตัวคนทั้งคน

๒. การเน้นความสำคัญของชีวิตช่วงแรกแห่งการเรียนรู้ คือ การเลี้ยงดูในครอบครัว การศึกษาโรงเรียนวิถีพุทธจึงต้องเชื่อมต่อเกื้อกูลและเกื้อหนุนกับการศึกษาที่บ้าน โรงเรียน นอกจากนี้ จะให้การศึกษาแก่เด็กแล้วจะต้องให้การศึกษาแก่พ่อแม่ด้วย

๓. การศึกษาวิถีพุทธเป็นการพัฒนาประชาธิปไตย ด้วยมีการพัฒนาคนให้เป็นธรรมมาธิปไตย หมายถึง คนจะต้องมีความรักในธรรม ใฝ่ปรารถนาความชอบธรรม มีความเป็นธรรม ถือความเป็นจริง ความถูกต้องดีงามเป็นใหญ่ เคารพหลักการเป็นสำคัญ

๔. โรงเรียนวิถีพุทธมีหน้าที่ต้องพัฒนาคนให้เข้าไปอยู่ในระบบแข่งขันได้อย่างดี ทั้งด้าน ส่วนตัวและสังคม ทั้งในระดับชุมชนและระดับประเทศชาติ ต้องนำโลกสู่สันติสุข

๕. การศึกษาจะต้องพัฒนาบุคคลให้มีการศึกษาที่ดี ซึ่งในด้านหนึ่งก็สามารถรักษา ชุมชน หรือท้องถิ่นไว้ได้และในขณะเดียวกันอีกด้านหนึ่งก็มีปัญหาที่จะปรับตัว รับข้อมูลข่าวสารและ ใช้ ความรู้เพื่อพัฒนาชุมชนหรือท้องถิ่นของตนเองให้อยู่ร่วมกันได้อย่างประสานกลมกลืนและเกื้อกูล กัน กับสังคมโลก

^{๑๐} สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ, พิมพ์ครั้งที่ ๕, หน้า ๑๒-๑๕.

๖. ให้การศึกษาเป็นเครื่องมือที่จะพัฒนามนุษย์ให้ประสานประโยชน์ของ ๓ ด้าน ให้ดำรงอยู่ด้วยกันอย่างเชื่อมโยง กลมกลืน เกื้อกูลกันและสมดุล นั่นคือ ประโยชน์ของชีวิต สังคมและสิ่งแวดล้อม โรงเรียนวิถีพุทธมีหลักเกณฑ์อันชัดเจนที่จะนำไปสู่จุดหมายนี้ กล่าวคือ สิ่งแวดล้อมดี ย่อมหนุนให้สังคมอยู่ดี สังคมดีย่อมเป็นส่วนเกื้อกูลให้มนุษย์แต่ละคนมีชีวิตดี โดยมีโอกาสที่จะ พัฒนาตัวได้ดียิ่งขึ้น มีความสุขอย่างอิสรภาพ พึ่งพาสิ่งเสพติดหรือบริโภคน้อยลง เบียดเบียน สิ่งแวดล้อมน้อยลง รู้จักหาความสุขจากธรรมชาติได้มากขึ้น พร้อมกับเกื้อกูลสังคมมากขึ้น^{๑๑}

สรุปได้ว่า โรงเรียนวิถีพุทธ เป็นโรงเรียนสอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวไทย ใช้แนวทางของหลักพุทธธรรมในการจัดการศึกษาของโรงเรียนทั้งด้านการบริหารจัดการ การจัดการเรียนการสอน การจัดบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคลากรและนักเรียน การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบ้าน โรงเรียนและวัด การจัดสภาพในทุก ๆ ด้าน เพื่อสนับสนุน ให้ผู้เรียนพัฒนาตามหลักพุทธธรรมอย่างบูรณาการ และพัฒนาผู้เรียนให้สามารถกิน อยู่ ดู ฟังเป็น มีวัฒนธรรมแสวงหาปัญญา เป็นคนดี คนเก่งและมีความสุขด้วยการยึดมั่นในหลักธรรมในการดำเนินชีวิต

๒.๒ แนวคิดหลักการของโรงเรียนวิถีพุทธ

๒.๒.๑ หลักธรรมสำคัญสู่กระบวนการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ

สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ^{๑๒} ได้สรุปถึง หลักการหลักคิด หลักทำ ในการพัฒนาผู้เรียนตามหลักไตรสิกขาตามแนวคิดของโรงเรียนวิถีพุทธ ดังนี้

๑. ปัญญา ได้แก่ ปรีชาญาณ ความรู้ เข้าใจ เหตุผล การเข้าถึงความจริง รวมทั้งความเชื่อที่ศรัทธา ค่านิยม และแนวความคิดต่าง ๆ เพื่อใช้ปัญญาเป็นตัวแก้ปัญหาเป็นตัวปรับจัดทุกอย่าง ทั้งพฤติกรรมและจิตใจให้ลงตัวพอดี เป็นตัวนำสู่จุดหมายแห่งสันติสุข ความมีอิสรภาพ

๒. จิตใจ ได้แก่ คุณธรรม ความรู้สึก แรงจูงใจ และสภาพจิตใจ โดยมีเจตจำนงเป็น ตัวชี้นำพฤติกรรม มีผลต่อความมั่นคงในความดี ความสดชื่นเบิกบานและความสุข

๓. พฤติกรรม ได้แก่ การมุ่งสร้างพฤติกรรมความเคยชินที่ดี สัมพันธ์อย่างเกื้อกูลกับสังคม สิ่งแวดล้อม ธรรมชาติและสิ่งสร้างสรรค์ทั้งหลายจะส่งผลให้เกิดสภาพจิตใจที่ดีงาม มีความสุข พร้อมทั้งเอื้อต่อการแยกแยะและรับข้อมูลความรู้ การคิด การสร้างสรรค์ ทำให้ปัญญาเจริญงอกงาม ดังภาพที่ ๒.๑

^{๑๑} กระทรวงศึกษาธิการ, แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ, (กรุงเทพมหานคร: อูษาการพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๒๓.

^{๑๒} สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ, พิมพ์ครั้งที่ ๕, หน้า ๑๔.

ภาพที่ ๒.๑ การพัฒนาผู้เรียนตามหลักไตรสิกขา

กระทรวงศึกษาธิการ^{๑๓} กำหนดหลักธรรมสำคัญสู่การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ๔ ประการ ดังนี้

๑. โปรโตโมสะ เป็นปัจจัยภายนอก ได้แก่ การรับอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมทางสังคม เช่น พ่อแม่ ครูอาจารย์ เพื่อน หนังสือ สื่อมวลชนและวัฒนธรรม ซึ่งให้ข่าวสารที่ถูกต้อง การสั่งสอน อบรม แนะนำ ชักจูงไปในทางที่ดีงาม จากผู้ที่มีคุณสมบัติของการเป็นกัลยาณมิตรและมี ความสามารถในการสั่งสอนด้วยวิธีการต่าง ๆ เป็นผู้มีความรู้จริงและมีความสามารถในการจัดสภาพแวดล้อมและวัสดุต่าง ๆ ที่ส่งเสริมการเรียนรู้ ทำให้ผู้เรียนเกิดศรัทธาพร้อมที่จะรับการสั่งสอน อบรม ชี้ช่องทางให้มี

^{๑๓} กระทรวงศึกษาธิการ, แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ, (กรุงเทพมหานคร: อุษากการพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๓๘.

ความคิดความเชื่อและความประพฤติถูกต้องที่ดั่งงาม พระธรรมปิฎก กล่าวถึงลักษณะของกัลยาณมิตร ๗ ประการ ดังนี้ ๑. น่ารัก เป็นที่วางใจและรู้สึกสนิทสนม ชวนให้อยากเข้าใกล้ ๒. นำเคารพ ประพฤติตนสมควรแก่ฐานะทำให้เกิดความรู้สึกอบอุ่นใจ เป็นที่พึ่งได้และปลอดภัย ๓. นายกอง มีความรู้และภูมิปัญญาที่แท้จริง เป็นผู้ที่ฝึกอบรมและปรับปรุงตนอยู่เสมอ ควรเอาอย่าง ทำให้ระลึก และเอ่ยอ้างด้วยความซาบซึ้งใจ ๔. รู้จักพูด คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือนเป็นที่ปรึกษาที่ดี ๕. อุดหนุนต่อถ้อยคำพร้อมที่จะรับฟังคำซักถามต่าง ๆ อยู่เสมอ สามารถรับฟังได้ด้วย ความ อุดหนุน ไม่ เบื่อ ไม่ฉุนเฉียว ๖. สามารถชี้แจงเรื่องต่าง ๆ ที่ลึกซึ้งได้ ๗. ไม่ชักจูงไปในทางเสื่อมเสียเหลวไหล

๒. โยนิโสมนสิการ พระธรรมปิฎก อธิบายว่า โยนิโสมนสิการ เป็นองค์ประกอบภายในตัวบุคคลที่จะทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง รู้จักการใช้ความคิด อย่างถูกวิธี รู้จักพิจารณาสิ่งต่าง ๆ ตามความเป็นจริง รู้จักคิดหาเหตุผล รู้จักแยกแยะให้เห็นตาม สภาวะและความสัมพันธ์แห่งเหตุปัจจัย โดยไม่เอาความรู้สึกด้านตนหา อุปาทานของตนเข้าจับ เพื่อให้ปรโตโฆสะนำไปสู่โยนิโสมนสิการ ทำให้คนรู้จักคิดอันเป็นจุดเริ่มต้นที่จำเป็น สำหรับการศึกษา จึงเสนอวิธีคิดแบบโยนิโสมนสิการตามที่พระพุทธเจ้าได้ทรงแนะนำไว้ ๑๐ วิธี ดังนี้^{๑๔}

๑. วิธีคิดแบบสืบสาวเหตุปัจจัย คือ การคิดพิจารณาให้รู้จักสภาวะที่เป็นจริงของสิ่งต่าง ๆ และผลกระทบที่อาจตามมาภายหลัง เป็นวิธีคิดขั้นพื้นฐานของโยนิโสมนสิการ

๒. วิธีคิดแบบแยกส่วนประกอบ เป็นการคิดที่มุ่งให้มองถึงความเป็นจริง เมื่อพิจารณาถึงความเป็นอนัตตา เป็นสิ่งไม่มีตัวตน ไม่มีแก่นนอน สิ่งต่าง ๆ เกิดขึ้นจากองค์ประกอบหลายอย่างมารวมกัน

๓. วิธีการคิดแบบสามัญลักษณ์ เป็นวิธีการคิดแบบรู้เท่าทันธรรมดา มองทุกสิ่งตามความเป็นจริงของกฎธรรมชาติ คือ ไตรลักษณ์ ได้แก่ อนิจจัง ทุกข์ขัง อนัตตา หมายถึง สิ่งต่าง ๆ เมื่อเกิดขึ้นมาไม่สามารถตั้งอยู่ได้ตลอดไป มีการเปลี่ยนแปลงและแตกดับไปเป็นธรรมดา

๔. วิธีคิดแบบแก้ปัญหาหรือคิดแบบอริยสัจ วิธีคิดแบบนี้มีหลักการที่สำคัญ คือ การเริ่มต้น จากปัญหาหรือทุกข์โดยทำความเข้าใจปัญหาแล้วค้นหาสาเหตุ เพื่อเตรียมแก้ไขโดยกำหนดเป้าหมายให้แน่ชัด มีความเป็นไปได้แล้วคิดวิธีที่จะกำจัดสาเหตุของปัญหาให้สอดคล้องกับเป้าหมาย ที่ได้กำหนดไว้

^{๑๔} อภาภักท ไซยประสิทธิ, การศึกษาพัฒนาการเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์ตามแนววิถีพุทธ กรณีศึกษา โรงเรียนทอสี, **ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต (การศึกษาปฐมวัย)**, (บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๑), หน้า ๓๙.

๕. วิธีคิดแบบอรรถธรรมสัมพันธ์หรือคิดตามหลักการและความมุ่งหมาย เป็นความคิดในระดับลงมือทำ คือการกระทำตามหลักการใด ๆ จะต้องเข้าใจหลักการและความมุ่งหมาย ของเรื่องนั้น ๆ ว่าจะดำเนินไปเพื่ออะไรและปฏิบัติให้ได้ผลตามความมุ่งหมายนั้น

๖. วิธีคิดแบบคุณโทษและทางออก เป็นการคิดที่มองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง กล่าวคือ สิ่งทั้งหลายย่อมมีทั้งส่วนดีและส่วนเสียที่เป็นคุณและเป็นโทษ ดังนั้นการมองสิ่งทั้งหลาย ควรมองทั้ง ๒ ด้าน และมองหาแนวทางที่จะปฏิบัติต่อสิ่งนั้นให้ได้ประโยชน์สูงสุด การคิดแบบนี้ มีลักษณะสำคัญ ๒ ประการ คือ ๑) มองตามที่เป็นจริง ทั้งด้านดีและด้านเสีย ทั้งคุณและโทษ ไม่ใช่ มองแค่ด้านดีหรือด้านเสียเพียงด้านเดียว ๒) เมื่อจะแก้ปัญหาจะต้องมองเห็นทางออกมองเห็น จุดหมาย และรู้ว่าจุดหมายนั้นคืออะไร ดีกว่าส่วนเสียของสิ่งหรือภาวะที่เป็นปัญหาอยู่อย่างไร

๗. วิธีคิดแบบคุณค่าแท้-คุณค่าเทียม เป็นวิธีคิดแบบสกัถหรือบรรเทาตัดหา ตัดทางไม่ให้กิเลสเข้ามาครอบงำจิตใจ วิธีการคิดแบบนี้ใช้มากในชีวิตประจำวัน เพราะเกี่ยวข้องกับภารกิจ ใช้ สอยปัจจัย ๔ และสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ มีหลักว่า คนเราเข้าไปเกี่ยวข้องกับสิ่งต่าง ๆ เพราะ มี ความต้องการและเห็นว่าสิ่งนั้น จะสนองความต้องการของเราได้และมีคุณค่าแก่เรา คุณค่านี้อาจแยก ได้เป็น ๒ ประเภท คือ

๗.๑ คุณค่าแท้ หมายถึง คุณค่าที่สนองความต้องการของชีวิตโดยตรง อาศัยปัญญา เป็น เครื่องตีค่า เป็นคุณค่าที่สนองปัญญา

๗.๒ คุณค่าเทียม คือ คุณค่าพอกเสริม หมายถึง คุณค่าที่มนุษย์พอกเพิ่มให้เพื่อเสริม ราคา คุณค่านี้อาศัยตัดหาเป็นเครื่องตีค่า วัตถุประสงค์ เรียกว่า คุณค่าที่สนองตัดหา

๘. วิธีคิดแบบปลุกเร้าคุณธรรม เป็นวิธีคิดที่นำเอาประสบการณ์ที่ผ่านมาในชีวิตมา ประู แต่งให้เป็นประโยชน์ เพื่อปลุกเร้าให้เกิดกำลังใจในการทำ ความดี การคิดตามวิธีนี้ทำให้เกิด ความคิด และการกระทำที่ดีงามเป็นประโยชน์ ช่วยแก้ไขนิสัยความเคยชินร้าย ๆ ของจิตที่ได้สั่งสมไว้ แต่เดิม พร้อมกับสร้างนิสัยความเคยชินใหม่ ๆ ที่ดีงามให้แก่จิตไปในเวลาเดียวกัน

๙. วิธีคิดแบบอยู่กับปัจจุบัน เป็นการคิดในแนวทางของความรู้หรือคิดด้วยปัญญาไม่ว่าจะเป็น เรื่องที่เป็นอยู่ในอดีต ปัจจุบันหรืออนาคตก็จัดเป็นปัจจุบันทั้งสิ้น ดังนั้น การคิดแบบเป็นอยู่ใน ปัจจุบัน จึงเป็นการคิดในลักษณะของการมีสติสัมปชัญญะต่อสิ่งที่กำลังคิด

๑๐. วิธีคิดแบบวิภาษวาทหรือการคิดแบบแจกแจงหลายแง่มุม โดยพูดแยกแยะจำแนก แจกแจงหรือแสดงความเป็นวิเคราะห์ หมายถึง การมองและแสดงความจริงโดยแยกแยะให้เห็น แต่ ละแง่แต่ละด้านครบทุกด้าน ทำให้ความคิดและการวินิจฉัยเรื่องราวต่าง ๆ ชัดเจนตรงตามความเป็นจริงตามธรรมชาติ จะเห็นว่าการคิดแนวโยนิโสมนสิการเป็นการฝึกการใช้ความคิดอย่างมีระเบียบ รู้จัก

วิเคราะห์ ไม่มองสิ่งต่าง ๆ อย่างผิวเผิน เป็นการสร้างปัญญา ทำให้ทุกคนเข้าใจความเป็นจริงของธรรมชาติมีความเข้าใจตนเองและผู้อื่นและนำไปสู่จุดหมายของวิถีพุทธอย่างแท้จริง

๓. ไตรสิกขา พระธรรมปิฎก อธิบายหลักการพัฒนามนุษย์ รูปแบบไตรสิกขาว่า เป็นการฝึกหัดอบรมกาย วาจา และจิตของมนุษย์ให้สามารถค้นพบ เรียนรู้ และ พัฒนาตนเอง โดยต้องมีปัญญาอยู่ในระดับของความเชื่อในหลักการที่ถูกต้องหรือสัมมาทิฐิเมื่อเชื่อ แล้วจะนำไปสู่การศึกษา ดังนั้นในขั้นเตรียมความพร้อมก็คือ การเตรียมปัญญาและปัญญาจะพัฒนา ได้ดีหรือไม่ต้องอาศัย อินทรีย์ เช่น ตู ฟัง อาศัยการเคลื่อนไหว ใช้วาจาสื่อสารได้ดีโดยมีทักษะ (ศีล) ต้องอาศัยภาวะและคุณสมบัติของจิตใจ (สมาธิ) เช่น ความสนใจ ใฝ่ใจ ความมีใจเข้มแข็งสู้ปัญหา ความขยันอดทน มีใจแน่วแน่ มีสมาธิ จึงจะทำให้เกิดการพัฒนาไตรสิกขาได้อย่างบูรณาการ สัมมาทิฐิ เป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษา ส่วนกระบวนการศึกษาที่เรียกว่า ไตรสิกขานั้น พระธรรมปิฎก อธิบายว่า เพียงแต่รู้ เข้าใจไว้ เพื่อจัดสภาพแวดล้อมที่สนับสนุนให้เนื้อหา

เมื่อบุคคลมีความคิดความเชื่อที่ถูกต้องหรือมีสัมมาทิฐิแล้ว ก็พร้อมที่จะพัฒนาตนเองต่อไปในขั้นไตรสิกขา คือ การเรียนรู้ ฝึกฝน พัฒนา เพื่อให้มีการดำเนินชีวิตที่ดีงาม เช่น มีความประพฤติสุจริต มั่นคง มีศีลที่เป็นไปโดยปกติธรรมดา ไม่ต้องฝืนใจหรือตั้งใจคอยควบคุม รักษา คัดแก้ปัญหา และทำกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยปัญญา พระธรรมปิฎก ^{๑๔} ได้อธิบายหลักการพัฒนามนุษย์รูปแบบไตรสิกขา ว่าจะต้องฝึกตนเองในเรื่องต่อไปนี้

๑. การฝึกฝนตนเองเรื่องศีล คือ การฝึกด้านความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทั้งทางวัตถุและการพัฒนาความสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ในทางพุทธธรรม การรักษาศีลหรือการฝึกตนในทาง ความประพฤติ เริ่มจากเจตนาที่จะละเว้นความชั่วจนถึงประพฤติกว้างต่าง ๆ โดยใช้วินัย เป็นเครื่องมือในการฝึกศีล ให้สามารถอยู่ร่วมกันในสังคม มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมพร้อม ที่จะพัฒนาชีวิตของเขาให้อยู่อย่างได้ประโยชน์สูงสุด

๒. การฝึกอบรมตนเองเรื่องสมาธิ คือ เป็นการฝึกให้มีจิตมีภาวะแน่วแน่ต่อสิ่งที่กำหนด มีอารมณ์เป็นหนึ่ง ไม่ฟุ้งซ่าน การฝึกสมาธิมีผลดีหลายอย่าง เช่น ทำจิตใจสงบเย็น มีความสุขทำให้จิตใจใสมองเห็นอะไรชัดเจน สามารถนำมาใช้ประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาชีวิตประจำวันได้

๓. การฝึกอบรมตนเองเรื่องปัญญา พุทธทาสภิกขุ ^{๑๖} ให้ความหมายของปัญญาว่า หมายถึง ความรู้ความเข้าใจในเหตุผล ดี-ชั่ว คุณ-โทษ ประโยชน์-มิใช่ประโยชน์และรู้ที่จะจัดแจง

^{๑๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมล คีมทอง, ๒๕๔๖), หน้า ๒๑.

^{๑๖} พุทธทาสภิกขุ, ศีลธรรมหลักการแก้ปัญหาสังคม, (กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๔๘), หน้า ๑๒.

จัดสรร โดยปัญญาทำงานร่วมกับสติเรียกว่าสัมปชัญญะ ซึ่งเป็นความรู้ความเข้าใจในสิ่งที่สติกำหนด รู้และไม่เกิดความหลงหรือการเข้าใจผิดในสิ่งนั้น ๆ กระบวนการพัฒนาปัญญาอาจเกิดจากการรับฟังจากผู้อื่นก่อน แล้วนำมาคิดปฏิบัติจนเกิด การเรียนรู้ หรือค้นคิดเองแล้วจึงแสวงหาความรู้เพิ่มเติม นำมาคิด ปฏิบัติจนเกิดปัญญาขึ้น บางครั้ง ผู้ที่มีสติปัญญาสูงอาจเริ่มต้นที่การทดลองปฏิบัติ แล้วคิดค้นหาเหตุผลด้วยตนเองแสวงหาความรู้ เพิ่มเติม จนเกิดปัญญารู้แจ้งก็สามารถเป็นไปได้ ความจำเป็นอันเป็นเหตุผลสำคัญที่ควรจะนำเอาวิธีการศึกษามาสานกับระบบการศึกษา ก็เพราะว่าการศึกษาที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบัน สามารถพัฒนาชีวิตบุคคลได้ดีเฉพาะด้านวิชาการ ซึ่งเหมาะสมเฉพาะในช่วงระยะเวลาหนึ่ง แต่ปัจจุบันกลายเป็นระบบการศึกษาไม่สามารถตามเหตุการณ์ที่กำลังเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในปัจจุบันได้ทัน จนสะท้อนออกทางผลผลิต คือ “สภาพ บุคคลในสังคม” ต้องผจญกับปัญหาต่าง ๆ มากขึ้นทั้งปัญหาสุขภาพกาย ปัญหาสุขภาพจิต ปัญหา ชีวิต รวมทั้งปัญหาเศรษฐกิจและปัญหาสังคมอื่น ๆ รุมเร้าเข้ามาครอบงำ เป็นการศึกษาที่หย่อนยาน ด้านวินัยด้านวินัย และคุณธรรมเพราะไม่สามารถพัฒนาให้สมดุลกับความรู้ได้ การพัฒนาด้านคุณธรรมของบุคคลจะให้เกิดผลดีนั้นจะต้องใช้วิธีการของศาสนาเข้ามาผสมผสาน เพราะหลักการของ ศาสนาทุกศาสนามีจุดมุ่งหมายเพื่ออบรมสั่งสอน ปลุกฝังคุณธรรมแก่บุคคลให้เป็นคนดี มีปัญญา มีคุณค่าของความเป็นมนุษย์ให้สูงขึ้น แนวความคิดและคำสั่งสอนของทุกศาสนา จึงเป็นหลัก “ปรัชญาชีวิต” ที่ใช้เป็น “หลักการของชีวิต” ได้ดียิ่งเพราะได้วางกฎเกณฑ์และแนวทางปฏิบัติไว้ อย่างละเอียดให้บุคคลได้ดำเนินชีวิตตามด้วยความราบรื่น สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีสันติ สุข ซึ่งเป็นหลักการชีวิตที่มีจุดมุ่งหมายในการพัฒนาชีวิตบุคคลไปในทิศทางเดียวกันกับจุดมุ่งหมาย ของการศึกษาโดยทั่วไป ฉะนั้นเพื่อให้การศึกษาเป็นเครื่องมือแห่งกระบวนการที่ใช้พัฒนาบุคคลได้ สมบูรณ์ยิ่งขึ้นทั้งในด้านการพัฒนาจิตใจ การปลุกฝังวินัยคุณธรรม ให้เกิดความสำนึกรับผิดชอบต่อ ชีวิตตน สังคมเป็นบุคคลที่มีคุณภาพตามจุดมุ่งหมาย จึงควรนำหลักการศึกษาแบบ “ไตรสิกขา” ของ ศาสนามาสานให้กลมกลืนเป็นกระบวนการเดียวกันกับระบบการศึกษาในปัจจุบัน เพื่อ “พัฒนา นิสัยทำงานด้วยใจรัก” ให้มากขึ้น จุดประสงค์หลักของการนำหลักไตรสิกขามาสานเข้ากับระบบ การศึกษา คือ

๑. เพิ่มเติมความสมบูรณ์ด้านวินัยคุณธรรมแก่บุคคลให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น
๒. เพื่อพัฒนาจิตใจให้สงบ หนักแน่น เข้มแข็ง มีความมุ่งมั่นสูงขึ้น
๓. เพื่อเตรียมพลังจิตใจไว้รับการเรียนรู้ทุกสภาพการณ์
๔. เพื่อพัฒนานิสัยให้เป็นนักสร้างสรรค์ สร้างงาน สร้างชีวิต
๕. เพื่อให้ให้นำหลักวินัยคุณธรรมใช้เป็นหลักยึดในการดำรงชีวิต เมื่อนักเรียนได้รับการพัฒนาจิตใจ ตามกระบวนการของหลัก “ไตรสิกขา” ได้มั่นคงดีแล้ว จึงให้เรียนความรู้ด้านวิชาการไว้

เป็นพื้นฐานในการใฝ่เรียนวิชาชีพและใฝ่เรียนวิชาการขั้นสูงต่อไป อันเป็นการพัฒนาบุคคลด้วยความรู้ให้คู่กับคุณธรรม

๔. ปัญญาวุฒิธรรม คือ คุณธรรมที่ก่อให้เกิดความเจริญงอกงามทางสติปัญญาเป็นแนวทาง ในการจัดการเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธ ประกอบด้วย

๔.๑ สัมปยุตสังเสวะ หมายถึง การอยู่ใกล้ชิดคนดี ใกล้ผู้รู้ มีครู อาจารย์มีข้อมูล มีสื่อที่ดี กำหนดคุณลักษณะผู้สอนในโรงเรียนวิถีพุทธ ดังนี้

๔.๑.๑ เป็นตัวอย่างที่ดีในลักษณะ “สอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น” อย่างสม่ำเสมอ

๔.๑.๒ เป็นกัลยาณมิตรของผู้เรียน มีเมตตาธรรม ความอ่อนโยน อดทนอดกลั้นและ สร้างเสริมกำลังใจแก่ผู้เรียนอยู่เสมอ

๔.๒ สัทธัมมัสสวนะ หมายถึง การมีหลักสูตรการสอนที่ดีดังนี้ หลักสูตรเป็นหัวใจสำคัญต่อการจัดการเรียนการสอนเพราะหลักสูตรเป็นเสมือนแม่บท ที่มีความสำคัญต่อการจัดการศึกษาทุกประเภท กำหนดแนวการจัดการ หลักสูตรสถานศึกษาโรงเรียนวิถีพุทธมีดังนี้

๔.๒.๑ เพิ่มเติมพุทธธรรมในวิสัยทัศน์ คุณลักษณะอันพึงประสงค์ของผู้เรียน

๔.๒.๒ เพิ่มเติมคุณธรรม จริยธรรม ในตัวชี้วัดและคำอธิบายรายวิชา

๔.๒.๓ มีการบูรณาการพุทธธรรมในการจัดหน่วยการเรียนรู้ทุกกลุ่มสาระ

๔.๒.๔ สอดแทรกความรู้และการปฏิบัติจริงทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้ กิจกรรมพัฒนา ผู้เรียนบูรณาการไตรสิกขาเข้าในวิถีชีวิตประจำวัน ทั้งในและนอกห้องเรียน

๔.๓ โยนิโสมนสิการ หมายถึง กระบวนการคิดวิเคราะห์พิจารณาเหตุผลที่ดีและถูกวิธี มีความสามารถนำความรู้ไปใช้ได้ถูกต้องเหมาะสม กำหนดให้สถานศึกษาจัดกระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้ ผู้เรียนเกิดโยนิโสมนสิการและธัมมานุธัมมปฏิบัติ ดังนี้

๔.๓.๑ พัฒนาผู้เรียนรอบด้านทั้งกาย (กายภาวนา) ความประพฤติ (ศีลภาวนา) จิตใจ (จิตตภาวนา) ปัญญา (ปัญญาภาวนา)

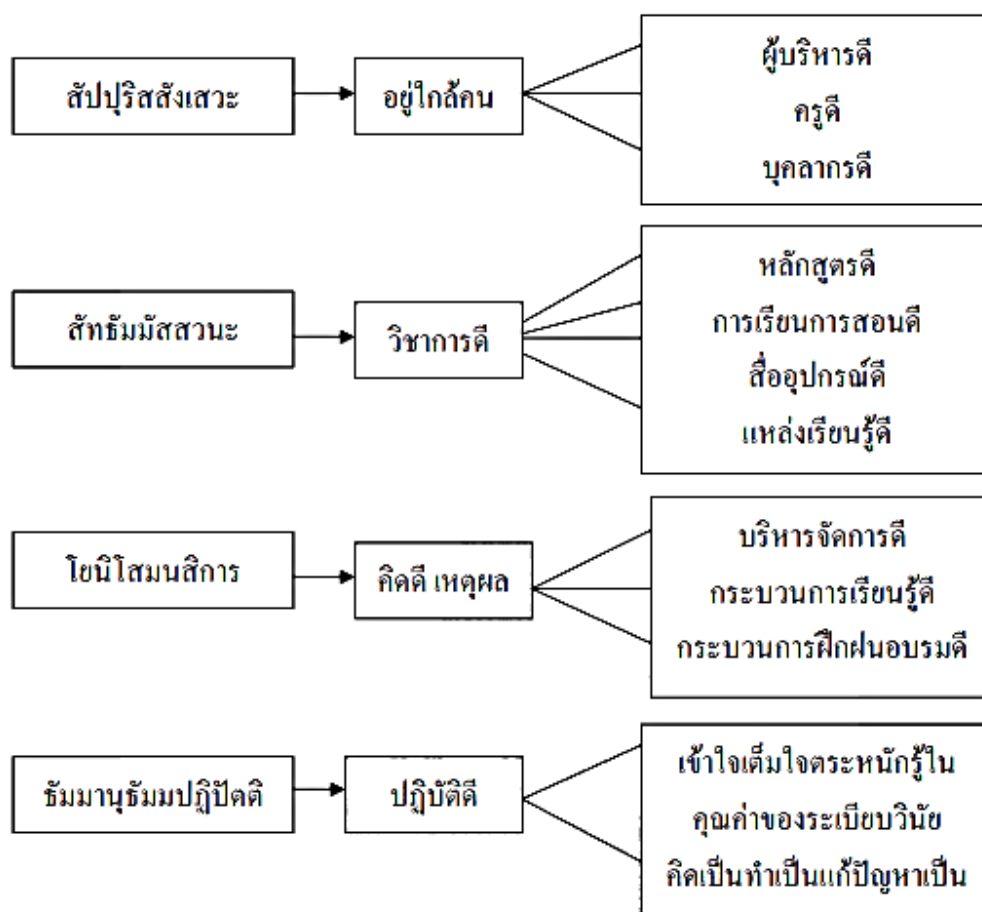
๔.๓.๒ ส่งเสริมให้ผู้เรียน ได้มีโอกาสเรียนรู้และปฏิบัติธรรมอย่างสอดคล้องกับชีวิต

๔.๓.๓ สร้างเสริมให้เกิดวัฒนธรรมแสงปัญญาและวัฒนธรรมเมตตา

๔.๓.๔ เน้นให้เกิดการเรียนรู้แบบโยนิโสมนสิการ เข้าใจและค้นพบคุณค่าแท้ การเรียนรู้ตามนัยแห่งพุทธธรรม เป็นการจัดการกระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับศิษย์ การจัดบรรยากาศ สิ่งแวดล้อมและกิจกรรมที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ ร่วมกับการฝึกหัดอบรมกาย วาจา ใจ การเผชิญสถานการณ์ การแก้ปัญหาด้วยการรู้คิดอย่างถูกต้องแยบคาย กระบวนการเรียนรู้ที่แท้จริงจึง

เกิดผลอย่างบูรณาการแก่ผู้เรียน คือ สร้างความรู้ ความคิด ความสามารถและความดี วิธีการเรียนรู้ มีรากฐานที่สำคัญที่สุด คือ ความรักและความเข้าใจ

๔.๔ วัฒนธรรมปฏิบัติ หมายถึง ความสามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตได้ถูกต้องเหมาะสมซึ่งก่อให้เกิดภาพแห่งความเจริญงอกงามแห่งปัญญา ตามที่ เมตตา ภิรมย์ภักดี^{๑๗} สรุปเป็นภาพดังภาพที่ ๒.๒

ภาพที่ ๒.๒ การนำแนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธสู่การปฏิบัติจริงในสถานศึกษา

^{๑๗} เมตตา ภิรมย์ภักดี, การนำแนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธสู่การปฏิบัติจริงในสถานศึกษา, (วารสารภาษาไทย ปีที่ ๕ ฉบับที่ ก.ค.-ก.ย., ๒๕๔๘), หน้า ๖๘.

๒.๒.๒ การจัดการศึกษาตามแนววิถีพุทธ

โรงเรียนพัฒนาสู่วิถีพุทธและได้พัฒนาจนเป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่ชัดเจนจะสังเกตได้ถึง ความเปลี่ยนแปลงและประโยชน์อันมากมายที่เกิดตามมาที่เปี่ยมไปด้วยความงดงามและคุณค่า อาทิ^{๑๘}

๑. นักเรียนได้รับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ต่าง ๆ อย่างชัดเจนพร้อมกับการพัฒนาปัญญาและด้านอื่น ๆ การพัฒนาที่จะให้เป็นคนดีเก่งและมีความสุขพร้อม ๆ กันที่ว่ายากจะไม่ยากสำหรับโรงเรียนวิถีพุทธ

๒. การพัฒนาผู้เรียนที่เกิดขึ้นชัดเจนจะเป็นที่ชื่นชอบและชื่นชมของทั้งผู้ปกครองครู อาจารย์และชุมชนที่ได้รับทราบอีกการยอมรับและความร่วมมือช่วยเหลือจะเกิดขึ้นอย่างทวีคูณ

๓. สภาพแวดล้อมและบรรยากาศปฏิสัมพันธ์ของโรงเรียนจะดีขึ้นมากในลักษณะที่เกื้อกูลต่อการพัฒนาผู้เรียนรอบด้านทั้งศีลสมาธิและปัญญาผู้คนที่เกี่ยวข้องล้วนเป็นกัลยาณมิตร แก่กันและกันโดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อนักเรียน

๔. บุคลากรในโรงเรียนพัฒนาตนเองทั้งวิถีการทำงานและวิถีชีวิตทำให้สภาพการทำงานมีความสุขมีคุณค่าเพิ่มชีวิตส่วนตัวพัฒนาสู่ความสะอาดสว่างสงบชัดเจนเพราะความเป็นวิถีพุทธ ช่วยกลม่อมเกล่า

๕. โรงเรียนโดยครู ผู้บริหาร บุคลากรและนักเรียน เป็นแบบอย่างต่อสังคม อีกเป็นพลังการพัฒนาสังคมวงกว้างให้ตั้งงามยิ่ง ๆ ขึ้นได้แนวทางดำเนินการและจังหวะก้าวแห่งการพัฒนาของโรงเรียนวิถีพุทธแต่ละแห่งจะมีความแตกต่างกันได้ ตามลักษณะเฉพาะของแต่ละสถานศึกษา อย่างไรก็ตาม ก้าวอย่างชัดเจนจะมีโอกาสเกิดขึ้นได้จากการพยายามในการพัฒนาผู้เรียนทั้งศีล สมาธิ ปัญญา ควบคู่กันไปอย่างบูรณาการบนวิถีการดำเนินชีวิตธรรมดาที่ส่งเสริมการพัฒนา “การกิน อยู่ ดู ฟัง เป็น” คือ ดำเนินชีวิตได้อย่างรู้เท่าทันและจัดการได้ในลักษณะที่จะก่อประโยชน์ต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมให้มากที่สุด สำหรับข้อเสนอแนะแนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ในเบื้องต้นโรงเรียน สามารถนำไปปรับใช้ได้ตามความเหมาะสมต่อไป ดังนี้

๑. การบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธ
๒. การจัดวิถีพุทธสู่วิถีการเรียนรู้
๓. กิจกรรมเสนอแนะการพัฒนา
๔. การพัฒนาบุคลากรและคุณลักษณะบุคลากรที่คาดหวัง
๕. การเกื้อกูลสัมพันธ์โรงเรียนวิถีพุทธและชุมชน

^{๑๘} กระทรวงศึกษาธิการ, แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ, (กรุงเทพมหานคร: อุษากการพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๓๘.

๒.๓ ลักษณะของโรงเรียนวิถิปุทธ

โรงเรียนวิถิปุทธ เป็นสถานศึกษาในระบบปกติทั่วไปที่นำหลักธรรมพระพุทธศาสนามาใช้หรือประยุกต์ใช้ในการบริหารและการพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษาเน้นกรอบการพัฒนา ตามหลักไตรสิกขาอย่างบูรณาการ จุดเน้นโรงเรียนวิถิปุทธ ดำเนินการพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษาผ่านหลักไตรสิกขาคือศีลสมาธิปัญญาอย่างบูรณาการ ลักษณะของโรงเรียนวิถิปุทธเน้นการจัดสภาพทุก ๆ ด้านเพื่อสนับสนุนให้ผู้เรียนพัฒนาตาม หลักพุทธธรรมอย่างบูรณาการและส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาชีวิตในการกิน อยู่ ดู ฟังเป็น มีวัฒนธรรมแสวงปัญญาเกิดความเจริญงอกงาม ลักษณะแห่งปัญญาวัฒนธรรม ๔ ประการ

สำหรับแนวคิดเบื้องต้นของการจัดสภาพในสถานศึกษาที่เหมาะสมในด้านต่าง ๆ มีลักษณะ ดังที่กระทรวงศึกษาธิการ^{๑๙} กำหนดไว้แบ่งออกเป็น ๕ ด้าน โดยสรุป ดังนี้

๑. ด้านกายภาพ คือ การจัดอาคารสถานที่ ห้องเรียน แหล่งเรียนรู้ สภาพแวดล้อม เป็นต้น ที่ส่งเสริมการพัฒนาผู้เรียนตามระบบไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา

๒. ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต คือ การจัดกิจกรรมวิถีชีวิต กิจกรรมประจำวันกิจกรรมวันสำคัญ กิจกรรมนักเรียนต่าง ๆ เป็นต้น ที่เน้นการมีวิถีชีวิตหรือวัฒนธรรมการกิน อยู่ ดู ฟังเป็น เช่น การสวดมนต์ นั่งสมาธิ กิจกรรมพิจารณาอาหารก่อนรับประทานอาหารกลางวัน ฯลฯ

๓. ด้านการเรียนการสอน คือ การจัดหลักสูตรสถานศึกษา การจัดหน่วยการเรียนรู้ แผนการเรียนรู้ จนถึงกระบวนการเรียนการสอนที่บูรณาการพุทธธรรมเข้าในทุกกลุ่มสาระ

๔. ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ คือ การส่งเสริมบรรยากาศที่เป็นกัลยาณมิตรใน การปฏิบัติต่อกันระหว่างครูกับนักเรียน นักเรียนกับนักเรียน หรือครูกับครู เช่น การเคารพอ่อนน้อม ยิ้มแย้มแจ่มใส มีเมตตากรุณาต่อกัน เป็นต้น

๕. ด้านการบริหารจัดการ คือ การที่สถานศึกษาร่วมกับผู้ปกครอง ชุมชนสร้างความเข้าใจในหลักการและวิธีดำเนินงานโรงเรียนวิถิปุทธร่วมกัน โดยเริ่มตั้งแต่การกำหนดวิสัยทัศน์ จุดเน้น การกำหนดแผนปฏิบัติการ การสนับสนุน ติดตาม ประเมินผล และพัฒนาต่อเนื่อง ซึ่งการจัดสภาพในแต่ละด้านจะมุ่งเน้นเพื่อให้การพัฒนาผู้เรียนตามระบบไตรสิกขาดำเนิน ได้อย่างชัดเจนมีประสิทธิภาพ ดังเช่น การจัดด้านกายภาพ ควรเป็นธรรมชาติ สภาพแวดล้อมที่ชวน ให้มีจิตใจสงบส่งเสริมปัญญา กระตุ้นการพัฒนาศรัทธา และศีลธรรม กิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต กระตุ้นให้เกิดการกินอยู่ ดู ฟังเป็น ดำเนินชีวิตด้วยสติสัมปชัญญะเป็นไปตามคุณค่าแท้ ด้านการเรียน การสอนบูรณาการพุทธธรรมใน

^{๑๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐.

การจัดการเรียนรู้ชัดเจนด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์เอื้ออาทรเป็น กัลยาณมิตรต่อกันส่งเสริมทั้ง วัฒนธรรมเมตตาและวัฒนธรรมแสวงปัญญา เป็นต้น

๒.๔ ตัวชี้วัดการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ

ตัวชี้วัดการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ประกอบด้วย ๔ ด้าน คือ ด้านปัจจัยนำเข้า (Input) ด้านกระบวนการ (Process) ด้านผลผลิต (Output) และด้านผลกระทบ (Outcomes/Impact)^{๒๐}

๑. ตัวชี้วัดด้านปัจจัยนำเข้า (Input) ตัวชี้วัดด้านปัจจัยนำเข้า กำหนดปัจจัยที่สำคัญที่จะ เป็นเงื่อนไขหลัก ๆ และส่งผล อย่างชัดเจนต่อการพัฒนานักเรียนและงานโรงเรียนวิถีพุทธตามระบบ ไตรสิกขา ตัวชี้วัดด้านปัจจัย นำเข้านี้เพื่อให้ทุกฝ่ายตระหนักถึงความสำคัญเชิงเหตุและผลของการ ดำเนินการพัฒนาซึ่งมีจุดเน้นในการพัฒนาทั้งระบบโรงเรียนมาตรฐานด้านปัจจัยนำเข้าที่ต้องการ คือ โรงเรียนมีบุคลากรที่มีลักษณะที่ ดี มีการบริหารจัดการ มีหลักสูตร มีแหล่งเรียนรู้และสภาพแวดล้อม ที่ส่งเสริมการพัฒนาตามระบบ ไตรสิกขา รายละเอียดตัวชี้วัดด้านปัจจัย (Input) สามารถแสดงได้ด้วย ตารางดังต่อไปนี้

^{๒๐} สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา, สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, *ตัวชี้วัดการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ*, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ บริษัทออนป้า จำกัด, ๒๕๕๘), หน้า ๑๒-๑๕.

ตารางที่ ๒.๑ ตัวชี้วัดด้านปัจจัยนำเข้า (Input)

องค์ประกอบหลัก	องค์ประกอบย่อย	ข้อบ่งชี้คุณภาพ
๑. บุคลากรมี คุณลักษณะที่ดี	๑. ผู้บริหาร	๑.มีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับหลักพุทธธรรม (ลด ละ เลิกอบายมุข)ถือศีล ๕และ ปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี ๒.มีพรหมวิหารธรรมประจำใจ ๓.มีความซื่อสัตย์จริงใจในการทำงาน ๔.มีความเข้าใจที่ถูกต้องในพระรัตนตรัย นับถือและศรัทธาในพระพุทธศาสนา
	๒. ครู	๑.มีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับหลักพุทธ ธรรม(ลด ละเลิกอบายมุข) มีศีลธรรม และปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดี ๒. มีพรหมวิหารธรรมมีความเป็น กัลยาณมิตรมุ่งพัฒนาให้ผู้เรียนเกิดความ เจริญงอกงามตามหลักไตรสิกขา ๓.รู้เข้าใจหลักการพัฒนาผู้เรียนตามหลัก ไตรสิกขา
๒.การบริหารจัด ดำเนินการอย่างมี ระบบ	๑.ระบบบริหาร	๑.มีวิสัยทัศน์หรือปรัชญา พันธกิจ เป้าหมายธรรมนุญหรือแผนกลยุทธ์ที่มี จุดเน้นในการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ ๒.แต่งตั้งคณะกรรมการที่ปรึกษาหรือ คณะกรรมการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ และบริหารการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง โดยผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย (บวร)มีส่วนร่วม ๓.ปลูกฝังศรัทธาสรางเสริมปัญญาใน พระพุทธศาสนาให้เกิดขึ้นกับบุคลากร และผู้เกี่ยวข้อง ๔.ร่วมมือกับผู้ปกครอง วัด และชุมชน เพื่อพัฒนาผู้เรียนและชุมชน ๕. มี การ นิเทศ กำกับ ติดตาม การ ดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธอย่างต่อเนื่อง

องค์ประกอบหลัก	องค์ประกอบย่อย	ข้อบ่งชี้คุณภาพ
		๖. มีระบบตรวจสอบประเมินผลและเปิดโอกาสให้มีการเสนอแนะอย่างเป็นกัลยาณมิตรเพื่อการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง
	๒. ระบบหลักสูตรสถานศึกษา	หลักสูตรสถานศึกษา หน่วยการเรียนรู้ และแผนการจัดการเรียนรู้บูรณาการพุทธธรรมทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้
๓. กายภาพและสิ่งแวดล้อมจัดอย่างรอบคอบ	สภาพแวดล้อม	จัดประดิษฐานพระพุทธรูปประจำโรงเรียนและประจำห้องเรียนเหมาะสม มีป้ายนิเทศ ป้ายคติธรรม คำขวัญคุณธรรมจริยธรรมโดยทั่วไปในบริเวณโรงเรียน สภาพโรงเรียนสะอาด ปลอดภัย สงบร่มรื่นเรียบง่าย ใกล้ชิดธรรมชาติ บริเวณโรงเรียนปราศจากสิ่งเสพติด อบายมุข สิ่งมอมเมาทุกชนิด

๒. ตัวชี้วัดด้านกระบวนการ (Process) ตัวชี้วัดด้านกระบวนการ กำหนดโดยใช้เอกสาร “แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ” เป็น กรอบในการกำหนด ซึ่งเป็นเอกสารเชิงหลักการและแนวทางกลางของกระทรวงศึกษาธิการที่ใช้เป็นหลัก ทั่วประเทศ การกำหนดปัจจัยด้านนี้เพื่อส่งเสริมให้กระบวนการพัฒนาเป็นไปอย่างชัดเจน รอบคอบ และมีประสิทธิภาพ ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนได้รับการพัฒนาอย่างแท้จริงตามระบบไตรสิกขามาตรฐานด้านกระบวนการที่ต้องการให้เกิด คือ โรงเรียนจัดบรรยากาศและกิจกรรมการเรียนรู้ การสอนเพื่อพัฒนาผู้เรียนได้เป็นไปตามหลักไตรสิกขาและบูรณาการในวิถีพุทธ รายละเอียดตัวชี้วัดตัวชี้วัดด้านกระบวนการ (Process) สามารถแสดงได้ด้วยตารางต่อไปนี้^{๒๑}

^{๒๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒-๑๕.

ตารางที่ ๒.๒ ตัวชี้วัดด้านกระบวนการ (Process)

องค์ประกอบหลัก	องค์ประกอบย่อย	ข้อบ่งชี้คุณภาพ
๑. การเรียนการสอนที่ บูรณาการ ไตรสิกขา	๑. กระบวนการ จัดการเรียนรู้	๑. จัดการเรียนรู้โดยบูรณาการพุทธธรรม หรือหลักไตรสิกขาในทุกกลุ่มสาระการ เรียนรู้และเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวัน ๒. ส่งเสริมให้มีการนำหลักธรรมมาเป็น ฐานในการคิดวิเคราะห์และแก้ปัญหา ๓. จัดการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการใฝ่รู้และ แสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ๔. จัดกิจกรรมบริหารจัดการจิตเจริญปัญญาทั้ง ในการเรียนการสอนและในกิจกรรมการ ดำรงชีวิตประจำวัน
	๒. การใช้สื่อและ แหล่งเรียนรู้	๑. ใช้สื่อการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการใฝ่รู้และ แสวงหาความรู้ด้วยตนเองอยู่เสมอ ๒. นิมนต์พระสงฆ์หรือเชิฎฐุมิปัญญา ทางพระพุทธศาสนา มาสอนนักเรียน สม่ำเสมอ ๓. จัดให้นักเรียนไปเรียนรู้ที่วัดหรือ ศาสนาสถานที่ใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ ประจำโรงเรียนอย่างต่อเนื่อง
	๓. การวัดประเมินผล	มีการวัดประเมินผลตามสภาพจริงด้วย วิธีการที่หลากหลายครอบคลุมตามหลัก ภavana ๔ โดยมีจุดเน้นเพื่อพัฒนา นักเรียนต่อเนื่อง
๒. บรรยากาศและ ปฏิสัมพันธ์ที่เป็น กัลยาณมิตร	บรรยากาศปฏิสัมพันธ์ ที่ส่งเสริม “การสอนให้ รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น ”	๑. ส่งเสริมความสัมพันธ์แบบ กัลยาณมิตร อ่อนน้อมถ่อมตนเคารพ และให้เกียรติซึ่งกันและกัน ยิ้มแย้มมี เมตตาต่อกัน ทั้งครูต่อนักเรียน ครูต่อครู นักเรียนต่อนักเรียนและครูต่อผู้ปกครอง ๒. ส่งเสริมบรรยากาศ ใฝ่รู้ ใฝ่เรียน ใฝ่ สร้างสรรค์

องค์ประกอบหลัก	องค์ประกอบย่อย	ข้อบ่งชี้คุณภาพ
		๓. ส่งเสริมบุคลากรและนักเรียนให้ปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น ๔. ส่งเสริม ยกย่อง เชิดชูผู้ทำดีเป็นประจำ
๓. กิจกรรมพื้นฐาน วิถีชีวิต	๑. กิจกรรมพื้นฐาน ประจำวัน	๑. ฝึกอบรมให้เกิดการกิน อยู่ ดู ฟัง เป็น (รู้เข้าใจเหตุผลและได้ประโยชน์ตามคุณค่าแท้ตามหลักไตรสิกขา) ๒. ส่งเสริมกิจกรรมการรับผิดชอบ ดูแลรักษาพัฒนาอาคารเรียนสถานที่ และสิ่งแวดล้อมอย่างสม่ำเสมอจนเป็นนิสัย
	๒. กิจกรรมทาง พระพุทธศาสนา	๑. ส่งเสริมปฏิบัติกิจกรรมพระพุทธศาสนาอย่างเห็นคุณค่ารู้เข้าใจเหตุผล ๒. จัดกิจกรรมส่งเสริมการระลึกและศรัทธาในพระรัตนตรัยเป็นประจำและในโอกาสสำคัญอย่างต่อเนื่อง เป็นวิถีชีวิต ๓. ส่งเสริมให้ทุกคนมีส่วนร่วมและเห็นคุณค่าในการรักษาและสืบต่อพระพุทธศาสนา

๓. ตัวชี้วัดด้านผลผลิต (Output) ตัวชี้วัดด้านผลผลิต กำหนดเฉพาะผลที่เกิดกับผู้เรียน กำหนดโดยวิเคราะห์จากภาวนา ๔ คือ องค์ประกอบด้านกาย ศิล จิต ปัญญา ซึ่งเป็นการที่ผู้เรียนควรได้รับจากการพัฒนาตามระบบ ไตรสิกขา การกำหนดปัจจัยด้านนี้เพื่อส่งเสริมให้สถานศึกษา มีเป้าหมายการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ เพื่อพัฒนาผู้เรียนอย่างชัดเจนและครอบคลุม มาตรฐานด้านผลผลิตที่ต้องการให้เกิด คือ ผู้เรียนได้รับการพัฒนาเป็นผู้มีคุณลักษณะกิน อยู่ ดู ฟัง เป็น (ครอบคลุมภาวนา ๔) ดำเนินชีวิตอย่างมีคุณค่าและมีความสุข รายละเอียดตัวชี้วัดด้านผลผลิต (Output) สามารถแสดงได้ด้วยตารางต่อไปนี้^{๒๒}

^{๒๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒-๑๕.

ตารางที่ ๒.๓ ตัวชี้วัดด้านผลผลิต (Output)

องค์ประกอบหลัก	องค์ประกอบย่อย	ข้อบ่งชี้คุณภาพ
๑. พัฒนากาย ศิลปจิต และ ปัญญา อย่าง บูรณาการ(ภาวนา ๔)	๑.กาย (กายภาพ)	๑.บริโภคนิสัยสุขสบาย ๔ ในปริมาณและคุณภาพที่เหมาะสมได้คุณค่าแท้ ๒. การดูแลร่างกาย และการแต่งกาย สะอาดเรียบร้อย ๓.การดำรงชีวิตอย่างเกื้อกูลสิ่งแวดล้อม
	๒.ศีล (สังคม)	๑.มีศีล ๕ เป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต ๒.มีวินัย ซื่อสัตย์ มีความรับผิดชอบ ตรงต่อเวลา ๓.สามารถพึ่งตนเองได้หรือทำงานเลี้ยงชีพด้วยความซื่อสัตย์สุจริต
	๓.จิต (จิตใจ/อารมณ์)	๑.มีความกตัญญู ตอบแทนคุณ ๒.มีจิตใจเมตตากรุณา (เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แบ่งปัน) ต่อกัน ๓.ทำงานและเรียนรู้อย่างตั้งใจ อดทน ขยันหมั่นเพียร ๔.มีสุขภาพดี แจ่มใส ร่าเริงเบิกบาน

๔. ตัวชี้วัดด้านผลกระทบ (Outcomes Impact) ตัวชี้วัดด้านผลกระทบ กำหนดจากผลการพัฒนาตามระบบไตรสิกขา ที่สถานศึกษาดำเนินการ ทั้งระบบแล้วก่อให้เกิดผลดีและผลต่อเนื่องกับผู้เกี่ยวข้องนอกสถานศึกษา ซึ่งประกอบด้วย บ้าน ผู้ปกครอง ชุมชน วัด และหน่วยราชการอื่น ๆ การกำหนดปัจจัยด้วยผลกระทบเพื่อให้เกิดความตระหนัก ถึงการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ จะก่อให้เกิดผลต่อเนื่องและเป็นผลดีต่อสังคมในวงกว้าง มาตรฐานด้านผลกระทบที่พึงประสงค์ให้เกิด คือ บ้าน วัด โรงเรียนได้รับประโยชน์จากการ พัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธและสมานฉันท์ร่วมมือกันพัฒนาโรงเรียนและสังคมตามวิถีพุทธอย่างต่อเนื่อง รายละเอียดตัวชี้วัดด้านผลกระทบ (Outcomes Impact) สามารถแสดงได้ด้วยตารางต่อไปนี้^{๒๓}

^{๒๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๒-๑๕.

ตารางที่ ๒.๔ ตัวชี้วัดด้านผลกระทบ (Outcomes Impact)

องค์ประกอบหลัก	องค์ประกอบย่อย	ข้อบ่งชี้คุณภาพ
บวรได้รับประโยชน์ จากการพัฒนา โรงเรียนวิถีพุทธ	๑.บ้าน(ผู้ปกครองและชุมชน)	๑.บ้านและชุมชนมีสมาชิกที่เป็นคนดี ไม่ ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุขเพิ่มขึ้น ๒.ชุมชนมีผู้ช่วยเหลือในการพัฒนาชุมชน มากยิ่งขึ้น
	๒.วัด	วัดได้ศาสนทายาทและกำลังช่วยงาน ส่งเสริมพระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้น
	๓.โรงเรียน	โรงเรียนได้รับความไว้วางใจ เชื่อม ศรัทธาและได้รับความร่วมมือจากผู้มีส่วน เกี่ยวข้อง

นอกจากนี้ กระทรวงศึกษาธิการ^{๒๔} ได้เสนอแนวทางการใช้ตัวชี้วัดเพื่อการประเมิน การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ประกอบไว้ สำหรับเป็นแนวทางในการประเมินผลการดำเนินงาน โรงเรียนวิถีพุทธของสถานศึกษา ซึ่งผู้เกี่ยวข้องสามารถพิจารณานำไปใช้หรือปรับใช้ได้ตาม ความเหมาะสม ทั้งนี้ เพื่อมุ่งประโยชน์สูงสุดในการดำเนินงานให้เกิดขึ้น อันจะทำให้สามารถนำหลักการวิถีพุทธที่ดีงามนี้ สู่การปฏิบัติให้เกิดผลดีที่สุดเท่าที่จะสามารถทำได้ตามเหตุปัจจัยที่มีในแต่ละ ส่วนงาน โดยประเด็นต่าง ๆ ของแนวทางการใช้ตัวชี้วัด มีข้อเสนอดังต่อไปนี้

๑. การใช้ตัวชี้วัด ซึ่งประกอบด้วย มาตรฐานที่ต้องการให้เกิดขึ้น องค์ประกอบหลัก องค์ประกอบย่อย ข้อบ่งชี้คุณภาพ และคำอธิบายข้อบ่งชี้คุณภาพ ที่จะนำไปสู่การดำเนินงานโรงเรียน วิถีพุทธ มีเป้าหมายลำดับแรก คือ ใช้เครื่องมือของสถานศึกษาเองในการตรวจสอบทบทวน การดำเนินงานเพื่อให้ได้ข้อมูลสู่การพัฒนาตนเองได้ชัดเจน และสถานศึกษานำผลจากการตรวจสอบ ทบทวนนี้ประชาสัมพันธ์ หรือแจ้งผู้เกี่ยวข้องให้ทราบผลการดำเนินงาน เพื่อเป็นฐานสู่ความร่วมมือ การพัฒนาที่ต่อเนื่องต่อไป

^{๒๔} กระทรวงศึกษาธิการ, ตัวชี้วัดการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ, (กรุงเทพมหานคร:องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์(ร.ส.พ.), ๒๕๔๘), หน้า ๑๔-๑๕.

๒. ต้นสังกัดระดับต่าง ๆ หรือผู้เกี่ยวข้องนอกสถานศึกษา ใช้เป็นเครื่องมือในการนิเทศ ติดตามผลและการร่วมมือ ช่วยเหลือ ตลอดจนเป็นการใช้เครื่องมือประกอบในการเรียนรู้คัดกรอง ติดตามพัฒนาการหรือการประกาศยกย่องในลักษณะต่าง ๆ เป็นต้น

๓. วิธีการใช้ตัวชี้วัดสู่การประเมินการดำเนินงาน ทำได้หลายระดับ ทั้งระดับละเอียด ที่ต้องการวิธีการและเครื่องมือที่ละเอียด มีความเชื่อมั่นสูง หรือการประเมินระดับภาพรวมที่ใช้ วิธีการ และเครื่องมือที่ไม่ละเอียดซับซ้อน แต่แหล่งข้อมูลการประเมินควรน่าเชื่อถือได้

๔. การประเมินตนเองและการประเมินผู้เกี่ยวข้อง ในระยะแรกสามารถดำเนินในลักษณะ ประเมินระดับภาพรวม พิจารณาประเมินจากข้อบ่งชี้คุณภาพแต่ละตัว โดยดูคำอธิบายข้อบ่งชี้ คุณภาพ ประกอบการประเมิน มีเกณฑ์ ๒ ระดับ คือ นำพึงพอใจและยังไม่นำพึงพอใจ

๕. การพิจารณาตัดสินตามเกณฑ์ นำพึงพอใจและยังไม่นำพึงพอใจของข้อบ่งชี้คุณภาพ แต่ละตัว เป็นการประเมินในภาพรวม ซึ่งถ้าเกี่ยวข้องกับปริมาณ เช่น จำนวนครูหรือนักเรียน การ ตัดสินใจว่านำพึงพอใจ พิจารณาจากจำนวนที่ไม่น้อยกว่าร้อยละ ๕๐ ถ้าเป็นส่วนของการประเมิน เชิง คุณลักษณะคุณธรรมที่เป็นนามธรรม ให้พิจารณาเทียบเคียงจากพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องหรือการ ยอมรับของผู้ใกล้ชิดในเรื่องนั้น ๆ ซึ่งจะได้ข้อมูลจากการสอบถามหรือสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้อง เป็นต้น

๖. เกณฑ์การตัดสินการประเมิน รายงานประกอบหลัก หรือรายงานประกอบย่อย กำหนด ไว้ ๒ ระดับเช่นกัน คือ

๖.๑ นำพึงพอใจ หมายถึง ผลการประเมินข้อบ่งชี้คุณภาพย่อย ๆ ขององค์ประกอบนั้น มี จำนวนตั้งแต่ร้อยละ ๕๐ ขึ้นไป ที่อยู่ในระดับนำพอใจ

๖.๒ ยังไม่นำพอใจ หมายถึง ผลการประเมินข้อบ่งชี้คุณภาพย่อย ๆ นั้น จำนวนน้อยกว่า ร้อยละ ๕๐ ที่อยู่ในระดับที่นำพอใจ เกณฑ์สรุปผลการประเมินการดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธ ภาพรวมทั้งหมดกำหนดไว้ ๓ ระดับ คือ

๑. ระดับกำลังพัฒนา หมายถึง ผลการประเมินตามข้อบ่งชี้คุณภาพทั้งหมดอยู่ในระดับนำ พึงพอใจ จำนวนไม่ถึงร้อยละ ๕๐ (๒๗ข้อ) ของตัวบ่งชี้คุณภาพทั้งหมด (๕๔ข้อ)

๒. ระดับพัฒนาได้ดี หมายถึง ผลการประเมินตามข้อบ่งชี้คุณภาพทั้งหมดอยู่ในระดับ นำ พึงพอใจ จำนวนร้อยละ ๕๐-๗๐ หรือ ๒๗-๓๘ข้อ ของตัวบ่งชี้คุณภาพทั้งหมด (๕๔ข้อ)

๓. ระดับพัฒนาได้ดีมาก หมายถึง ผลการประเมินตามข้อบ่งชี้คุณภาพทั้งหมดอยู่ในระดับ นำพึงพอใจ จำนวนร้อยละ ๗๑-๑๐๐ หรือ ๓๙-๕๔ข้อ ของตัวบ่งชี้คุณภาพทั้งหมด (๕๔ข้อ)

สำหรับการประเมินการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธในระดับสถานศึกษามีกระบวนการปฏิบัติตามที่กระทรวงศึกษาธิการเสนอไว้ ดังนี้

๑. ศึกษารายละเอียดตัวชี้วัด และแนวทางการใช้ตัวชี้วัด
๒. จัดทำรายละเอียดการประเมินและเครื่องมือการประเมินการดำเนินงานตามตัวชี้วัด
๓. สถานศึกษาดำเนินการประเมินตนเอง โดยผู้เกี่ยวข้องมีส่วนร่วมตามความเหมาะสม
๔. นำผลการประเมิน สู่การพัฒนาต่อเนื่องเผยแพร่แก่สาธารณะ และเสนอต้นสังกัด
๕. การเผยแพร่ผลการดำเนินงาน สถานศึกษาสามารถนำเอาผลของการดำเนินงานตามแผนที่กำหนดไว้ และผ่านการประเมินผล แล้วนั้นออกเผยแพร่ให้บุคลากร ตลอดจนผู้เกี่ยวข้องได้ทราบโดยการประชาสัมพันธ์ผลงานของโรงเรียน ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การจัดทำหนังสือหรือวารสารของโรงเรียนเผยแพร่แก่ผู้ปกครอง และในระบบ ประกันคุณภาพ ซึ่งในขั้นตอนนี้มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการเสนอให้ผู้เกี่ยวข้องยอมรับในการดำเนินการ และบริหารจัดการ

๒.๕ ประโยชน์ของโรงเรียนวิถีพุทธ

หลักพุทธธรรม คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อันเป็นกระบวนการจัดการศึกษาแบบพุทธ นำไปสู่หลักปฏิบัติจริงตามแนวทางการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธ เป็นภาพที่สะท้อนถึงการนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักไตรสิกขา มาใช้ในการพัฒนาผู้เรียนและมา ประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการศึกษาอย่างชัดเจน โดยให้มีรูปแบบที่หลากหลายตามความเหมาะสมของสถานศึกษาที่จะพัฒนาผู้เรียนได้อย่างดีที่สุด พร้อมกับสร้างสรรค์สภาพดำเนินงานที่ผู้เกี่ยวข้องทุกส่วน มีความสุขและได้พัฒนาสู่ชีวิตและสังคมที่ดั่งใจควบคู่กันไป พระธรรมโกศาจารย์^{๒๕} (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของโรงเรียนวิถีพุทธ ไว้โดยสรุปว่า โรงเรียนวิถีพุทธ หมายถึง โรงเรียนที่จัดการศึกษาตามหลักไตรสิกขาเพื่อพัฒนาผู้เรียน เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ด้วยภavana ๔ คือ

๑. พัฒนาการทางกาย (กายภavana)
๒. พัฒนาการทางสังคม (ศีลภavana)
๓. พัฒนาการทางจิต (จิตภavana)
๔. พัฒนาการทางปัญญา (ปัญญาภavana)

^{๒๕} พระธรรมโกศาจารย์(ประยูร ธมฺมจิตฺโต), ขอบฟ้าแห่งความรู้กับผลงานด้านการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: หจก.สามลดาฬ, ๒๕๔๘), หน้า ๓๓.

ผู้เรียนที่ได้รับการพัฒนาทั้ง ๔ ด้านนี้จะเป็นคนเก่ง ดีและมีความสุข ด้วยเหตุผลคือจากการศึกษาวิชาชีพและพัฒนาทางปัญญา ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลจากการศึกษาวิชาการจะทำให้ผู้เรียนเป็นคนเก่ง จากการยึดมั่นในศีลธรรม รักษาระเบียบวินัยและจรรยาบรรณจะทำให้ผู้เรียนเป็นคนดีและจากการบริหารจัดการให้มีสติ สมาธิ และคุณธรรมอื่น ๆ จะทำให้ผู้เรียนมีสุขภาพจิตที่ดี เป็นคนที่มีความสุข สอดคล้องกับกระทรวงศึกษาธิการ^{๒๖} ที่ได้กล่าวถึงประโยชน์ของโรงเรียนวิถีพุทธ ไว้ว่าเมื่อโรงเรียนได้รับการพัฒนาจนเป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่ชัดเจน จะสังเกตได้ถึงความเปลี่ยนแปลง และประโยชน์อันมากมายที่เกิดขึ้นตามมาที่เปี่ยมไปด้วยความงดงามและคุณค่า อาทิ

๑. นักเรียนได้รับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ต่าง ๆ อย่าง ชัดเจนพร้อมกับการพัฒนาปัญญาและด้านอื่น ๆ การพัฒนาที่จะให้เป็นคนดี เก่ง และมีความสุข พร้อม ๆ กัน ที่ว่ายากจะไม่ยากสำหรับโรงเรียนวิถีพุทธ

๒. การพัฒนาผู้เรียนที่เกิดขึ้นชัดเจนจะเป็นที่ชื่นชอบและชื่นชมของผู้ปกครอง ครูอาจารย์ และชุมชนที่ได้รับทราบ อธิการยอมรับและความร่วมมือช่วยเหลือจะเกิดขึ้นอย่างทวีคูณ

๓. สภาพแวดล้อมและบรรยากาศปฏิสัมพันธ์ของโรงเรียนจะดีขึ้นมากในลักษณะที่เกื้อหนุนต่อการพัฒนาผู้เรียนรอบด้านทั้งศีล สมาธิ และปัญญา ผู้คนที่เกี่ยวข้องล้วนเป็นกัลยาณมิตรแก่กัน และกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อนักเรียน

๔. โรงเรียน โดยครู ผู้บริหาร บุคลากร และนักเรียน เป็นแบบอย่างต่อสังคม อีกเป็นพลังในการพัฒนาสังคมวงกว้างให้ดีขึ้นยิ่ง ๆ ขึ้นได้ กล่าวโดยสรุป โรงเรียนวิถีพุทธ เมื่อได้รับการบริหารจัดการด้วยดี ย่อมอำนวยประโยชน์เป็นอเนกประการ กล่าวคือ ทั้งบ้าน วัด และโรงเรียน ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธดังนี้ คือ

๑) สมาชิกในบ้านและชุมชน เป็นคนดี มีศีล ๕ เป็นหลักปฏิบัติ ไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุขและสิ่งเสพติดให้โทษทุกชนิด เป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาชุมชนมากยิ่งขึ้น

๒) วัดได้ศาสนทายาทที่ดีและเป็นกำลังในการเผยแผ่พระพุทธศาสนามากขึ้น

๓) โรงเรียนได้รับความไว้วางใจ เชื่อมั่นและได้รับความร่วมมือจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เป็น อย่างดี

^{๒๖} กระทรวงศึกษาธิการ, แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ, (กรุงเทพมหานคร: อุษากการพิมพ์, ๒๕๔๓), หน้า ๒๒.

๒.๖ สรุป

ความเป็นมาของโรงเรียนวิถิปุทธ

การพัฒนาผู้เรียนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ตามที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ กำหนดให้มีคุณสมบัติของการเป็นคนดี เก่ง มีความสุข อันเป็นเป้าหมายที่ชัดเจน ซึ่งพื้นฐานเดิมของสังคมไทยมีรากฐานมาจากพระพุทธศาสนา กระทรวงศึกษาธิการจึงมีแนวคิดที่จำหน่ายเอาหลักพระพุทธศาสนามาเป็นแก่นในการพัฒนาเด็กไทย จึงเกิดโรงเรียนวิถิปุทธ ขึ้น

แนวคิดหลักการของโรงเรียนวิถิปุทธ

โรงเรียนวิถิปุทธอาศัยหลักแนวคิดในการพัฒนา ๕ ประเด็นดังนี้คือ

๑. การบริหารจัดการโรงเรียน
๒. การจัดวิถิปุทธสู่การเรียนรู้
๓. กิจกรรมเสนอแนะการพัฒนา
๔. การพัฒนาบุคลากรและคุณลักษณะบุคลากรที่คาดหวัง
๕. การเกื้อกูลสัมพันธ์โรงเรียนวิถิปุทธและชุมชน

ซึ่งทั้ง ๕ ประเด็นบูรณาการผ่านหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา สนับสนุนให้ผู้เรียนพัฒนาตามหลักพุทธศาสนาและสามารถพัฒนาชีวิตให้เกิดความเจริญงอกงาม

ลักษณะของโรงเรียนวิถิปุทธ

โรงเรียนวิถิปุทธเป็นสถานศึกษาในระบบปกติทั่วไปที่นำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้หรือประยุกต์ใช้ในการบริหารและพัฒนาผู้เรียน

โดยมการจัดสภาพในสถานศึกษาให้เหมาะสมในด้านต่าง ๆ มีลักษณะ ดังที่กระทรวงศึกษาธิการ กำหนดไว้แบ่งออกเป็น ๕ ด้าน โดยสรุป ดังนี้

๑. ด้านกายภาพ คือ การจัดอาคารสถานที่ ห้องเรียน แหล่งเรียนรู้ สภาพแวดล้อม เป็นต้น ที่ส่งเสริมการพัฒนาผู้เรียนตามระบบไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา
๒. ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต คือ การจัดกิจกรรมวิถีชีวิต กิจกรรมประจำวันกิจกรรมวันสำคัญ กิจกรรมนักเรียนต่าง ๆ เป็นต้น ที่เน้นการมีวิถีชีวิตหรือวัฒนธรรมการกิน อยู่ ดู ฟังเป็น เช่น การสวดมนต์ นั่งสมาธิ กิจกรรมพิจารณาอาหารก่อนรับประทานอาหารกลางวัน ฯลฯ
๓. ด้านการเรียนการสอน คือ การจัดหลักสูตรสถานศึกษา การจัดหน่วยการเรียนรู้ แผนการเรียนรู้ จนถึงกระบวนการเรียนการสอนที่บูรณาการพุทธธรรมเข้าในทุกกลุ่มสาระ
๔. ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ คือ การส่งเสริมบรรยากาศที่เป็นกัลยาณมิตรใน การปฏิบัติต่อกันระหว่างครูกับนักเรียน นักเรียนกับนักเรียน หรือครูกับครู เช่น การเคารพอ่อนน้อม ยิ้มแย้มแจ่มใส มีเมตตากรุณาต่อกัน เป็นต้น

๕. ด้านการบริหารจัดการ คือ การที่สถานศึกษาร่วมกับผู้ปกครอง ชุมชนสร้างความเข้าใจในหลักการและวิธีดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธร่วมกัน โดยเริ่มตั้งแต่การกำหนดวิสัยทัศน์ จุดเน้น การกำหนดแผนปฏิบัติการ การสนับสนุน ติดตาม ประเมินผล และพัฒนาต่อเนื่อง การสอนบูรณาการพุทธธรรมในการจัดการเรียนรู้ชัดเจนด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์เอื้ออาทร เป็นกัลยาณมิตรต่อกัน ส่งเสริมทั้งวัฒนธรรมเมตตาและวัฒนธรรมแสวงปัญญา เป็นต้น

ตัวชี้วัดการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ

การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธมีตัวชี้วัดที่สำคัญ ๔ ด้านดังนี้ คือ

๑. ด้านปัจจัยนำเข้า (input) คือโรงเรียนมีบุคลากรที่มีลักษณะที่ดี มีการบริหารจัดการมีหลักสูตรมีแหล่งเรียนรู้และสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมการพัฒนาตามหลักไตรสิกขา

๒. ด้านกระบวนการ (Process) คือมีแนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธมีกรอบกำหนดที่ชัดเจนซึ่งกำหนดโดยกระทรวงศึกษาธิการใช้เป็นหลักทั้งประเทศ

๓. ด้านผลผลิต (output) คือการที่ผู้เรียนได้รับการพัฒนาคุณลักษณะที่พึงประสงค์สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีคุณค่าและมีความสุข

๔. ด้านผลกระทบ(outcomes/impact) คือผลกระทบต่อเนื่องซึ่งเป็นผลดีต่อสังคมในวงกว้างเกิดความร่วมมือระหว่างบ้าน วัด โรงเรียนเกิดการพัฒนาที่ยั่งยืน

ประโยชน์ของโรงเรียนวิถีพุทธ

โรงเรียนวิถีพุทธ เมื่อได้รับการบริหารจัดการด้วยดี ย่อมอำนวยประโยชน์เป็นอเนกประการ กล่าวคือ ทั้งบ้าน วัด และโรงเรียน ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธดังนี้ คือ

๑. สมาชิกในบ้านและชุมชน เป็นคนดี มีศีล ๕ เป็นหลักปฏิบัติ ไม่ยุ่งเกี่ยวกับอบายมุข และสิ่งเสพติดให้โทษทุกชนิด เป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาชุมชนมากยิ่งขึ้น

๒. วัดได้ศาสนทายาทที่ดีและเป็นกำลังในการเผยแผ่พระพุทธศาสนามากขึ้น

๓. โรงเรียนได้รับความไว้วางใจ เชื่อมั่นและได้รับความร่วมมือจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเป็นอย่างดี

บทที่ ๓

วิธีการสอนตามแนววิถีพุทธ โรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์

โรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์ มีกระบวนการเรียนการสอนและการประยุกต์ใช้ตามแนววิถีพุทธ เป็นเรียนการสอนโดย บูรณาการกระบวนการโรงเรียนวิถีพุทธโดยเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีโอกาสในการเรียนรู้หลักจริยธรรม ที่สัมพันธ์ด้วยหลักสังคัม (ศีล) ความสงบสุข (สมาธิ) และการผลิตทรัพยากรมนุษย์ให้มีความรู้ สติปัญญาที่รอบคอบ (ปัญญา)

ดังนั้น ในบทที่ ๓ ผู้วิจัยจึงสนใจใคร่ศึกษา ๕ ประเด็น คือ

๓.๑ บริบทโรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์

๓.๒ การดำเนินการวิธีการสอนตามแนววิถีพุทธ โรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์

๓.๓ บุคลากร(ครู)ที่ดีตามแนววิถีพุทธ โรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์

๓.๔ กิจกรรมนักเรียนตามแนววิถีพุทธ โรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์

๓.๕ ปัญหาและอุปสรรคของวิธีการสอนตามแนววิถีพุทธ โรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์

๓.๖ สรุป

๓.๑ บริบทโรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์

โรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาอุบลราชธานี เขต ๑ ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลตำบลเชิงใน หมู่ที่ ๔ ถนนแจ้งสนิท ตำบลเชิงใน อำเภอเชิงใน จังหวัดอุบลราชธานี ๓๔๑๕๐ เนื้อที่ ๑๖ ไร่ ๓ งาน ๑๘ ตารางวา หมายเลขโทรศัพท์ ๐๔๕-๓๙๑-๑๒๒

พ.ศ. ๒๔๔๗ พระศาสนดิลก (อ้วน) และท่านเจ้าคุณพระอุบาลีคุณูปมาจารย์(สิริ จนโท จันท) เจ้าคณะใหญ่มณฑลอีสาน ให้เปิดสอนหนังสือไทยขึ้นที่วัดเผยกมลบ้านเชิงในให้พระภิกษุแหยม ทิมา เป็นผู้สอน

พ.ศ ๒๔๕๓ หลวงปริศนาคามเขต นายอำเภอได้ตั้งโรงเรียนขึ้นที่วัดเชิงกลาง

พ.ศ. ๒๔๖๕ เป็นโรงเรียนประชาบาล ตาม พ.ร.บ. ประถมศึกษา อาศัยศาลาวัดเชิงกลาง เป็นที่เรียน

พ.ศ. ๒๔๖๗ นานโส วิจิตวงษ์ เกณฑ์คนสร้างอาคารเรียน โรงเรียนประชาบาล ในที่ดินเป็นที่ตั้งของโรงเรียนในปัจจุบัน และย้ายที่เรียนจากวัดเชิงกลางมาทำการสอนที่อาคารเรียนใหม่ เรียกชื่อว่า โรงเรียนประชาบาลประจำตำบลเชิงใน

พ.ศ. ๒๕๐๙ โอนการศึกษาประชาบาลไปสังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัด กระทรวงมหาดไทย ตั้งแต่วันที่ ๑ ตุลาคม ๒๕๐๙

พ.ศ. ๒๕๒๓ โอนจากองค์การบริหารส่วนจังหวัด ไปสังกัดสำนักงานคณะกรรมการ ประถมศึกษาแห่งชาติ

พ.ศ. ๒๕๔๖ โอนไปสังกัดสำนักงานคณะกรรมการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ ปัจจุบัน โรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์ เป็นโรงเรียนขนาดกลาง ข้าราชการครูทั้งหมด ๔๙ คน เป็นชาย ๑๔ คน เป็นหญิง ๓๕ คน พนักงานราชการ ๑ คน ลูกจ้างชั่วคราวตำแหน่งครูผู้สอน ๓ คน ลูกจ้างชั่วคราว ปฏิบัติหน้าที่ภารโรง ๒ คน ลูกจ้างชั่วคราวตำแหน่งเจ้าหน้าที่ธุรการ ๑ คน เปิดทำการสอนในระดับชั้นอนุบาล ๑ ถึง ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ แยกเป็น ระดับปฐมวัย ชาย ๘๓ คน หญิง ๘๘ คน รวม ๑๗๑ คน ระดับประถมศึกษา ชาย ๕๙๗ คน หญิง ๕๙๘ รวม ๑,๑๙๕ คน มีนักเรียนรวมทั้งสิ้น ๑,๓๖๖ คน

๓.๑.๑ ที่ตั้ง

โรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์ ตั้งอยู่ หมู่ ๔ ตำบลเชิงใน อำเภอเชิงใน จังหวัดอุบลราชธานี ในเขตเทศบาลตำบลเชิงใน มีเขตบริการ ๖ หมู่บ้าน คือ บ้านเชิงใน หมู่ที่ ๑,๒ บ้านเชิงกลาง หมู่ที่ ๓ บ้านหนองไส หมู่ที่ ๔ บ้านสว่าง หมู่ที่ ๕ และบ้านโนนธาตุกวางคำ หมู่ที่ ๖ มีประชากรประมาณ ๖,๐๐๐ คน มีวัด จำนวน ๕ วัด

๓.๑.๒ อาชีพ

เนื่องจากประชาชนในเขตบริการเป็นชุมชนเมืองกึ่งชนบท ประชาชนในชุมชนมีหลายสาขาอาชีพ เช่น รับจ้าง ค้าขาย รับราชการ และเกษตรกรรม แต่ส่วนใหญ่แล้วมีอาชีพทำการเกษตร รายได้ของประชากร โดยเฉลี่ย ๑๐,๐๐๐ บาทต่อปี ต่อครอบครัว

๓.๑.๓ ศาสนาและวัฒนธรรม

ประชากรส่วนใหญ่ในเขตเทศบาลตำบลเชิงในนับถือศาสนาพุทธ และสืบสานประเพณี วัฒนธรรมอันดีงามมาแต่โบราณ เช่น การจัดงานเทศกาลตามฮีต ๑๒ คลอง ๑๔ เทศกาลเข้าพรรษา บุญพระเวสสันดร บุญบั้งไฟ ประเพณีวันสงกรานต์ ฯลฯ

๓.๑.๔ แหล่งเรียนรู้

โรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์ ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลตำบลเชิงใน ซึ่งมีแหล่งเรียนรู้หลากหลาย ทั้งด้านการเงิน ธุรกิจ และวิชาการ เช่น สำนักเรียนปริยัติธรรม และโรงเรียนพุทธศาสนา

วันอาทิตย์ อยู่ที่วัดเชิงกลาง ศูนย์บริการการศึกษาออกโรงเรียนระดับอำเภอห้องสมุดประชาชน หน่วยงานของรัฐและภาคเอกชน เป็นต้นว่า ที่ว่าการอำเภอ สำนักงานเทศบาลตำบล สถานี ตำรวจภูธรอำเภอ โรงพยาบาลสหกรณ์ บริษัทประกันชีวิต ที่ทำการไปรษณีย์โทรเลข ตลอดจนแหล่ง เรียนรู้ทางธรรมชาติที่อยู่ใกล้เคียงเช่น หนองน้ำสาธารณะเชิงกลาง รวมทั้งแหล่งเรียนรู้ที่เกิดจากภูมิ ปัญญาชาวบ้าน เช่น

การเกษตรกรรม การเพาะเห็ด การเลี้ยงสัตว์ เกษตรกรรมแบบพอเพียง
งานหัตถกรรม การเย็บปัก งานจักสาน ทอ
งานคหกรรม การประกอบอาหารพื้นบ้าน การถนอมอาหาร
งานด้านศิลปกรรม การจัดดอกไม้ พานบายศรี การร้องรำนาฏศิลป์ เป็นต้น^๑

๓.๒ การดำเนินการวิธีการสอนตามแนววิถีพุทธ โรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์

๓.๒.๑ กระบวนการดำเนินงาน

กระบวนการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ มีขั้นตอนในการปฏิบัติตามที่กระทรวงศึกษาธิการ^๒ ได้กำหนดไว้ ๖ ขั้นตอน ดังต่อไปนี้

๑. ขั้นเตรียมการ คือ การจัดโรงเรียนวิถีพุทธให้ดำเนินไปได้โดยสะดวกด้วยความเชื่อมั่น และพึงพอใจร่วมกันระหว่างผู้บริหารครู นักเรียน ผู้ปกครอง ชุมชนและบุคลากรที่เกี่ยวข้อง

๒. ขั้นดำเนินการจัดสภาพและองค์ประกอบ คือ การจัดสิ่งที่เป็นปัจจัย เป็นเครื่องมือสู่ การพัฒนาผู้เรียนตามระบบไตรสิกขาได้อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับลักษณะแห่งความเจริญงอกงาม แห่ง ปัญญาตามหลักกฏธรรม

๓. ขั้นดำเนินการพัฒนาผู้เรียนและบุคลากรตามระบบไตรสิกขา คือ ขั้นตอนที่เป็นหัวใจ ของการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ที่สถานศึกษาต้องดำเนินการพัฒนาผู้เรียนและบุคลากรตาม ระบบไตรสิกขาอย่างต่อเนื่อง

๔. ขั้นดูแลสนับสนุนใกล้ชิด คือ ขั้นตอนของการดำเนินการทุกส่วนให้เป็นไปอย่างมี ประสิทธิภาพ ด้วยท่าทีของความเป็นกัลยาณมิตร

๕. ขั้นปรับปรุงพัฒนาต่อเนื่อง คือ ขั้นตอนของการเน้นย้ำการพัฒนาว่าต้องมีมากขึ้นด้วย หลักกอิทธิบาท ๔ และด้วยอุปัฏฐาธรรม ๒

^๑ รายงานการประเมินตนเอง (SAR) โรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์ ปี ๒๕๕๙, หน้า ๕๒ - ๗๘.

^๒ กระทรวงศึกษาธิการ, แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ, (กรุงเทพมหานคร: อุษาการพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๑๐.

๖. ชั้นประเมินผลและเผยแพร่ผลการดำเนินการ คือ ขั้นตอนของการนำข้อมูลการดำเนินงานที่ผ่านมาเข้าสู่การเตรียมการที่จะดำเนินการในรอบต่อ ๆ ไปและนำผลสรุปจัดทำรายงานผล การดำเนินงานแจ้งแก่ผู้เกี่ยวข้องให้ทราบ สำหรับขั้นตอนการบริหารจัดการที่เป็นระบบในการพัฒนาสู่โรงเรียนวิถีพุทธอย่างมี ประสิทธิภาพ

ขั้นเตรียมการ เป็นขั้นตอนความพยายามที่จะเตรียมสิ่งที่จะทำให้การดำเนินการพัฒนาเป็นไปได้อย่างสะดวกซึ่งมีประเด็นสำคัญที่ต้องคำนึงถึงในการเตรียมการดังนี้

๑. การหาที่ปรึกษา สถานศึกษาต้องหาที่ปรึกษาที่เป็นกัลยาณมิตรเป็นผู้ปฏิบัติชอบ มี ศรัทธาและมีความรู้ชัดในพุทธธรรมการหาแหล่งศึกษาและเอกสารข้อมูลต่าง ๆ สถานศึกษา สามารถดำเนินการได้ดังนี้คือ ใช้สื่อการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการใฝ่รู้และแสวงหาความรู้ด้วยตนเองอยู่ เสมอจัดให้นักเรียนไปเรียนรู้ที่วัด ซึ่งจะต้องได้รับความร่วมมือ สนับสนุนและช่วยเหลือจากทุกฝ่าย ที่เกี่ยวข้อง

๒. การเตรียมบุคลากร ครูซึ่งเป็นบุคคลสำคัญที่สุดในการนำหลักสูตรไปใช้ เพราะเป็น ผู้นำหลักสูตรไปใช้ในห้องเรียนกับผู้เรียนโดยตรง ดังนั้นการจัดครูผู้สอนจะต้องคัดเลือกให้เหมาะสม กับ ความสามารถ ความสนใจ ความถนัด และประสบการณ์ก่อนที่จะนำหลักสูตรไปใช้ผู้รับผิดชอบ ต้อง เตรียมครูให้พร้อมทั้งในด้านการให้ความรู้ ความเข้าใจในเรื่องนโยบายจุดมุ่งหมายของการศึกษา จุดมุ่งหมายของหลักสูตรตลอดถึงโครงสร้างและสาระสำคัญของหลักสูตรการเตรียมคณะกรรมการ สถานศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ได้เสนอแนวทางในการจัดเตรียมไว้ดังนี้ ให้สถานศึกษา ทั้งนี้อาจ เป็นผู้บริหารสถานศึกษาหรือบุคลากรผู้มีส่วนร่วมรับผิดชอบในการจัดหลักสูตรตาม แนวทางการ ดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ เตรียมความพร้อมความรู้ความเข้าใจ ให้มีความตระหนัก ในคุณประโยชน์ ที่จะเกิดขึ้นให้เกิดความเชื่อมั่นและพึงพอใจในการร่วมกันพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ ด้วยปัญญาการ เตรียมนักเรียน กระทรวงศึกษาธิการ ได้กล่าวเน้นถึงหลักการเตรียมการว่า ควรพิจารณาโดยคำนึงถึง ประสบการณ์เดิมของนักเรียน การมีส่วนร่วมของนักเรียนที่มีความสัมพันธ์ ต่อเนื่องกับความรู้ใหม่ การ เตรียมผู้ปกครอง สถานศึกษาสามารถดำเนินการได้ดังนี้ คือ การประชาสัมพันธ์สร้างความเข้าใจ ความตระหนักในประโยชน์ของโรงเรียนวิถีพุทธให้เกิดขึ้นแก่ ผู้ปกครองและชุมชน โดยการประชุม หรืออบรมสัมมนา เปิดโอกาสให้ผู้ปกครองและชุมชนเข้ามามี ส่วนร่วมในการพัฒนานักเรียน โดยเน้น การพัฒนาตามหลักไตรสิกขาและร่วมกันพัฒนาชุมชนเพื่อให้เกิดสาธารณประโยชน์ การเตรียม ผู้เกี่ยวข้องก่อนที่จะนำหลักสูตรไป ใช้ควรจะได้มีการให้ความรู้หรือชี้แจงต่อสาธารณชนให้มีความ เข้าใจถึงจุดมุ่งหมาย หลักการ โครงการ แนวการจัดการ การประชุมชี้แจง การฝึกอบรม การประชุม สัมมนา การเผยแพร่เอกสาร และสื่อมวลชนต่าง ๆ ให้ทราบทั่วถึงกัน

๓. การกำหนดเป้าหมาย จุดเน้นหรือวิสัยทัศน์กระทรวงศึกษาธิการ ได้เสนอ แนวทางเอาไว้ว่า ให้สถานศึกษากำหนดวิสัยทัศน์หรือปรัชญา พันธกิจ หรือเป้าหมายหรือแผนกลยุทธ์ ของโรงเรียนที่ชัดเจนและเป็นจุดเน้นไว้ในธรรมนูญสถานศึกษาในการที่จะดำเนินการตามเจตนารมณ์ ของการจัดการศึกษา โดยใช้พระพุทธานุญาตมาบูรณาการเข้ากับวิธีการเรียนรู้และวิถีชีวิตได้จริงตามแนวทางโรงเรียนวิถีพุทธ ซึ่งจะเป็นหลักประกันความชัดเจนในการดำเนินการพัฒนาโรงเรียน วิถีพุทธ ได้อย่างดี อันเป็นส่วนสำคัญของการเตรียมการที่ดี

๔. ขั้นตอนการ จัดสภาพและองค์ประกอบ หมายถึง การจัดสิ่งที่เป็นปัจจัย เป็นเครื่องมือสู่ การพัฒนาผู้เรียนตามระบบไตรสิกขาได้อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับลักษณะแห่งความเจริญงอกงาม แห่งปัญญาตามหลักภูมิธรรม ๔ ประการ คือ

- ๑) การอยู่ใกล้คนดี ใกล้ผู้มีครูอาจารย์ มีข้อมูล มีสื่อที่ดี
- ๒) เอาใจใส่ศึกษาโดยมีหลักสูตรการเรียนการสอนที่ดี
- ๓) มีกระบวนการคิดวิเคราะห์พิจารณาเหตุผลที่ดีและถูกวิธี
- ๔) ความสามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตได้ถูกต้องเหมาะสม

หลักสูตรสถานศึกษาหน่วยการเรียนรู้และแผนการจัดการเรียนรู้ โรงเรียน มีการจัดหลักสูตรสถานศึกษาหรือจัดการเรียนการสอนที่บูรณาการพุทธธรรม คือ ไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ ปัญญา ทั้งที่เป็นความรู้ (Knowledge) ศรัทธาค่านิยมคุณธรรม (Attitude) และการฝึกปฏิบัติ หลักธรรม (Process) ในการเรียนการสอน โดยอาจกำหนดในระดับจุดเน้นหลักสูตรสถานศึกษาที่แทรกในทุกองค์ประกอบหลักสูตรสถานศึกษาหรือกำหนดในระดับหน่วยการเรียนรู้หรือแผนการจัดการเรียนรู้ ที่ครูจะนำไปสู่การจัดการเรียนรู้ต่อไป

๕. การเตรียมกิจกรรมนักเรียนในการจัดกิจกรรมของโรงเรียนวิถีพุทธนั้น ครูและผู้บริหารสามารถจัดเตรียมกิจกรรมนักเรียนและพัฒนาได้ตามความเหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษา ได้เสนอแนะการจัดกิจกรรมไว้เป็นแนวทาง ๒๔ ลักษณะ คือ

๑) กิจกรรมเสริมเนื้อหาสาระตามหลักสูตร เช่น พิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ ประกวดมารยาทชาวพุทธ กิจกรรมค่ายพุทธบุตร กิจกรรมบริหารจัดการจิตเจริญปัญญา เรียนธรรมศึกษา สอนธรรมศึกษา บรรพชาสามเณรฤดูร้อน ฯลฯ

๒) กิจกรรมประจำวัน ประจำสัปดาห์ กิจกรรมหน้าเสาธง เช่น กิจกรรมที่กระทำเพื่อระลึกถึงชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ กิจกรรมไหว้พระสวดมนต์ แผ่เมตตาและสงบิ๊ง กิจกรรมพุทธศาสนสุภาษิตวันละบท กิจกรรมน้อง ไหว้พี่

๓) กิจกรรมเดินจงกรมกิจกรรมทำความดีระหว่างวัน เช่น กิจกรรมเดินอย่างมีสติ ก่อนเข้าโรงอาหาร กิจกรรมกล่าวบทพิจารณาก่อนรับประทานอาหารกลางวัน กิจกรรมรับประทานอาหารกลางวันอย่างมีสติ กิจกรรมขอบคุณหลังรับประทานอาหารกิจกรรมนั่งสมาธิ ๑ นาทีก่อนเข้าห้องเรียน กิจกรรมไหว้พระ สวดมนต์ กิจกรรมรำลึกพระคุณผู้มีพระคุณ กิจกรรมท่องอาขยานสร้างสมาธิ กิจกรรมประจำสัปดาห์ เช่น กิจกรรมสวดมนต์สรภัญญะประจำสัปดาห์ กิจกรรม ทำบุญตักบาตรประจำสัปดาห์

๔) กิจกรรมเนื่องในโอกาสวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา โรงเรียนวิถิปุทธควรจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา คือ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอัฐมีบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา ดังนี้ กิจกรรมวันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอัฐมีบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา สถานศึกษา ผู้ปกครอง และชุมชนร่วมกันจัดกิจกรรมดังนี้ เช่น ทำบุญ ตักบาตร ฟังพระเทศน์ เวียนเทียนที่วัดหล่อเทียนพรรษา โดยร่วมกับชุมชนในการหล่อเทียนและแห่เทียน พรรษา สถานศึกษาจัดบรรยากาศวันสำคัญทางศาสนา

๕) กิจกรรมพิเศษอื่น ๆ เช่น กิจกรรมไขปัญหาธรรม กิจกรรมประเมินผลการทำความดี กิจกรรมยกย่องเชิดชูเกียรติผู้ทำความดี กิจกรรมสมათานศีลในวันพระกิจกรรมสร้างสรรค์สังคม

๖. การจัดสภาพทางกายภาพของสถานศึกษาในการจัดสภาพทางกายภาพของสถานศึกษา นั้น ต้องครอบคลุมถึงอาคารสถานที่ ห้องเรียน แหล่งการเรียนรู้ สภาพแวดล้อมอาณาบริเวณของ สถานศึกษา ซึ่งสถานศึกษาจำเป็นต้องคำนึงถึงการจัดให้เหมาะสมและมุ่งเน้นที่จะส่งเสริมให้เกิดการ พัฒนาตามระบบไตรสิกขาให้มากที่สุด ทั้งที่ผ่านระบบการเรียนรู้ตามหลักสูตรสถานศึกษา และผ่าน การเรียนรู้วิถีชีวิตจริงจาก “การกิน อยู่ ดู ฟัง” ในชีวิตประจำวัน ดังนั้นกระทรวงศึกษาธิการ จึงวางแนวปฏิบัติเพื่อให้สอดคล้องกับการจัดทำหลักสูตรของโรงเรียนวิถิปุทธ ในการจัดเตรียมอาคารสถานที่ที่มีความหลากหลาย ผู้บริหารสถานศึกษา และครูผู้สอนจึงจำเป็นต้องมีการวางแผนในด้านอาคารสถานที่เป็นอย่างดีเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อ การจัดการเรียนรู้และสอดคล้องกับการจัดหลักสูตรตามแนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถิปุทธให้มากที่สุด เช่น มีศาลาพระพุทธรูปเด่น เหมาะสมที่จะชวนให้ระลึกถึงพระรัตนตรัยอยู่เสมอมีมุมหรือห้อง ให้ศึกษาพุทธธรรม บริหารจิต เจริญปัญญาเหมาะสมหรือมากพอที่จะบริการแก่นักเรียน มีการตกแต่ง บริเวณให้เป็นธรรมชาติ ชวนให้จิตสงบมีสวนพุทธธรรม ประกอบด้วย ต้นไม้สำคัญในพุทธศาสนา มีป้ายนิเทศ ป้ายคุณธรรม มีอาคารสถานที่ที่สะอาด เป็นระเบียบเพียงพอต่อการใช้สอย มีแปลงเกษตร เพื่อฝึกฝนคุณธรรมเพื่อการประกอบสัมมาอาชีพ

๗. การจัดบรรยากาศปฏิสัมพันธ์ สถานศึกษาสามารถจัดได้โดยผ่านการเตรียมการ การมอบหมายความรับผิดชอบของบุคลากรในการจัดกิจกรรมส่งเสริมหรือดูแลให้บรรยากาศ ปฏิสัมพันธ์ที่ดีเป็นกัลยาณมิตรเกิดขึ้นอย่างจริงจังต่อเนื่อง โดยจัดผ่านกิจกรรมที่หลากหลายเพื่อกระตุ้นทุกคนให้ทำตนเป็นตัวอย่างที่ดี การยกย่องผู้ทำดีการปลูกศรัทธาค่านิยมปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ ต่อผู้อื่น โรงเรียนส่งเสริมบรรยากาศของการใฝ่เรียนรู้และการพัฒนาตามระบบไตรสิกขาหรือการส่งเสริมมีวัฒนธรรมแสงปัญญาและมีปฏิสัมพันธ์ที่เป็นกัลยาณมิตรต่อกัน ยิ้มแย้มแจ่มใสมีเมตตากรุณา ต่อกันทั้งครูต่อนักเรียน นักเรียนต่อครูและส่งเสริมให้บุคลากรและนักเรียนปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดี แก่ผู้อื่น เช่น การลด ละ เลิกอบายมุข มีการเสียสละ เป็นต้น และ นอกจากนี้ สถานศึกษาต้องมีจุดเน้นในการจัดกิจกรรมส่งเสริมหรือดูแลให้เกิดบรรยากาศปฏิสัมพันธ์ ภายในโรงเรียนวิถีพุทธ โดยมีข้อเสนอแนะในการปฏิบัติ ดังนี้

๑) การนำหลักธรรมของพระพุทธศาสนามาบูรณาการเข้ากับวิถีปฏิบัติภายในโรงเรียนนั้น มุ่งเน้นที่การ “ การรับรู้ ” หมายความว่า นักเรียนได้เรียนโดยใช้ประสาทสัมผัส คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย อารมณ์

๒) การสอนโดยสอดแทรกหลักธรรมของพระพุทธศาสนา มุ่งให้เกิดศรัทธาควบคู่กับการรู้ คิดอย่างมีเหตุผล ครูผู้สอนเป็นตัวอย่างที่ดีมีพฤติกรรมการสอนที่เน้นทักษะกระบวนการและให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมไทย ด้วยการส่งเสริมสร้างศรัทธาความเชื่อมั่นที่เกิดจากการสอนหลักธรรมของพระพุทธศาสนา

กล่าวโดยสรุปการจัดบรรยากาศทางกายภาพและองค์ประกอบที่สำคัญ ควรมีลักษณะดังนี้ โรงเรียนมีสภาพแวดล้อมที่สะอาด สงบ ปลอดภัย ใกล้เคียงธรรมชาติ จัดวัสดุ ครุภัณฑ์ อุปกรณ์การเรียนการสอนสามารถเคลื่อนย้าย ปรับเปลี่ยนใช้ได้ประโยชน์คุ้มค่าและส่งเสริมการเรียนรู้มีความเมตตา กรุณา และความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างครูกับนักเรียนและระหว่างเพื่อนนักเรียน ครูจัดกระบวนการ จัดการเรียนรู้อุ้มนักเรียนกล้าแสดงความคิดเห็นและแลกเปลี่ยนประสบการณ์มีความร่าเริงเบิกบาน นักเรียนได้เห็นและยอมรับความรู้ความจริงในพุทธธรรมด้วยการเห็นตัวอย่าง

๘. ขั้นตอนการพัฒนาผู้เรียนและบุคลากรตามระบบไตรสิกขา คือ ขั้นตอนที่เป็นหัวใจของการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ที่สถานศึกษาต้องดำเนินการพัฒนาผู้เรียนและบุคลากรตามระบบ ไตรสิกขาอย่างต่อเนื่อง สถานศึกษากำหนดจุดเน้นสำหรับการดำเนินการพัฒนา คือ นักเรียนโดยมุ่ง พัฒนาตามระบบไตรสิกขาที่เป็นลักษณะบูรณาการ ทั้งในกิจกรรมการเรียนการสอนตามหลักสูตร และกิจกรรมวิถีชีวิตต่าง ๆ ที่ส่งเสริม “ การกิน อยู่ ดู ฟังเป็น ” เป้าหมายของการพัฒนาจัดให้มีความชัดเจนที่ต้องพัฒนาทั้งองค์รวมของชีวิตอันจะนำไปสู่การพัฒนาชีวิตที่สมบูรณ์ในที่สุด

๙. ชั้นดูแลสนับสนุนใกล้ชิด หมายถึง ขั้นตอนของการดำเนินการทุกส่วนให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพด้วยท่าทีของความเป็นกัลยาณมิตร การให้ความสนับสนุนทั้งงบประมาณและวัสดุอุปกรณ์ต่าง ๆ อย่างเพียงพอ เป็นขั้นตอนสำคัญในการเป็นปัจจัยส่งเสริมให้การดำเนินการพัฒนาเป็นไปอย่างราบรื่นและมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้ ลักษณะของการดูแลและสนับสนุนที่เหมาะสมควรมีลักษณะของการเป็นกัลยาณมิตรที่ปรารถนาดีต่อกัน ปรารถนาดีต่อการพัฒนาผู้เรียนหรือต่อภารกิจกรรมที่สำคัญของขั้นนี้ คือการนิเทศ ติดตาม ที่จะดูแลการดำเนินงานให้เป็นไปตาม แผนที่กำหนดไว้ การให้คำปรึกษาและชี้แนะผู้ปฏิบัติ การให้ความช่วยเหลือทางวิชาการ การให้การ สนับสนุนทั้งทรัพยากร ข้อมูลและเครื่องมือต่าง ๆ ในการช่วยดำเนินการให้เป็นไปอย่างราบรื่น การรวบรวมข้อมูล และการประเมินผลระหว่างการดำเนินการ อันจะเป็นฐานของการปรับปรุง ต่อเนื่องต่อไป

๑๐. ชั้นปรับปรุงพัฒนาต่อเนื่อง คือ ขั้นตอนของการเน้นย้ำการพัฒนาว่าต้องมีมากขึ้น ๆ ด้วย หลักกอิทธิบาท ๔ คือ มีความพอใจ มีความเพียรไม่ท้อถอย เอาใจฝักใฝ่และหมั่นใช้ปัญญาพิจารณา และด้วยอุปัญญาธรรม ๒ ได้แก่ ความไม่รู้ลืม ไม่รู้พอ ในการสร้างความดีและความเพียรพยายาม ก้าวหน้าเรื่อยไปไม่ถอยหลัง เป็นขั้นตอนที่กำหนดเพื่อเน้นย้ำการพัฒนาที่ต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่อง โดยนำข้อมูลในขั้นตอนต้น ๆ มาพิจารณาแล้วกำหนดปรับปรุงหรือพัฒนางานที่กำลังดำเนินการอยู่ให้ดียิ่งขึ้น ทั้งนี้ องค์ธรรมที่สนับสนุนการปรับปรุงและพัฒนางานให้เป็นไป อย่างชัดเจนต่อเนื่อง คือ การมีอิทธิบาท ๔ คุณเครื่องให้ถึงความสำเร็จหรือคุณธรรมที่จะนำไปสู่ ความสำเร็จแห่งผลที่มุ่งหมาย ๔ ประการ คือ

๑) ฉันทะ คือ ความพอใจ ความต้องการที่จะทำ ใฝ่ใจรักจะทำในสิ่งนั้นอยู่เสมอและปรารถนาจะทำได้ผลดี ๆ ยิ่งขึ้นไป

๒) วิริยะ คือ ความเพียรขยันหมั่นประกอบสิ่งนั้นด้วยความพยายาม เข้มแข็งอดทนไม่ท้อถอย

๓) จิตตะ คือความคิด ตั้งจิตรับรู้ในสิ่งที่ทำและทำสิ่งนั้นด้วยความคิด เอาจิตฝักใฝ่ไม่ปล่อยให้ฟุ้งซ่านเลื่อนลอยไป

๔) วิมังสา คือ ความไตร่ตรอง หรือทดลอง หมั่นใช้ปัญญาพิจารณาใคร่ครวญตรวจหา เหตุผล และตรวจสอบข้อยิ่งหย่อนในสิ่งที่ทำนั้น มีการวางแผน วัตถุประสงค์ คัดค้นวิธีแก้ไขปรับปรุง เป็นต้น

และอุปัญญาธรรม คือ ธรรมที่พระพุทธเจ้าได้ทรงปฏิบัติเห็นคุณประจักษ์กับพระองค์เอง คือ พระองค์ได้ทรงอาศัยธรรม ๒ อย่างนี้ ดำเนินอริยมรรคจนบรรลุจุดหมายสูงสุด คือ สัมโพธิญาณ ธรรม ๒ ประการนี้ คือ

๑) อสังคภูมิจิตา กุสเลสุธัมเมสุ ความไม่สันโดษในกุศลธรรม ความไม่รู้ไม่รู้อะไรในการ สร้างความดีและสิ่งที่ดี

๒) อัปปฏิวาณิตา ปธานัสมิง ความไม่ระย่อในการพากเพียร การเพียรพยายาม ก้าวหน้า เรื่อยไปไม่ยอมท้อถอย

๑๑. ชั้นประเมินผลและเผยแพร่ผลการดำเนินการ หมายถึง ขั้นตอนของการนำข้อมูลการ ดำเนินงานที่ผ่านมาเข้าสู่การเตรียมการที่จะดำเนินการในรอบต่อ ๆ ไป เช่นในปีต่อๆ ไป หรือใช้กับ โครงการต่อเนื่องอื่น ๆ และนำผลสรุปจัดทำรายงานผลการดำเนินงานแจ้งแก่ผู้เกี่ยวข้องให้ทราบ การ ติดตามประเมินผลการดำเนินงานของการบริหารจัดการมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ทราบว่าโรงเรียนได้ มี การปฏิบัติหรือไม่ ใครเป็นผู้ดำเนินการและใช้ชีวิตดำเนินการอย่างไรในด้านการจัดหาหลักสูตร สถานศึกษา การจัดหน่วยการเรียนรู้ การกำหนดกิจกรรมนักเรียน การจัดสภาพกายภาพของ สถานศึกษา การจัดบรรยากาศปฏิสัมพันธ์การจัดการเรียนรู้ตามหลักสูตร การพัฒนาบุคลากร และ ผู้เกี่ยวข้อง การนิเทศ ติดตาม การสนับสนุนทรัพยากร เพื่อให้ทราบถึงสภาพและปัญหาต่าง ๆ ของ การดำเนินงาน เพื่อจะได้นำผลที่ได้มาวางแผนเพื่อปรับปรุง และพัฒนาการจัดหลักสูตรให้ มี ประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เป็นขั้นตอนที่จะสะท้อนให้ทราบถึงผลการดำเนินงานในช่วงเวลาหนึ่ง ๆ อาจเป็น ๑ ปี หรือ ๓ ปี หรือเมื่อเสร็จสิ้นกิจกรรม เป็นต้น และในการประเมินจะเน้นข้อมูลที่เป็น เชิงประจักษ์ เชื่อถือได้ ให้ข้อมูลที่ชัดเจน ที่สามารถนำไปสู่การเผยแพร่หรือรายงานผู้เกี่ยวข้องให้ทราบผล การ ดำเนินงานนั้นและนำไปสู่การวางแผนดำเนินการอื่น ๆ ต่อไป

กระบวนการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธเป็นกระบวนการที่จะจัดโรงเรียนวิถีพุทธดำเนิน ไป โดยสะดวกด้วยศรัทธาและฉันทะเป็นเครื่องมือสู่การพัฒนาผู้เรียนได้อย่างเหมาะสมสอดคล้องกับ ลักษณะแห่งปัญญาคุณธรรมและการดำเนินงานทุกส่วนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพด้วยความ เป็น กัลยาณมิตร โดยการเน้นย้ำการพัฒนาด้วยหลักอิทธิบาท ๔ และหลักอุปปัญญาธรรม ๒ มีขั้นตอน สำคัญ เช่น การเตรียมการ เตรียมทั้งบุคลากร ผู้เกี่ยวข้อง แผนงานทรัพยากรที่มุ่งเน้นสร้างศรัทธา และฉันทะ ในการพัฒนา การดำเนินการจัดสภาพและองค์ประกอบต่าง ๆ ที่จัดขึ้นเพื่อส่งเสริมให้เกิด ความเจริญ งอกงามหรือปัญญาคุณธรรม ในการพัฒนาตัวผู้เรียนและบุคลากรตามระบบไตรสิกขา อย่างต่อเนื่องโดย ใช้สภาพและองค์ประกอบที่จัดไว้ข้างต้น ขึ้นต่อมา คือ การดูแลสนับสนุนใกล้ชิด ด้วยท่าทีของความเป็น กัลยาณมิตรต่อกัน ที่จะทำให้การพัฒนานักเรียนและงาน ดำเนินได้อย่างมี ประสิทธิภาพ ต่อจากนั้นมีการ ปรับปรุงและพัฒนาอย่างต่อเนื่องด้วยอิทธิบาท ๔ และหลักอุปญาต ธรรม ๒ คือความไม่สันโดษใน กุศลธรรมและความไม่ระย่อในการพากเพียร เป็นต้นขั้นสุดท้าย ประเมินผลและเผยแพร่ผลการ ดำเนินงานร่วมกันลักษณะการเกื้อกูลสัมพันธ์ โรงเรียนวิถีพุทธและ

ชุมชนจะมีลักษณะของการร่วมมือ ทั้งสถานศึกษา บ้าน วัด และสถาบันต่าง ๆ ในชุมชนด้วยศรัทธา และฉันทะ ที่จะพัฒนาทั้งนักเรียนและ สังคมตามวิถีแห่งพุทธธรรม เพื่อประโยชน์สุขร่วมกัน

๓.๒.๒ พัฒนาการทางจริยธรรม

ในการศึกษาพัฒนาการทางจริยธรรมนั้น นักทฤษฎีจริยธรรมส่วนใหญ่เชื่อว่าจริยธรรม มีการพัฒนาขึ้นเป็นลำดับ ตั้งแต่วัยเด็กถึงวัยผู้ใหญ่ นอกจากนี้ นักทฤษฎีจริยธรรมส่วนใหญ่ยังเชื่อว่า แหล่งที่ก่อให้เกิดการพัฒนาจริยธรรมนั้นอยู่ที่การเรียนรู้ทางสังคม แต่อย่างไรก็ตาม แนวคิดการ พัฒนาทางจริยธรรมก็ยังมีแตกต่างกันดังต่อไปนี้

ทฤษฎีพัฒนาการเชิงจริยธรรมของโคลเบอร์ก (Kohlberg) โคลเบอร์ก^๓ ได้ศึกษา พัฒนาการทางจริยธรรมโดยอาศัยทฤษฎี ของเพียเจทเป็นพื้นฐาน กลุ่มตัวอย่างเป็นทั้งเด็กวัยรุ่น และผู้ใหญ่ การศึกษาใช้ทั้งวิธีการสัมภาษณ์ และการเขียนตอบ โคลเบอร์กได้จัดลำดับเหตุผลที่ได้จาก กลุ่มตัวอย่างเป็น ๖ พวก แล้วทำการ ตรวจสอบหลายครั้ง จึงสรุปว่า พัฒนาการทางจริยธรรมของคน มี ๖ ขั้นตอน ขั้นของพัฒนาการทาง จริยธรรมมีความสัมพันธ์กับอายุและพัฒนาการทางสติปัญญา โคลเบอร์กกำหนดขั้นของจริยธรรม โดยถือจากกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ว่าอยู่ในระดับอายุนี้ให้เหตุผลมี ลักษณะแบบนี้แต่ละขั้นจะแทน ระบบความคิดซึ่งได้จากส่วนใหญ่ว่ามีกระบวนการความคิดทางจริยธรรม อย่างไร แต่ละขั้นยังเป็นส่วนหนึ่งของขั้นที่สูงขึ้นไป ขั้นที่สูงกว่าจะแสดงถึงความเข้าใจที่เหนือกว่ามี การรับรู้ที่กว้างขวางลึกซึ้ง และเป็นนามธรรมมากกว่าการแก้ปัญหา มีหลักเกณฑ์มีเหตุผลมากกว่า พัฒนาการทั้ง ๖ ขั้นจัดเป็น ๓ ระดับแต่ละระดับมี ๒ ขั้นดังนี้

ระดับที่ ๑ คือ ก่อนกฎเกณฑ์หรือระดับเริ่มมีจริยธรรม (Preconvention Level) หมายถึง การตัดสินใจกระทำสิ่งที่จะเป็นประโยชน์แก่ตนเองโดยไม่คำนึงถึงผลที่จะเกิดแก่ผู้อื่นเป็นระดับ ที่มีในเด็ก ส่วนมากที่อายุต่ำกว่า ๙ ปีและวัยรุ่นบางคนหรือวัยรุ่นผู้ใหญ่ส่วนมากที่ประกอบ อาชญากรรมระดับนี้ เป็นระดับที่รางวัลและการลงโทษเป็นแรงกระตุ้นที่สำคัญ

ขั้นที่ ๑ ใช้หลักการหลบหลีกการถูกลงโทษ (The Punishment and Obedience Orientation) เด็กเล็กอายุต่ำกว่า ๗ ขวบชอบใช้หลักการหลีกเลี่ยงมิให้ได้รับโทษเป็นเหตุผลในการ กระทำหรือเขาจะ เลือกกระทำในทางที่จะเกิดประโยชน์แก่ตัวเองมากกว่าจึงมีความจำเป็นต้องเชื่อฟัง คำสั่งเด็กในระยะนี้ เข้าใจคำว่าความดีไปในความหมายว่าเป็นสิ่งที่ทำแล้วไม่ถูกลงโทษเช่นเด็กยอมสี ฟันหลังอาหารเพราะ กลัวแม่ดุ ฉะนั้นการกระทำที่ถูกต้องจึงหมายถึงการเชื่อฟังผู้มีอำนาจเหนือกว่า เหตุผลในการกระทำ หรือไม่กระทำสิ่งใดขึ้นอยู่กับกลัวการไม่ถูกลงโทษเป็นเรื่องสำคัญ

^๓ โคลเบอร์ก ขั้นตอนและระเบียบวิธีการ จัดการ เพื่อเรียนรู้พัฒนาการและการอยู่ในสังคมคู่มือการอยู่ในสังคม (Chicago: Rand McNally, ๑๙๖๙), ๔๐๕.

ขั้นที่ ๒ ใช้หลักการแสวงหารางวัล (The Instrument and Relativist Orientation) เด็กเล็ก ๆ นั้นจะถูกผู้ใหญ่ดูว่าหรือเขียนดี เพื่อที่จะทำให้ถูกหรือกระทำตนเป็นคนดีเมื่อเด็กอายุมากขึ้นระหว่าง ๗ ขวบถึง ๑๐ ขวบจะมีความรู้สึกว่าเป็นของธรรมดาสำหรับการกระทำของผู้ใหญ่เด็กจะค่อย ๆ เห็นความสำคัญของการได้รับรางวัลหรือคำชมเชย การสัญญาว่าจะให้รางวัลเป็นแรงจูงใจให้เขากระทำความดีได้มากกว่าการดูว่าหรือขู่ว่าจะลงโทษ กล่าวคือเด็กจะมีความพอใจของตัวเอง เป็นหลักเป็นการตัดสินใจกระทำความดีตามใจตัวเองมักเป็นไปในรูปที่ต้องการรางวัลจากผู้อื่นการที่ทุกคน ทำในสิ่งที่เขาต้องการเป็นสิ่งที่จะต้อง แม้การกระทำนั้นจะขัดกับผู้อื่นก็ตามนับเป็นเหตุผลส่วนตัว โดยไม่คำนึงถึงความถูกต้องของสังคม ชอบการแลกเปลี่ยนที่เท่าเทียมกันแสดงออกในลักษณะตาต่อตาหรือหมูปะไรมา เขาทำมาฉันต้องทำไปเขาให้ฉัน ฉันก็ให้เขา เป็นต้น

ระดับที่ ๒ ระดับตามกฎเกณฑ์หรือระดับทำตามสังคมและประเพณีนิยม (Conventional Level) อายุ ๑๐-๑๖ ปีหมายถึงการกระทำตามกฎเกณฑ์ของกลุ่มย่อย ๆ ของคนหรือทำตามกฎหมาย และ ศาสนาบุคคลที่มีจริยธรรมในระดับที่ ๒ นี้ยังต้องการควบคุมจากภายนอก แต่ก็มีความสามารถในการ เอาใจใส่เขา มาใส่ใจเรา และความสามารถที่จะแสดงบทบาททางสังคมได้

ขั้นที่ ๓ ขั้นทำตามผู้อื่นเห็นชอบ (The Interpersonal Concordance or “Good Boy-Nice Girl” Orientation) เด็กที่เข้าสู่วัยรุ่นจะให้ความสำคัญแก่กลุ่มเพื่อนมากเด็กในวัยนี้ส่วนมากจะทำ ในสิ่งที่ตนคิดว่าคนอื่นจะเห็นด้วยเพื่อให้เป็นที่ชอบพอของเพื่อนฝูงและเป็นที่ยอมรับของกลุ่มเพื่อน หลักการขั้นนี้จะใช้มากในเด็กอายุประมาณ ๑๓ ปี ซึ่งใช้หลักการใฝ่หาการยอมรับและความพอใจ มีความสำนึกในความเป็นเด็กดี (Good boy) กระทำสิ่งที่คนอื่นเห็นว่าดีโดยดูจากตัวอย่างเฉพาะใน หมู่คณะของตนซึ่งอาจไม่เป็นที่ยอมรับของสังคมทั่วไปก็ได้

ขั้นที่ ๔ ขั้นทำตามสังคม (The Law and Order Orientation) วัยรุ่นเป็นผู้ที่มีความรู้มีประสบการณ์มากพอที่จะทราบว่าสังคมประกอบด้วยบุคคลต่าง ๆ แต่ละกลุ่มมีกฎเกณฑ์ให้สมาชิกยึดถือบางกลุ่มมีเจ้าหน้าที่รักษากฎเกณฑ์เหล่านี้ด้วยและเข้าใจหน้าที่ของตนในกลุ่มต่าง ๆ และมีศรัทธาต่อกฎเกณฑ์ของกลุ่มมากพอสมควร เขามีความเข้าใจบทบาทของคนอื่นด้วยว่าคนนั้นมีตำแหน่งอย่างนั้นจึงปฏิบัติอย่างนั้นการกระทำที่ถูกต้องนั้นจะพิจารณาเพื่อกลุ่มเพื่อนร่วมด้วยโดยใช้หลักการกระทำตามหน้าที่เป็นการตัดสินใจกระทำความดีตามระเบียบของสังคมและเพื่อคงไว้ซึ่งคำสั่งสอนของผู้ใหญ่ ผู้มีอำนาจจะมีอิทธิพลต่อจริยธรรมความรู้สึกนึกคิดเกิดขึ้นถ้าถูกลงโทษหรือไม่ได้รับการยอมรับจากผู้มีอำนาจทางกฎหมาย ความถูกต้องขึ้นอยู่กับสังคมหรือสถาบันรับบทบาทหน้าที่ของตนในฐานะที่เป็นหน่วยหนึ่งของสังคม

ระดับที่ ๓ ระดับเหนือกฎเกณฑ์หรือระดับทำตามจรรยาบรรณของตัวเอง (Post conventional Level) หมายถึง การตัดสินใจขัดแย้งต่าง ๆ ด้วยการนำมาคิดหรือตรองซึ่งใจโดยตนเองแล้ว ตัดสินใจตามแต่ว่าจะเห็นความสำคัญของสิ่งใดมากกว่ากัน วัยผู้ใหญ่เพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่มีจรรยาบรรณในระดับนี้และมักจะเป็นอายุ ๒๐ ปีขึ้นไป

ขั้นที่ ๕ ขึ้นทำตามค่านิยมสัญญา(The Social Contract, Legalistic Orientation) บุคคลที่ใช้หลักการในขั้นนี้จะมีการกระทำที่หลบหลีกมิให้ถูกตราหน้าว่าเป็นคนขาดเหตุผล เป็นคนไม่แน่นอน ใจโลเลไม่มีหลักยึดไม่มีจุดมุ่งหมายที่แน่นอน คำว่า “หน้าที่” ของบุคคลในขั้นนี้หมายถึงการทำตามที่ดีกลงหรือสัญญาไว้กับผู้อื่นโดยคำนึงถึงสิทธิเสรีภาพของบุคคลอื่นเห็นประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตนมีความเคารพตนเองและต้องการให้คนอื่นเคารพตนเองด้วยจรรยาบรรณขั้นนี้พบมากในผู้ใหญ่หรือวัยรุ่นตอนปลายบางคนผู้ใช้หลักการเคารพของตนเองหรือการกระทำตามสัญญาเป็นการตัดสินใจการกระทำตามกฎเกณฑ์ และสัญญาเป็นจรรยาบรรณที่ผูกพันกับกฎหมายและหลักประชาธิปไตย แรงจูงใจที่สำคัญคือประโยชน์สุขของสังคมไม่ทำตนให้ขัดต่อสิทธิอันพึงมีพึงได้ของผู้อื่น ความคิดเกี่ยวกับความถูกต้องของมนุษยชาติเริ่มมีขึ้น

ขั้นที่ ๖ ใช้หลักอุดมคติสากล (The Universal Ethical Principle Orientation) พัฒนาการทางจรรยาบรรณขั้นนี้ จะพบในผู้ใหญ่ที่มีความเจริญทางสติปัญญาในขั้นสูงมีประสบการณ์และมีความรู้ อย่างกว้างขวางเกี่ยวกับสังคมและวัฒนธรรมของตนเองและของสังคมอื่น ๆ ในโลกบุคคลที่ใช้ หลักการ ในขั้นนี้จะเป็นผู้ที่รับเอาความคิดเห็นที่เป็นสากลของผู้เจริญแล้วมีสายตาหรือความคิดเห็น ที่กว้างไกลกว่ากลุ่มหรือสังคมของตนที่เป็นสมาชิกอยู่ บุคคลประเภทนี้จะมีอุดมคติหรือคุณธรรม ประจำใจเช่นยึดหลักโลกบาลธรรม ๒ ประการ คือหิริความละอายแก่ใจตนเองในการที่จะกระทำชั่ว และมีโอตัมปะ คือ ความเกรงต่อบาปเพราะมีความเชื่อในหลักสากลที่ว่าความเลวนั้นถ้าบุคคล กระทำแล้วถึงแม้จะรอดพ้นไม่ถูกผู้ใดลงโทษ แต่โทษที่ได้รับคือผู้กระทำความเลวจะมีจิตใจต่ำลง เป็นการตัดสินใจการกระทำตามความรู้สึกผิดชอบชั่วดีของตน เป็นจรรยาบรรณที่มีหลักมโนธรรมของตนเอง แรงจูงใจที่ก่อให้เกิดความรู้สึกถูกต้องขึ้นอยู่กับตัวเองความคิดเกี่ยวกับความถูกต้องนั้นยึดหลักประชาธิปไตยและเคารพในคุณค่าของความสำคัญของชีวิตมนุษย์ทุก ๆ คน

จากที่กล่าวข้างต้นจะเห็นได้ว่าการให้เหตุผลเชิงจรรยาบรรณมีความสำคัญและจำเป็นสำหรับทุกคนเพราะเป็นสิ่งที่อยู่เบื้องหลังการคิดพิจารณาตัดสินใจในการเลือกที่จะกระทำหรือเลือกที่จะไม่กระทำพฤติกรรมต่าง ๆ ให้เหมาะสมกับสถานการณ์ในชีวิตประจำวัน ซึ่งตามปกติบุคคลจะมีความสามารถในการใช้เหตุผลเชิงจรรยาบรรณสูงขึ้นตามวัยและประสบการณ์ที่ได้รับจากสังคม แต่อย่างไรก็ตาม ความสามารถในการให้เหตุผลเชิงจรรยาบรรณของบุคคลก็มีโอกาสที่จะหยุดชะงักอยู่ในขั้นพัฒนาการทางจรรยาบรรณขั้นใดขั้นหนึ่ง ซึ่งไม่เหมาะสมกับวัยในขณะนั้นได้

๓.๓ บุคลากร (ครู) ที่ติดตามแนววิถีพุทธ โรงเรียนเชียงใหม่เจริญราษฎร์

ผู้บริหารสถานศึกษา ครู และบุคลากรมีความสำคัญต่อการพัฒนาผู้เรียนในระบบตามแนววิถีพุทธ ทั้งในฐานะเป็นผู้อบรมสั่งสอน ผู้จัดการเรียนรู้ และเป็นแบบอย่างที่ดีในการปฏิบัติตน บุคลากรทุกคนพัฒนาตามหลักไตรสิกขา มีคุณลักษณะเป็นผู้รู้พุทธธรรมเป็นอย่างดี ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบสามารถจัดการเรียนรู้ตามวิถีพุทธและเป็นกัลยาณมิตร มีลักษณะของการเป็นผู้ที่ “สอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น”พร้อมจะช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาได้เป็นอย่างดี^๔

การพัฒนาบุคลากรของสถานศึกษาควรดำเนินการอย่างต่อเนื่อง มีรูปแบบวิธีการหลากหลาย เหมาะสม แนวทางสำคัญหนึ่งในการพัฒนาบุคลากร คือการปฏิบัติธรรมในวิถีชีวิตประจำวัน ทั้งนี้ผู้บริหารควรเป็นผู้นำในการพัฒนาตนเองและการปฏิบัติเป็นตัวอย่างแนวทางการจัดพัฒนาบุคลากร เช่น

- ๑) วิเคราะห์สภาวะธรรมหรือภูมิธรรม ธรรมวุฒิและลักษณะของบุคลากร
- ๒) ค้นหาบุคลากรแนวร่วมหรือแกนนำ
- ๓) วางแผนพัฒนาบุคลากร โดยการสร้างศรัทธา สร้างความเข้าใจด้วยวิธีที่เหมาะสมกับลักษณะของบุคลากร
- ๔) จัดกิจกรรมที่เป็นตัวอย่างสะท้อนให้เห็นความสำเร็จทั้งกิจกรรมรูปธรรมและกิจกรรมพัฒนาจิต
- ๕) ให้การยกย่อง ชมเชย แก่บุคลากรที่พัฒนาจนเป็นแบบอย่างได้ลักษณะแนวกิจกรรมพัฒนาบุคลากร เช่น การจัดอบรมใหญ่ประจำปี จัดการพัฒนาจิต เจริญปัญญาอ้อยรายสัปดาห์หรือรายเดือน จัดกลุ่มสนทนาธรรม จัดฟังเทศน์ ปฏิบัติธรรมในโอกาสวันสำคัญ จัดการศึกษาดูงาน หรือปฏิบัติธรรมในสำนักต่างๆ ส่งเสริมการศึกษา ปฏิบัติธรรมด้วยตนเอง โดยจัดห้องสมุดและสื่อต่างๆ ให้ยืม หรือใช้ศึกษา จัดห้องวิปัสสนา ส่งเสริมการถือศีล ๕ เป็นวิถีชีวิต ส่งเสริมการประเมินผลปฏิบัติธรรม และสอบอารมณ์ (วิปัสสนา) เป็นต้น

๓.๓.๑ คุณลักษณะของบุคลากรโรงเรียนเชียงใหม่เจริญราษฎร์

ผู้บริหารสถานศึกษา ควรศรัทธาในพระพุทธศาสนา ละเลิกจากอบายมุข ถือศีล ๕ เป็นนิมิต्तุมารณ์ที่จะพัฒนาตนเองและดำเนินชีวิตที่ดีงาม และเป็นผู้นำและปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างในการทำความดี ครู อาจารย์ และบุคลากร ควรศรัทธาในพระพุทธศาสนา ละเลิกจากอบายมุข ถือศีล ๕ เป็นนิมิต्तุมารณ์ที่จะพัฒนาตนเองและดำเนินชีวิตที่ดีงาม มีความเป็นกัลยาณมิตรต่อศิษย์

^๔ กระทรวงศึกษาธิการ, แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ, (กรุงเทพมหานคร: อุษากาแฟพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๑๐.

ส่งเสริมการพัฒนาบุคลากร ทั้งในส่วนของผู้บริหารสถานศึกษา ข้าราชการครูกรุงเทพมหานคร และบุคลากรทางการศึกษา ดังนี้

๑. ส่งเสริมให้เกิดผลสัมฤทธิ์ในการปฏิบัติงานด้านการเรียนการสอน และประเมินผล การปฏิบัติงานของข้าราชการครู ผู้บริหาร ที่มีผลงานที่เป็นที่ประจักษ์ โดยพิจารณาตามหลักคุณธรรม ความเที่ยงธรรม เปิดเผย โปร่งใส และตามมาตรฐานเป็นหลัก ที่สาขาวิชาชีพ คุณธรรม จริยธรรม และจรรยาบรรณวิชาชีพ

๒. พัฒนาข้าราชการครูและบุคลากรทางการศึกษาก่อนดำรงตำแหน่งบางวิทยฐานะ เพื่อเพิ่มพูนความรู้ ทักษะ เจตคติ คุณธรรม จริยธรรม และจรรยาบรรณวิชาชีพที่เหมาะสม

๓. จัดสรรงบประมาณรายหัวให้กับข้าราชการครูทุกคน ภายใต้โครงการส่งเสริมพัฒนา ตนเองเพื่อสร้างความเข้มแข็งทางวิชาชีพสำหรับครู ผู้บริหารและบุคลากรทางการศึกษา

๔. พัฒนาครูเฉพาะหลักสูตรที่เป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอน เพื่อเพิ่มทักษะและ คุณวุฒิเฉพาะด้าน

๕. ให้ทุนการศึกษาในระดับประกาศนียบัตร ระดับปริญญาโท และปริญญาเอก

๖. เพิ่มประสิทธิภาพการจัดการศึกษาในรูปแบบของเครือข่ายทางการศึกษารูปแบบสหกิจ มีความร่วมมือกับสถาบันอุดมศึกษาภาครัฐเพื่อร่วมกันพัฒนาการศึกษาของโรงเรียน

สำนักการศึกษา^๕ เห็นความสำคัญของการพัฒนาเด็กและเยาวชนในโรงเรียนให้เป็นผู้ใหญ่ ที่มีคุณภาพ เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์โดยผ่านกระบวนการจัดการศึกษาแนวพุทธ เน้นไตรสิกขาเป็น กระบวนการของการจัดการเรียนรู้ที่นำไปสู่คุณธรรมอย่างชัดเจน ทั้งหลักการและแนวทางปฏิบัติธรรม โดยการพัฒนาผู้บริหาร ข้าราชการครูและศึกษานิเทศก์ให้มีความรู้ และเข้าใจในหลักพุทธศาสตร์ที่ สำคัญ รู้เข้าใจถึงแหล่งที่มาของคุณธรรมและจริยธรรมที่นำไปสู่การปฏิบัติคุณธรรม จริยธรรม ผักผัน ปฏิบัติจริงถึงการดำเนินชีวิตโดยใช้กระบวนการไตรสิกขากับชีวิตประจำวันนำไปสู่การเป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรม แล้วนำความรู้และหลักการปฏิบัติไปพัฒนานักเรียนในโรงเรียน ให้เป็นคนดี มีวิถีการดำเนิน ชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยผ่านกิจกรรม การสัมมนาผู้บริหารโรงเรียน ศึกษานิเทศก์และ ผู้เกี่ยวข้อง การอบรมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง การสอนสังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม การสัมมนา ศึกษาดูงานโรงเรียนวิถิพุทธ การประชุมปฏิบัติการจัดทำตัวชี้วัดโรงเรียนวิถิพุทธ การอบรมสัมมนา เรื่อง การศึกษาและพัฒนาโรงเรียนวิถิพุทธและขั้นตอนการดำเนินงาน และการจัดค่ายจริยธรรม สำหรับนักเรียนช่วงชั้นที่ ๒ - ๓ เพื่อให้ผู้บริหารทุกโรงเรียน มีความเข้าใจเรื่องเกณฑ์ตัวชี้วัดคุณภาพ สามารถอธิบายและส่งเสริมให้โรงเรียนพัฒนาตนเองได้ตามเกณฑ์ หัวหน้าฝ่ายการศึกษาและ ศึกษานิเทศก์เข้าใจแนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธโดยเฉพาะในเรื่องบทบาทและการมีส่วนร่วม

^๕ สำนักการศึกษา, การดำเนินงานโครงการโรงเรียนวิถิพุทธ วิถีธรรมของโรงเรียนในสังกัด กรุงเทพมหานคร ปีการศึกษา ๒๕๕๐, (กรุงเทพมหานคร: สำนักการศึกษา), หน้า ๒๑.

ร่วมของชุมชน สามารถแนะนำ/นิเทศโรงเรียนที่อยู่ในความรับผิดชอบได้ โรงเรียนมีแนวทางในการจัดโรงเรียนวิถีพุทธที่เป็นรูปธรรมและมีการพัฒนาซึ่งเป็นไปตามตัวชี้วัดที่ระบุไว้ในเกณฑ์ตัวชี้วัดคุณภาพโรงเรียนวิถีพุทธ ซึ่งเป็นไปตามตัวชี้วัดที่ระบุไว้ในเกณฑ์ตัวชี้วัดคุณภาพโรงเรียนวิถีพุทธที่ผ่านการกลั่นกรองจากคณะทำงาน ประกอบด้วย

ผู้บริหารโรงเรียน ครู และศึกษานิเทศก์ สำหรับใช้ในการประเมินตนเองและเป็นเกณฑ์ในการคัดเลือกโรงเรียนวิถีพุทธ ผู้บริหารโรงเรียนที่สมัครเข้าร่วมโครงการศึกษาและพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธได้รับความรู้ ๘ ขั้นตอนการดำเนินงานศึกษาและพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ และนำกลับไปประชุมชี้แจงให้บุคลากรในโรงเรียนร่วมกันกำหนดขั้นตอนการดำเนินงานศึกษาและพัฒนาการบริหารจัดการและการพัฒนาคุณภาพของนักเรียนได้อย่างเป็นระบบและต่อเนื่องจากที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่าการส่งเสริมการดำเนินงานการจัดการศึกษาโรงเรียนวิถีพุทธโรงเรียนประถมศึกษา สำนักงานเขตธนบุรี ด้านการพัฒนาบุคลากรและคุณลักษณะบุคลากร คือ การสนับสนุนให้ครูเข้าร่วมประชุม อบรม อบรมเชิงปฏิบัติการ สัมมนาทางวิชาการ เกี่ยวกับการดำเนินงานจัดการศึกษาโรงเรียนวิถีพุทธ สนับสนุนให้ครูได้ไปศึกษาดูงานการดำเนินงานจัดการศึกษาโรงเรียนวิถีพุทธของโรงเรียนอื่นเพื่อรับฟังประสบการณ์ การดำเนินงานเพื่อนำมาปรับกิจกรรมการเรียนรู้ของสถานศึกษาตนเอง สนับสนุนให้ครูมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้วยวิธีการหลากหลายเกี่ยวกับการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ส่งเสริมให้มีแผนพัฒนาบุคลากรของโรงเรียนตามหลักไตรสิกขา แนะนำให้คำปรึกษาและช่วยครูแก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ผู้บริหารโรงเรียนประพฤติตนตามหลักธรรมทางศาสนา เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้อื่นสนับสนุนให้ครูประพฤติตนตามหลักธรรมทางศาสนา เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น และส่งเสริมให้ครูมีความรู้ ความเข้าใจในการจัดการเรียนการสอน เพื่อพัฒนานักเรียนด้านศีล (พฤติกรรม/การกระทำ) สมาธิ (จิตใจ) และด้านปัญญา (ความรู้ ความคิดที่ถูกต้อง) ตามหลักไตรสิกขา

การพัฒนาบุคลากรและคุณลักษณะบุคลากร การพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธแม้จะยึดผู้เรียนเป็นสิ่งสำคัญ แต่บุคลากรโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้บริหารและครู มีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะเป็นปัจจัยให้ผู้เรียนพัฒนาได้ดี ทั้งการเป็นผู้จัดการเรียนรู้ และการเป็นแบบอย่างที่ดีในวิถีชีวิตจริง ในลักษณะสอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น การพัฒนาบุคลากรของสถานศึกษามีความจำเป็นต้องดำเนินการอย่างต่อเนื่องหลากหลายวิธีการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการส่งเสริมการปฏิบัติธรรมในชีวิตประจำวัน ทั้งนี้เพื่อให้บุคลากรมีคุณลักษณะที่ดีตามวิถีพุทธ เช่น ศรัทธาในพระพุทธศาสนา และพัฒนาตนให้ดำเนินชีวิตที่ดีงาม ละ เลิกอบายมุข การถือศีล ๕ เป็นต้น ความเป็นกัลยาณมิตรต่อศิษย์ และการเป็นแบบอย่างที่ดี เป็นต้น

โรงเรียนพัฒนาสู่วิถีพุทธและได้พัฒนาจนเป็นโรงเรียนวิถีพุทธที่ชัดเจนจะสังเกตได้ถึง ความเปลี่ยนแปลงและประโยชน์อันมากมายที่เกิดตามมาที่เปี่ยมไปด้วยความงดงามและคุณค่า อาทิ^๖

๑. นักเรียนได้รับการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและคุณลักษณะอันพึงประสงค์ต่างๆ อย่าง ชัดเจนพร้อมกับการพัฒนาปัญญาและด้านอื่นๆ การพัฒนาที่จะให้เป็นคนดีเก่งและมีความสุข พร้อม ๆ กันที่ว่ายากจะไม่ยากสำหรับโรงเรียนวิถีพุทธ

๒. การพัฒนาผู้เรียนที่เกิดขึ้นชัดเจนจะเป็นที่ชื่นชอบและชื่นชมของทั้งผู้ปกครองครู อาจารย์และชุมชนที่ได้รับทราบอีกการยอมรับและความร่วมมือช่วยเหลือจะเกิดขึ้นอย่างทวีคูณ

๓. สภาพแวดล้อมและบรรยากาศปฏิสัมพันธ์ของโรงเรียนจะดีขึ้นมากในลักษณะที่ เกื้อกูลต่อการพัฒนาผู้เรียนรอบด้านทั้งศีลสมาธิและปัญญาผู้คนที่เกี่ยวข้องล้วนเป็นกัลยาณมิตร แก่ กันและกันโดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อนักเรียน

๔. บุคลากรในโรงเรียนพัฒนาตนเองทั้งวิถีการทำงานและวิถีชีวิตทำให้สภาพการทำงาน มีความสุขมีคุณค่าเพิ่มชีวิตส่วนตัวพัฒนาสู่ความสะอาดสว่างสงบชัดเจนเพราะความเป็นวิถีพุทธ ช่วย กลุ่มเกลา

๕. โรงเรียนโดยครู ผู้บริหาร บุคลากรและนักเรียน เป็นแบบอย่างต่อสังคม อีกเป็นพลัง การพัฒนาสังคมวงกว้างให้ตั้งมียิ่ง ๆ ขึ้นได้แนวทางดำเนินการและจังหวะก้าวแห่งการพัฒนาของ โรงเรียนวิถีพุทธแต่ละแห่งจะมีความแตกต่างกันได้ ตามลักษณะเฉพาะของแต่ละสถานศึกษา อย่างไรก็ตาม ก้าวอย่างชัดเจนจะมีโอกาสเกิดขึ้นได้จากการพยายามในการพัฒนาผู้เรียนทั้งศีล สมาธิ ปัญญา ควบคู่กันไปอย่างบูรณาการบนวิถีการดำเนินชีวิตธรรมดาส่งเสริมการพัฒนา “การกิน อยู่ ดู ฟัง เป็น” คือ ดำเนินชีวิตได้อย่างรู้เท่าทันและจัดการได้ในลักษณะที่จะก่อประโยชน์ต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมให้มากที่สุด สำหรับข้อเสนอแนะแนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ ในเบื้องต้นโรงเรียน สามารถนำไปปรับใช้ได้ตามความเหมาะสมต่อไป

๓.๓.๒ คุณลักษณะของนักเรียนตามแนววิถีพุทธ โรงเรียนเชียงใหม่เจริญราษฎร์

การจัดการศึกษา โดยผ่านกระบวนการจัดการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนเป็นมนุษย์ ที่ มีความสมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคมและสติปัญญา หรือการสร้างผู้เรียนให้เป็นคนดีคน เก่ง และคนมีความสุขนั้น ผู้ที่มีภารกิจในการจัดกระบวนการเรียนรู้มีความจำเป็นจะต้องรู้และเข้าใจ องค์ประกอบความเป็นคนดี คนเก่ง และคนมีความสุข ซึ่งอาจนิยามความหมายดังนี้ ความหมายของ คุณลักษณะ จากการศึกษาค้นคว้าเอกสารที่เกี่ยวข้องกับคุณลักษณะพบว่าการกล่าวถึงความหมาย คุณลักษณะในหลายแนวทาง ดังนี้

^๖ กระทรวงศึกษาธิการ, แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ, (กรุงเทพมหานคร: อุษากาการพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๒๔.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๒ ได้ให้ความหมายของคำว่า คุณลักษณะ หมายถึง เครื่องหมายหรือสิ่งที่ชี้ให้เห็นความดีหรือลักษณะประจำตัว^๗

พรชัย ภาพันธ์ ได้ให้ความหมายคุณลักษณะว่า หมายถึง สิ่งชี้ให้เห็นถึงความดีหรือลักษณะประจำตัวบุคคล กล่าวคือเป็นพฤติกรรม ลักษณะท่าที อุปนิสัย คุณสมบัติ ความสามารถ ความรู้ ทักษะและทัศนคติ^๘

สวัสดิ์ เพชรบูรณ์ ได้ให้ความหมาย คุณลักษณะว่าเป็นความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาให้เด็ก มีคุณลักษณะที่ดีหรือกล่าวง่าย ๆ อีกนัยหนึ่งก็คือ การสอนให้เด็กได้ประพฤติปฏิบัติในสิ่งที่ถูกต้อง ไม่กระทำผิดอย่างที่ได้กระทำอยู่โดยมีวัตถุประสงค์ให้เป็นไปตามมาตรฐานทางศีลธรรม ได้แก่ ความเคารพความรับผิดชอบความซื่อสัตย์และความยุติธรรม^๙

สุวิทย์ มูลคำและอรทัย มูลคำ^{๑๐} ได้ให้ความหมายดังนี้

คนดี คือ ผู้ที่มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ทั้งในด้านพฤติกรรมที่แสดงออกและด้านจิตใจ เช่น เป็นคนที่มีคุณธรรม มีเหตุผล รู้หน้าที่ รับผิดชอบ มีวินัย ขยัน อดทน ประหยัด ซื่อสัตย์ เสียสละ มีค่านิยมประชาธิปไตย ประกอบด้วยการเห็นคุณค่าของตนเองและผู้อื่น การเคารพความคิดเห็นและสิทธิของผู้อื่น ทำหน้าที่ของตนเองอย่างสมบูรณ์ เคารพกติกาสังคมและสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข

คนเก่ง คือ คนที่มีความสามารถด้านหนึ่งด้านใดหรือหลาย ๆ ด้าน หรือมีความสามารถพิเศษ เฉพาะทางที่แสดงออกถึงความสามารถได้อย่างเป็นที่ประจักษ์เมื่อนำมาเปรียบเทียบกับบุคคลอื่น ๆ เช่น ความสามารถด้านการคิด ภาษา คณิตศาสตร์ ศิลปะ กีฬา ดนตรี กีฬา ความเป็นผู้นำ การรู้จักตนเอง เป็นต้น

^๗ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๒, (กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์ พับลิเคชัน, ๒๕๕๖), หน้า ๒๕๓.

^๘ พรชัย ภาพันธ์, “เมื่อจริยธรรมเด็กหายไป ครูไทยต้องกู้”, วารสารวิชาการ, (มกราคม, ๒๕๕๖), หน้า ๒๑.

^๙ สวัสดิ์ เพชรบูรณ์, “การพัฒนาการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธระดับมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนวัดสังเวช สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษากรุงเทพมหานครเขต ๑”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์คุุณบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๐), หน้า ๗๔.

^{๑๐} สุวิทย์ มูลคำและอรทัย มูลคำ, ๒๐ วิธีการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยม และการเรียนรู้โดยการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: ภาพพิมพ์, ๒๕๕๕), หน้า ๓๘.

มีความสุข คือ ผู้ที่มีความสมดุลในวิถีชีวิต เช่น มีร่างกายที่แข็งแรง สมบูรณ์ มีจิตใจร่าเริง แจ่มใส มีความรัก ความอบอุ่น มีความสงบสุข สันติ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ใช้สติปัญญาในการวางแผน และ คิดแก้ปัญหาในการดำรงชีวิต และสามารถดำรงตนเองอยู่ในสังคมได้อย่างปกติสุข

กระทรวงศึกษาธิการ^{๑๑} ได้กล่าวถึงคนที่มีคุณภาพไว้ว่าคนที่มีคุณภาพ หมายถึง คนที่มีทั้งความดี ความเก่งและความสุข

คนดี คือ คนที่มีคุณธรรม จริยธรรม มีค่านิยมที่สอดคล้องกับค่านิยมของคนไทยส่วนใหญ่ คนดียอมเป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชนและประเทศ คนดียอมมั่นใจในการปกครองระบอบประชาธิปไตยที่มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข คนดียอมมีส่วนเข้าไปอนุรักษ์ฟื้นฟูพลังงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

คนเก่ง คือ คนที่มีความรู้และทักษะตรงตามมาตรฐานของหลักสูตร คือ คนที่มีความรู้และทักษะตรงตามหลักสูตรภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สุขภาพและอนามัย อาชีพและเทคโนโลยี ศิลปะ ดนตรี การแสดงและภาษาต่างประเทศ คนเก่งต้องนำความรู้และทักษะข้างต้นไปใช้เป็นเครื่องมือในการหาความรู้เพิ่มเติมในสาขาที่ตนเองสนใจ และ ถนัดด้วยตนเองอย่างต่อเนื่อง อาจค้นคว้าจากห้องสมุด เว็บไซต์ สื่อสารมวลชนชนิดต่าง ๆ คนเก่งต้องนำความรู้ที่ได้จากห้องเรียนและจากการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองไปอภิปรายผลแลกเปลี่ยน เรียนรู้มา กำหนดทางเลือกในการประกอบอาชีพหรือการดำรงตำแหน่งของตนเองในอนาคต คนเก่ง ย่อมมีความเชื่อมั่นในตนเอง มีบุคลิกภาพที่ดี คนเก่งทำงานร่วมกับคนอื่นได้ รักการทำงาน ขยัน อดทน รักอาชีพสุจริต คนเก่งย่อมสามารถวิเคราะห์ปัญหาของตนเอง ของครอบครัว ของชุมชน และประเทศ นำแนวทางแก้ปัญหาที่สังเคราะห์ขึ้นไปทดลองแก้ปัญหา วิเคราะห์ผลการแก้ปัญหา และสรุปเป็นความรู้ใหม่ที่ได้จากการทดลองแก้ปัญหา คนเก่งจึงสร้างความรู้ได้ด้วยตนเอง

คนมีความสุข คือ คนที่มีสุขภาพกายและสุขภาพจิตดี ร่างกายแข็งแรง ปราศจากโรคร้าย ไข้เจ็บ จิตใจร่าเริง เบิกบานแจ่มใส คนมีความสุขไม่หมกมุ่นกับสิ่งเสพติดมอมเมาอบายมุข คนมีความสุข ย่อมมีสุนทรียทางดนตรี กีฬาหรือศิลปะ คนสมบูรณ์แบบหรือ มนุษย์โดยสมบูรณ์ ซึ่งถือได้ว่าเป็นสมาชิกที่ดีมีคุณค่าอย่างแท้จริงของ มนุษยชาติ ซึ่งเรียกได้ว่าเป็นคนเต็มคน ผู้สามารถนำชุมชนและสังคมไปสู่สันติสุขและความสวัสดิ มีธรรมหรือคุณสมบัติ ๗ ประการ ดังต่อไปนี้^{๑๒}

^{๑๑} กระทรวงศึกษาธิการ, แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ, (กรุงเทพมหานคร: อุษากการพิมพ์, ๒๕๔๗), หน้า ๑๐.

^{๑๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต), การพัฒนาที่ยั่งยืน, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมล คีมทอง, ๒๕๔๖), หน้า ๑๔.

๑. ฌัมมัญญตา รู้จักหลักและรู้จักเหตุ คือ รู้จักหลักการและกฎเกณฑ์ของสิ่งทั้งหลายที่ตน เข้า ไปเกี่ยวข้องในการดำเนินชีวิต ในการปฏิบัติกิจหน้าที่และดำเนินกิจการต่าง ๆ รู้เข้าใจสิ่งที่ตน จะต้อง ประพฤติปฏิบัติตามเหตุผล เช่น รู้ว่าตำแหน่ง ฐานะ อาชีพการงานของตน มีหน้าที่และความ รับผิดชอบอย่างไร มีอะไรเป็นหลักการ จะต้องทำอะไร จึงเป็นเหตุให้บรรลุถึงผลสำเร็จที่เป็นไปตาม หน้าที่และ ความสำเร็จนั้น ดังนั้น เป็นต้น ตลอดจนขั้นสูงสุด คือ การรู้เท่าทันกฎธรรมดาหรือหลัก ความเป็นจริง ของธรรมชาติ เพื่อปฏิบัติต่อโลกและชีวิตอย่างถูกต้อง มีจิตใจเป็นอิสระไม่ตกเป็นทาส ของโลกและชีวิต นั้น

๒. อัถถัญญตา รู้ความมุ่งหมายและรู้จักผล คือ รู้ความหมายและความมุ่งหมายของ หลักการที่ ตนปฏิบัติ เข้าใจวัตถุประสงค์ของกิจการที่ตนกระทำ รู้ว่าที่ตนทำอยู่อย่างนั้น ๆ ดำเนิน ชีวิตอย่างนั้นเพื่อประสงค์ประโยชน์อะไร หรือควรจะได้บรรลุถึงผลอะไร ที่ให้มีหน้าที่ ตำแหน่ง ฐานะ การงาน อย่างนั้น เขากำหนดวางกันไว้เพื่อความมุ่งหมายอะไร กิจการที่ตนทำอยู่ขณะนี้เมื่อทำไปแล้ว จะเกิดผลอะไรบ้าง เป็นผลดีหรือผลเสียอย่างไร ดังนั้น เป็นต้น ตลอดจนขั้นสูงสุด คือ รู้ความหมายของ คติธรรมดาและ ประโยชน์ที่เป็นจุดหมายแท้จริงของชีวิต

๓. อัถตัญญตา รู้ตน คือ รู้ตามเป็นจริงว่า ตัวเรานั้นว่าโดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ ความถนัดความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น บัดนี้ เท่าไร อย่างไร แล้วประพฤติปฏิบัติให้เหมาะสม และทำการต่าง ๆ ให้สอดคล้องถูกต้อง ที่จะสัมฤทธิ์ผล ตลอดจนแก้ไขปรับปรุงตนให้เจริญงอกงามถึง ความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

๔. มัตตัญญตา รู้ประมาณ คือ รู้พอดี เช่น รู้จักประมาณในการบริโภค ในการใช้จ่าย ทรัพย์ รู้จัก ความพอเหมาะพอดีในการพูด การปฏิบัติกิจและทำการต่าง ๆ ตลอดจนการพักผ่อนนอน หลับและการ สนุกสนานร่าเริงทั้งหลาย ทำการทุกอย่างด้วยความเข้าใจ ชอบใจหรือเอาแต่ใจตนเอง แต่ทำตามความพอดี แห่งเหตุปัจจัยหรือองค์ประกอบทั้งหลาย ที่จะลงตัวให้เกิดผลดีงามตามที่ มองเห็นด้วยปัญญา

๕. กาลัญญตา รู้กาล คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่พึงใช้ในการประกอบ กิจ ทำหน้าที่การงาน ปฏิบัติการต่าง ๆ และเกี่ยวข้องกับผู้อื่น เช่น รู้ว่าเวลาไหนควรทำอะไร อย่างไร และทำให้ตรงเวลา ให้เป็นเวลา ให้ทันเวลา ให้พอเวลา ให้เหมาะเวลา ให้ถูกเวลา ตลอดจนรู้จักกะ เวลาและวาง แผนการใช้เวลาอย่างได้ผล

๖. ปริสัจญตา รู้ชุมชน คือ รู้จักถิ่น รู้จักที่ชุมชนและชุมชน รู้กาลอันควรประพฤติปฏิบัติ ใน ถิ่นที่ชุมชน และต่อชุมชนนั้นว่า ชุมชนนี้เมื่อเข้าไปหาควรต้องทำกริยาอย่างนี้ ควรต้องพูดอย่างนี้

ชุมชนนี้มีระเบียบวินัยอย่างนี้ มีวัฒนธรรมประเพณีอย่างนี้ มีความต้องการอย่างนี้ควรเกี่ยวข้องกับ ควรต้องสงเคราะห์ ควรรับใช้ ควรบำเพ็ญประโยชน์ให้อย่างนี้ ๆ เป็นต้น

๗. บุคคลัญญูตา รู้บุคคล คือ รู้จักและเข้าใจความแตกต่างแห่งบุคคลว่าโดยอหยาศัย ความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น ใคร ๆ ยิ่งหรือหย่อนอย่างไรและรู้จักที่จะยกย่อง จะตำหนิ หรือจะ แนะนำสั่งสอนอย่างไร จึงได้ผลดี ดังนี้ เป็นต้น

ธรรมทั้ง ๗ ข้อนี้ เรียกว่า สัปปริสธรรม แปลว่า ธรรมของสัปปริสชน คือ คนดีหรือคนที่แท้ ซึ่งคุณสมบัติของความเป็นคนที่สมบูรณ์ จากความหมายคุณลักษณะดังกล่าวข้างต้น สรุปได้ว่า คุณลักษณะหมายถึงลักษณะทางกายภาพ นิสัยใจคอ กริยา ท่าทาง พฤติกรรมต่าง ๆ ที่ปรากฏให้เห็น หรือลักษณะประจำของแต่ละบุคคล ซึ่งเป็น การแสดงออกที่สามารถสังเกตและเห็นได้

คุณภาพผู้เรียนถือเป็นผลผลิตโดยตรงของการจัดการศึกษา จากการสังเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนจากนักวิชาการและหน่วยงานทางการศึกษาดังกล่าวข้างต้น พบว่าคุณลักษณะอันพึงประสงค์ล้วนแล้วแต่มีความต้องการให้นักเรียนมีลักษณะอัน พึงประสงค์ คือ เป็นคนดี คนเก่ง และมีความสุข

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต)^{๑๓} กล่าวถึงคุณสมบัติของผู้มีศีล สมาธิ ปัญญา สรุปได้ ดังนี้ คุณลักษณะผู้มีศีล ได้แก่

๑. ประพฤติ ปฏิบัติตนตามวินัยแม่บทของชุมชน เพื่อการอยู่ร่วมกันด้วยความสงบสุขของคนในสังคม ดังนี้

๑.๑ ยึดถือศีล ๕ เป็นพื้นฐานในการดำเนินชีวิต

๑.๒ ประพฤติปฏิบัติตามแนวทางแห่งกฎหมาย กฎระเบียบของสังคม

๑.๓ มีจรรยาบรรณหรือคุณธรรมในการประกอบอาชีพ

๒. รู้จักใช้ตา หู จมูก ลิ้น กายให้เป็น ดังนี้

๒.๑ รู้จักพิจารณารับรู้ ดู ฟังแต่สิ่งที่ดีงาม เป็นประโยชน์

๒.๒ รับรู้ ดู ฟังอย่างมีสติ ควบคุมตนเองได้ รู้จักประมาณ รู้พอดี ไม่ปล่อยตัวให้ ลุ่มหลง มัวเมา ตกเป็นทาสของสิ่งเหล่านั้น

๒.๓ รับรู้ ดู ฟังให้ได้คุณค่าที่ดีงาม ให้ได้ปัญญา และคติที่จะนำมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาชีวิตและสังคม

^{๑๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), รู้หลักก่อนแล้วศึกษาและสอนให้ได้ผล, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การขนส่งสินค้าและพัสดุ (ร.ส.พ.), ๒๕๔๗), หน้า ๒๒.

๓. เสพบริโภคอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย ปัจจัยเครื่องใช้สอย อุปกรณ์เทคโนโลยี ด้วยความรู้ความเข้าใจ มองเห็นคุณค่าประโยชน์ที่แท้จริง ดังนี้

๓.๑ บริโภคด้วยความรู้ตระหนักว่า สิ่งเหล่านี้มิใช่เป็นจุดหมายของชีวิตแต่เป็น ปัจจัยที่ช่วยเกื้อหนุนให้เราสามารถพัฒนาชีวิตและทำการสร้างสรรค์ประโยชน์สุขที่สูงยิ่งขึ้นไป

๓.๒ บริโภคด้วยความรู้เท่าทันต่อวัตถุประสงค์ที่แท้จริง ที่มุ่งให้เกิดคุณประโยชน์ มิใช่เพื่ออวดโก้ แสดงฐานะหรือทำตามค่านิยมที่เลื่อนลอย

๓.๓ บริโภคโดยพิจารณาจัดสรรควบคุมปริมาณ ประเภทและคุณสมบัติของสิ่ง เหล่านั้นให้เหมาะสมพอดีกับวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของการบริโภค

๓.๔ ละเว้น ลด เลิก เสพบริโภคสิ่งที่ไม่เป็นปัจจัยเกื้อหนุนชีวิตหรือสิ่งที่บั่นทอน ทำลายสุขภาพต่าง ๆ

๔. ประกอบอาชีพสุจริตด้วยกำลังกาย สติปัญญา ความเพียรพยายาม ความสามารถ และ ฝีมือด้วยความเพียรพยายามและตั้งใจ ดังนี้

๔.๑ ประกอบอาชีพที่ไม่เบียดเบียนผู้อื่นไม่ก่อเวรภัยหรือสร้างความเดือดร้อน เสียหายแก่สังคม

๔.๒ ประกอบอาชีพที่ช่วยแก้ไขปัญหา หรือสร้างสรรค์ชีวิตและสังคมในทางใด ทาง หนึ่ง

๔.๓ ประกอบอาชีพที่ช่วยให้ผู้ทำได้พัฒนาชีวิตของตนให้องงามยิ่งขึ้น ทั้งใน ด้าน พฤติกรรม ด้านจิตใจและด้านปัญญา

๔.๔ ประกอบอาชีพที่ไม่ทำลายคุณค่าของชีวิตและไม่เสื่อมเสียคุณภาพชีวิต แต่ทำ ให้ชีวิตของผู้ประกอบอาชีพนั้นมีคุณค่าน่าภาคภูมิใจ

๔.๕ ประกอบอาชีพที่ทำให้ได้ปัจจัยเลี้ยงชีวิตมาด้วยกำลังกาย สติปัญญา ความ เพียร พยายาม ความสามารถฝีมือของผู้ประกอบอาชีพนั้นและทำให้ได้ฝึกฝนพัฒนาความเชี่ยวชาญ จัดเจน หรือฝึกปรือฝีมือในทางสร้างสรรค์ยิ่งขึ้นไป

๔.๖ เด็กซึ่งยังไม่มีอาชีพ ต้องปฏิบัติตัวและทำหน้าที่ของตนให้สมกับการที่จะได้ ของกินของใช้นั้นมาเสพบริโภค

พระเทพโสมถ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ชี้ให้เห็นถึงผลที่มุ่งให้เกิดกับผู้เรียนเมื่อได้ ปฏิบัติ ตามหลักไตรสิกขา คือ ผู้เรียนจะได้รับการพัฒนาทั้ง ๔ ด้านไปพร้อม ๆ กัน คือ พัฒนาการทางกาย ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการศึกษาวิชาชีพ พัฒนาการทางสังคม ซึ่งเป็นผลมาจากการยึดมั่นใน ศีลธรรม รักษาระเบียบวินัย และจรรยาบรรณ พัฒนาการทางจิต ซึ่งเกิดจากการบริหารจัดการให้มีสติ

สมาธิและคุณธรรมอื่น ๆ พัฒนาการทางปัญญาซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการศึกษาวิชาการ พัฒนาการทางกายและทางปัญญา จะทำให้ผู้เรียนเป็นคนเก่ง พัฒนาการทางศิลปะจะทำให้ผู้เรียนเป็นคนดี พัฒนาการทางจิตจะทำให้ผู้เรียนมีความสุข

คุณภาพผู้เรียนถือเป็นผลผลิตโดยตรงของการจัดการศึกษา จากการสังเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนจากนักวิชาการและหน่วยงานทางการศึกษาดังกล่าวข้างต้น พบว่าคุณลักษณะอันพึงประสงค์ล้วนแล้วแต่มีความต้องการให้นักเรียนมีลักษณะอันพึงประสงค์ คือ เป็นคนดี คนเก่ง และมีความสุข^{๑๔}

ขยสารโ ภิกขุ กล่าวถึงคุณธรรมตามหลักศาสนาที่นักเรียนควรมี ๑๒ ประการ ประกอบด้วย ๑. สำรวมระวังอินทรีย์ ระวังรักษาตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ๒. รู้จักพอ รู้จักพอดี (มัตตัญญูตา) ๓. ไม่เบียดเบียน (อวิหิงสา) ๔. อุตหน (ขันติ) ๕. ใฝ่รู้ ใฝ่ดี ใฝ่ความจริง (ฉันทะ) ๖. พุดจริง ทำจริง จริงใจ (สัจจะ) ๗. ขยัน ไม่เกียจคร้าน (วิริยะ ซาคาเรียนุโยค) ๘. เสียสละ (จาคะ) ๙. มีน้ำใจ (พรหมวิหาร : คุณธรรมภายใน, สังคหวัตถุ :คุณธรรมภายนอก) ๑๐. มีสติ ๑๑. มีจิตแน่วแน่ (สมาธิ) ๑๒. คิดเป็น (โยนิโสมนสิการ)^{๑๕}

เมตตา ภิรมย์ภักดี กล่าวว่า โรงเรียนวิถิปุทธจะพัฒนานักเรียนอย่างเป็นองค์รวม ตามแนวทางของภาวนา ๔ คือ

๑. กายภาวนา การพัฒนากาย โดยฝึกอบรมกายให้สามารถติดต่อกับสิ่งแวดล้อมทั้งหลายด้วยดีและปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นในทางที่เป็นคุณ ให้กุศลธรรมงอกงาม อกุศลธรรมเสื่อมสูญ เบื้องต้น คือ การกินเป็น อยู่เป็น ดูแลเป็น ฟังเป็น

๒. ศิลภาวนา การพัฒนาความประพฤติ ฝึกอบรมให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย กฎเกณฑ์และกติกาสังคม ไม่เบียดเบียนหรือก่อความเดือดร้อนเสียหายแก่สังคม สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดี กับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ

๓. จิตตภาวนา การพัฒนาจิตฝึกอบรมจิตใจให้เข้มแข็ง มั่นคง เจริญงอกงามด้วยคุณธรรมทั้งหลาย เช่น มีความเมตตากรุณา ขยันหมั่นเพียร อุตหน มีสมาธิ สดชื่น เบิกบาน ผ่องใส เป็นต้น

^{๑๔} พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), **โรงเรียนวิถิปุทธ**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๓๓.

^{๑๕} ขยสารโ ภิกขุ, “โรงเรียนวิถิปุทธ”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://vdo.palungiit.com/video/> [๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔].

๔. ปัญญาภาวนา การพัฒนาปัญญา ฝึกอบรมทางปัญญาให้รู้และเข้าใจสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลงของโลกและชีวิตตามสภาวะที่เป็นจริง สามารถทำจิตให้เป็นอิสระ ไม่ลุ่มหลงไปตามกระแสนิยม สามารถแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้ด้วยปัญญา^{๑๖}

ผู้เรียนที่มีพัฒนาการทั้ง ๔ ด้านนี้จะเป็นคนเก่ง ดี และมีความสุขด้วยเหตุผล การพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษา เน้นกรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขาอย่างบูรณาการทำให้ผู้เรียน กิน อยู่ ดูแลและพึ่งเป็น นั่นเอง ผู้เรียนที่มีพัฒนาการทั้ง ๔ ด้านนี้จะเป็นคนเก่ง ดี และมีความสุขด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้

๑. พัฒนาการร่างกายซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลจากการศึกษาวิชาชีวะและพัฒนาการทางปัญญา ซึ่ง ส่วนหนึ่งเป็นผลจากการศึกษาวิชาการจะทำให้ผู้เรียนเป็นคนเก่ง

๒. พัฒนาการทางสังคม ซึ่งเป็นผลจากการยึดมั่นในศีลธรรม รักษาระเบียบวินัยและจรรยาบรรณ จะทำให้ผู้เรียนเป็นคนดี

๓. พัฒนาการทางจิต ซึ่งเกิดจากการบริหารจัดการจิตให้มีสติ สมาธิและคุณธรรมอื่น ๆ จะทำให้ผู้เรียนมีสุขภาพจิตที่ดี เป็นคนมีความสุข

จากที่กล่าวมาสรุปได้ว่า เมื่อพัฒนาการทั้ง ๔ ด้านถือเป็นเป้าหมายของโรงเรียนโดยปกติทั่วไปดังที่เรามากได้ยินกันมาเสมอ ๆ ว่าการศึกษาไทยมุ่งพัฒนาให้ผู้เรียนเป็นคนเก่ง ดีและมีความสุข โรงเรียนวิถีพุทธซึ่งกำหนดให้พัฒนาการทั้ง ๔ ด้านถือเป็นเป้าหมายของการจัดการศึกษาเช่นกัน โรงเรียนวิถีพุทธก็ไม่ต่างจากโรงเรียนปกติทั้งหลาย ดังนั้นโรงเรียนวิถีพุทธ จึงหมายถึงโรงเรียน ระบบปกติทั่วไปเน้นการนำหลักธรรมของพระพุทธศาสนาประยุกต์ใช้ในการบริหารและการพัฒนาผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษา เน้นกรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขาอย่างบูรณาการทำให้ผู้เรียน กิน อยู่ ดูแลและพึ่งเป็น นั่นเอง

๓.๔ กิจกรรมนักเรียนตามแนววิถีพุทธ โรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์

โรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์ให้ความสำคัญอย่างยิ่งต่อการส่งเสริมศิลปจริยธรรม พร้อมทั้งกิจกรรมด้านศาสนา ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้ล้วนแต่เป็นไปตามแนววิถีพุทธ ดังนี้

๓.๔.๑ โครงการเรื่อง “จิตอาสาพัฒนาชุมชน”

โครงการนี้มีความสำคัญดังนี้ ด้วยสภาพทางเศรษฐกิจของสังคมในปัจจุบันทำให้ทุกคนต่างเร่งรีบในการทำงานเพื่อ ความอยู่รอดของตนเองส่งผลกระทบให้เกิดปัญหาสังคมนานาประการ โดยเฉพาะปัญหาขาดคุณธรรม จริยธรรมในสังคมไทย อาทิปัญหาการเอารัดเอาเปรียบในสังคม ขาด

^{๑๖} เมตตา ภิรมย์ภักดี, “การนำแนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธสู่การปฏิบัติจริงในสถานศึกษา”, วารสารภาษาไทย, ปีที่ ๕, (ก.ค.-ก.ย., ๒๕๔๘): ๑๕๔.

ความรับผิดชอบต่อสังคม ทำให้ สังคมไทยขาดความมีน้ำใจ ขาดความเสียสละ ดังนั้นกลุ่มยุวทูตความดีของโรงเรียนจึงต้องการส่งเสริมจิตสำนึกในการรับผิดชอบต่อส่วนรวมให้กับเพื่อนนักเรียน จึงจัดทำโครงการจิตอาสาพัฒนาชุมชนนี้ขึ้น โครงการงานจิตอาสาพัฒนาชุมชนเป็นโครงการมุ่งเน้นจิตสาธารณะให้กับนักเรียนเน้นให้ นักเรียนมีคุณธรรมจริยธรรมด้านการเสียสละ ทำประโยชน์ต่อส่วนรวมโดยไม่หวังผลตอบแทน และเพื่อ ส่งเสริมให้เพื่อนนักเรียนนำหลักธรรมทางศาสนามาใช้ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ที่สำคัญคือด้าน สัจจวัตถุ ๔ และไตรสิกขา ๓ ซึ่งโครงการนี้มีวัตถุประสงค์ ๔ อย่าง คือ

- ๑) เพื่อสนองพระราชดำริตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง
- ๒) รณรงค์อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและชุมชน
- ๓) เพื่อเสริมสร้างจิตอาสาให้กับนักเรียน
- ๔) ปลุกจิตสำนึกให้นำหลักธรรมทางศาสนามาใช้ในชีวิตประจำวัน

๓.๔.๒ โครงการ“ เยาวชนรุ่นใหม่ใส่ใจ ๕ ส”

โครงการนี้มีความสำคัญดังนี้ ปัจจุบันสถานศึกษาต่าง ๆ ได้นำเอากิจกรรม ๕ ส มาช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการ บริหารงานให้กับ สถานศึกษาได้แก่ สะอาด สะดวก สะอาด สุขลักษณะ และสร้างนิสัย ซึ่ง ๓ ส แรกเป็นการพัฒนาสถานที่ ส่วน ๒ ส หลังเป็นการพัฒนาคน เป็นกิจกรรมช่วยพัฒนา ครูนักเรียน ให้มีประสิทธิภาพ มีคุณภาพในการทำงาน ประโยชน์ที่เห็นได้ชัดเจนในการดำเนินกิจกรรมได้แก่ สภาพแวดล้อม สะอาด ครูนักเรียนสุขภาพกายและจิตดี นักเรียนมีระเบียบวินัยมากขึ้น ดังนั้น จึงได้จัดให้มีโครงการเยาวชนรุ่นใหม่ใส่ใจ ๕ ส ขึ้นทุกวันจันทร์ในแต่ละสัปดาห์เพื่อให้ได้พัฒนาโรงเรียนให้มีสภาพแวดล้อมที่น่าเรียน นักเรียนมี สุขภาพกายและสุขภาพจิตที่ดีมีระเบียบวินัยส่งผลให้การเรียนหรือผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น และนำคุณลักษณะดังกล่าวไปพัฒนาชุมชน สังคม และประเทศชาติต่อไป โครงการนี้วัตถุประสงค์ ๓ อย่าง คือ

- ๑) เพื่อให้ นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจกิจกรรม ๕ ส
- ๒) เพื่อให้ นักเรียนนำกิจกรรม ๕ ส ไปใช้ในการพัฒนาสภาพแวดล้อมของโรงเรียน
- ๓) เพื่อให้มีสุขภาพ กาย จิตดี มีระเบียบวินัย

๓.๔.๓ กิจกรรมส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธ

โรงเรียนเชียงใหม่ราชภัฏ ได้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธ ดังนี้

กิจกรรมการเรียนการสอน

- ๑) ไหว้พระสวดมนต์
- ๒) ทำความเข้าใจตามหลักไตรสิกขาในห้องเรียน คือ ศีล สมาธิและปัญญา
- ๓) สมาทานศีล (ทำความเข้าใจ และฝึกนักเรียนให้สมาทานศีล เป็น แล้วนิมนต์ พระสงฆ์ มาให้ศีล) พร้อมกันนั้น ทำการประเมินภายในตัวไปด้วย

๔) ฝึกสมาธิอย่างน้อย วันละ ๑๐ นาที

๕) ฝึกจิตและเจริญปัญญา (ทำปัญญาให้รู้แจ้ง ด้วยการประเมินจากนักเรียนภายหลังทำสมาธิแล้ว จิตเป็นอย่างไร สงบ หรือ พุทธิกรรมของนักเรียนเป็นไปในทางที่ดีขึ้น รู้จากการรับผิดชอบชั่วดี)

๖) กิจกรรมการบันทึกการทำความคิด

๗) กิจกรรมต้นไม้คุณธรรม

๘) กิจกรรมปฏิสัมพันธ์ครูทักทายนักเรียนด้วยกิริยา วาจาอ่อนหวาน และสัมผัสด้วยความเมตตา

๓.๔.๔ กิจกรรมประจำวัน

๑) กราบพระประจำโรงเรียน นมัสการพระสงฆ์

๒) สวดมนต์ไหว้พระ สงบนิ่ง แผ่เมตตา หน้าเสาธง

๓) การวาระธรรมยามเช้า (ศิษย์ไหว้ครูน้องไหว้พี่)

๔) นั่งสมาธิประจำวัน

๕) แผ่เมตตา

๖) การเข้าแถวเคารพธงชาติเป็นระเบียบเรียบร้อย

๗) เดินแถวเป็นระเบียบ

๘) ปฏิบัติตนเรียบร้อยขณะอยู่ในห้องอาหารและขณะรับประทานอาหารกลางวัน

๙) ยืนตรงยกมือไหว้กล่าวสวัสดีเมื่อคุณครูและผู้ใหญ่

๑๐) นั่งลงเมื่อพูดกับคุณครูและผู้ใหญ่ขณะที่ท่านนั่ง

๑๑) ก้มตัวและสำรวมทุกครั้ง ขณะเดินผ่านคุณครูและผู้ใหญ่

๑๒) เดินสุภาพเรียบร้อย

๑๓) แต่งกายเรียบร้อย

๓.๔.๕ กิจกรรมเสริม

๑) จัดบรรยากาศสถานศึกษาให้เป็นแหล่งเรียนรู้คุณธรรม

๒) ร่วมกิจกรรมประเพณีประจำท้องถิ่น

๓) ตอบปัญหาธรรม

๔) จัดกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

๕) ยกย่องเชิดชูเด็กดีมีคุณธรรม

๖) ทำบุญตักบาตรในเทศกาลสำคัญทางศาสนา

๗) ทักสนะศึกษาวัดต่าง ๆ

๘) เข้าค่ายคุณธรรม

๙) บรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน

๓.๔.๖ กิจกรรมทางพระพุทธศาสนา

๑) โรงเรียนส่งเสริมการปฏิบัติกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งศาสนพิธีต่าง ๆ พร้อมกับการสร้างความรู้ความเข้าใจในเหตุผล ความสำคัญ และคุณค่าของการปฏิบัติกิจกรรมนั้น ๆ ควบคู่กันไป

๒) โรงเรียนจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องหรือส่งเสริมให้นักเรียนได้ระลึกถึงและเพิ่มศรัทธาในพระรัตนตรัย เป็นประจำ เป็นวิถีชีวิต เช่น การกราบพระก่อนเข้าโรงเรียนทุกเช้า การสวดมนต์ทุกวัน กิจกรรมวันพระ และจัดกิจกรรมบูชาพระรัตนตรัยในโอกาสวันสำคัญต่าง ๆ อย่างชัดเจน เป็นต้น

๓) โรงเรียนส่งเสริมให้ทุกคนมีส่วนร่วม และเห็นคุณค่าการรักษาและสืบต่อพระพุทธศาสนา เช่น การจัดกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา และกิจกรรมวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา โดยโรงเรียนสนับสนุนให้บุคลากร นักเรียนทุกคนและผู้เกี่ยวข้องเข้าร่วมกิจกรรม และมีกิจกรรมประชาสัมพันธ์คุณค่าและความสำคัญของการร่วมกิจกันรักษาและสืบต่อพระพุทธศาสนาอยู่เสมอ เป็นต้น^{๑๗}

๓.๕ ปัญหาและอุปสรรคของวิธีการสอนตามแนววิถีพุทธ โรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์

๓.๕.๑ ด้านการดำเนินการสอนตามแนววิถีพุทธ

พระวีรชัย จิรชโย กล่าวว่า การจัดการเรียนการสอนของครูส่วนใหญ่ใช้การบรรยายไม่เปิดโอกาสให้นักเรียนได้มีส่วนร่วม ในการจัดกิจกรรมพัฒนาผู้เรียนที่เน้นความเป็นวิถีพุทธ สื่อการสอนที่ครูใช้บ่อย คือ หนังสือและรูปภาพ ซึ่งไม่สร้างความสนใจ ทำให้นักเรียนไม่กระตือรือร้น การเรียนการสอน ถือเป็นหัวใจสำคัญในการบริหารในโรงเรียน และผู้บริหารต้องให้ความสำคัญมากกว่าการบริหารงานด้านอื่น ๆ นิมนต์พระสงฆ์และเชียว วิทยากรผู้มีภูมิปัญญาทางพระพุทธศาสนา ภูมิปัญญาท้องถิ่นมาให้ความรู้บุคลากร ครูและนักเรียน อย่างสม่ำเสมอ เพราะพระสงฆ์เป็นผู้นำทางด้านพระพุทธศาสนาเป็นผู้มีความรู้ทางด้านศาสนา เป็นครูผู้สอนที่มีประสิทธิภาพ ทำให้นักเรียนได้ความรู้ทางพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง จะช่วยฝึกฝน อบรมด้านคุณธรรม จริยธรรมให้นักเรียนเป็นคนดีได้^{๑๘}

นางสาวมลฤดี ธงศรี กล่าวว่า ผู้บริหารโรงเรียนจะต้องให้ความสำคัญในงานนิเทศการสอนและต้อง ส่งเสริมกิจกรรมการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ และบรรลุวัตถุประสงค์ตามเป้าหมายของหลักสูตร นอกจากนั้น จะต้องให้ความสำคัญกับงานนโยบายต่าง ๆ ที่จะเป็นการส่งเสริม

^{๑๗} รายงานการประเมินตนเอง (SAR) โรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์ ปี ๒๕๕๙, หน้า ๕๒ - ๗๘.

^{๑๘} สัมภาษณ์ พระวีรชัย จิรชโย, พระสอนศีลธรรม, ๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

ให้เกิด ประโยชน์กับผู้เรียนมากที่สุด ฉะนั้นการที่ผู้บริหารเห็น ความสำคัญและสนับสนุนให้มีการปฏิบัติในงานด้านการนิเทศการสอน จึงเป็นเรื่องที่ควรกระทำเป็นอย่างยิ่งโดยเฉพาะการปฏิบัติตามนโยบายและมาตรฐานของโรงเรียนวิถีพุทธในการส่งเสริม จริยธรรมแก่นักเรียนตามหลักพุทธธรรม^{๑๙}

นางสาวอัจฉราวรรณ บุญยิ้ม กล่าวว่า ผู้บริหารควรมีเหตุผล มีความรอบรู้อย่างมีองค์รวม มีความพอเพียงใน การดำเนินชีวิต กล้าเปลี่ยนแปลงเพื่อความเจริญก้าวหน้า ควรนำหลักวิถีพุทธมาเป็นแนวทางในการส่งเสริมพัฒนาผู้เรียนทั้งด้านความรู้ และความประพฤติพร้อมบูรณาการหลักสูตรการเรียนการสอนให้เข้ากับหลักพุทธธรรม ควรเพิ่มมาตรการส่งเสริมการเรียนรู้โรงเรียนวิถีพุทธและแนวทางการ ปฏิบัติงานด้านหลักการเป็นอยู่อย่างพอเพียงทั้งการจัดการเรียนรู้ตามหลักไตรสิกขาอย่างจริงจัง^{๒๐}

๓.๕.๒ ด้านการพัฒนาบุคลากรตามแนววิถีพุทธ

พระทรงพล สิริธมโม กล่าวว่า โรงเรียน เป็นสถานศึกษาที่อบรมหล่อหลอมเกลาให้นักเรียนมีคุณธรรม จริยธรรม เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพของ สังคม และประเทศชาติ ผู้บริหารจึงมีหน้าที่ต้องจัดและพัฒนาสภาพแวดล้อมภายในโรงเรียน ให้เอื้ออำนวยต่อการปลูกฝังและเสริมสร้างจริยธรรม และเป็นที่ยอมรับว่าครูเป็นผู้มีส่วนสำคัญในการดังกล่าวเพื่อดำเนินการพัฒนาตามแนววิถีพุทธอย่างเข้มแข็งและต่อเนื่อง ถ้าต้องการให้งานประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี มีการสนับสนุนในเรื่องของงบประมาณ ซึ่งเป็นปัจจัยที่สำคัญเพื่อให้การดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ มีความคล่องตัว ต่อเนื่อง บรรลุตามวัตถุประสงค์ของกิจกรรมนั้น มีการนิมนต์ พระภิกษุมาช่วยสอนจริยธรรมในโรงเรียน^{๒๑}

นายไพโรจน์ คำเอี่ยม ได้กล่าวว่า ควรเพิ่มการจัดอบรมการผลิตสื่อการเรียน การสอน ทั้งนี้แสดงให้เห็นว่า สื่อเป็นเครื่องมือที่สำคัญประการหนึ่งเพราะไม่มีครูคนใดประสบผลสำเร็จในการจัดการเรียนการสอน โดยไม่มีสื่อประกอบการสอน เพราะการใช้สื่อจะทำให้ผู้เรียนมีความรู้ความเข้าใจ มีทักษะ มีเจตคติและเข้าใจในกระบวนการเรียนการสอน นอกจากนี้สื่อยังเป็นเครื่องกระตุ้นให้เด็กเกิดความรู้ความเข้าใจได้รวดเร็วขึ้น

ดังนั้นผู้บริหารและครู จึงต้องให้การสนับสนุนให้ครูได้รับการอบรมเกี่ยวกับการผลิตสื่อการเรียนการสอนเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งสอดคล้องกับ กระทรวงศึกษาธิการ กล่าวไว้ว่า ผู้สอนสามารถจัดทำและพัฒนาสื่อการเรียนรู้ขึ้นเอง หรือนำสิ่งต่างๆ ที่มีอยู่รอบตัว และในระบบสารสนเทศมาใช้ในการเรียนรู้โดยใช้วิจารณญาณใน การเลือกใช้สื่อ มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียนเรียนรู้ด้วยตนเอง และเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

^{๑๙} สัมภาษณ์ นางสาวมลฤดี ธงศรี, อาชีพครู, ๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

^{๒๐} สัมภาษณ์ นางสาวอัจฉราวรรณ บุญยิ้ม, คณะกรรมการ, ๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

^{๒๑} สัมภาษณ์ พระทรงพล สิริธมโม, พระสอนศีลธรรม, ๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

จัดให้ครูทุกกลุ่มสาระเข้าร่วมกิจกรรมเกี่ยวกับพุทธศาสนามีความรู้ ความเข้าใจมี ความประพฤติเป็นแบบอย่างของพุทธศาสนิกชนที่ดี

จัดการนิเทศการเรียนการสอนที่ร่วมมือช่วยเหลือ เกื้อกูลกันแบบกัลยาณมิตรโดยมีความปรารถนาดีต่อกัน ทั้งนี้เพราะการนิเทศเป็นการส่งเสริม ช่วยพัฒนาความรู้ ทำให้มี ความเชื่อมั่น มีทัศนคติที่ดีในการทำงาน การนิเทศต้องมีความเป็นประชาธิปไตยยอมรับความแตกต่าง ระหว่างบุคคล ให้ครูมีอิสระใช้ความสามารถของตนเอง เปิดโอกาสให้ครูมีความคล่องตัวใน การดำเนินงาน ส่งเสริมความคิดริเริ่ม มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและวางแผนการทำงาน การนิเทศต้องยึดหลักการสร้างมนุษยสัมพันธ์ ให้ความเห็นอกเห็นใจผู้อื่นอย่างบริสุทธิ์ใจ สร้างความเชื่อถือและศรัทธาให้เกิดความร่วมมือช่วยเหลือ เพื่อสร้างมิตรภาพกับบุคคลอื่น ๆ^{๒๒}

๓.๕.๓ ด้านลักษณะของนักเรียนตามแนววิถีพุทธ

นายเชษฐา คำพันธ์ กล่าวว่า ผู้บริหารรวมทั้งครูผู้สอนควรจริงจังและเข้มงวดต่อคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของ นักเรียนให้มากขึ้น การมีจิตสาธารณะ การเรียนการสอนควรให้ความสำคัญกับผลสัมฤทธิ์ทางการ เรียนและพฤติกรรมนักเรียนควบคู่กันไป โดยเน้นผู้เรียนเป็นหลักสำคัญ

ความร่วมมือและตระหนักถึงการพัฒนานักเรียนตามแนววิถีพุทธมากขึ้น เพราะสภาพในสังคมปัจจุบันนี้ เห็นความสำคัญของด้านวัตถุมากกว่าด้านจิตใจ อันนำไปสู่ปัญหาสังคม คนขาดศีลธรรม ซึ่งถ้าหากปล่อย ละเอียด อาจทำให้นักเรียนมีคุณลักษณะอันไม่พึงประสงค์ นอกจากนี้ การที่ครู ผู้ปกครอง ชุมชน ให้การ สนับสนุนเป็นอย่างดีในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมตลอดจนปลูกฝังคุณธรรมและค่านิยมที่ดีงาม ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่ดีแก่นักเรียน ยิ่งจะส่งผลดีต่อการช่วยให้นักเรียนได้รับการพัฒนามากยิ่งขึ้น^{๒๓}

๓.๕.๔ ด้านกิจกรรมนักเรียนตามแนววิถีพุทธ

พระอนุวัติ ธิชาโน กล่าวว่า โครงการ/กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการจัดสภาพแวดล้อมและสถานที่ให้นักเรียนได้สัมผัส กับพระพุทธศาสนาในทุกสถานที่ ทุกเวลา เพื่อให้พระพุทธศาสนาอยู่คู่กับวิถีชีวิตและมีการบริหารงาน โครงการอย่างเข้มแข็ง เช่น มีการจัดสถานที่ประดิษฐานพระพุทธรูป ให้นักเรียนได้ทำความเคารพ และพบเห็นได้ตลอดเวลา จัดทำป้ายคติธรรม คำขวัญ หรือคุณธรรม ติดทั่วบริเวณโรงเรียนและมุ่งเน้น ที่ความสะอาด ปลอดภัย ร่มรื่น เรียบง่าย ใกล้เคียงธรรมชาติเพื่อเป็นการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อมของนักเรียน อีกทั้งโรงเรียนวิถีพุทธเล็งเห็นคุณค่าแท้ของการ

^{๒๒} สัมภาษณ์ นายไพโรจน์ คำเอี่ยม, อาชีพครู, ๕ มีนาคม ๒๕๖๑

^{๒๓} สัมภาษณ์ นายเชษฐา คำพันธ์, คณะกรรมการ, ๕ มีนาคม ๒๕๖๑

นำหลักพุทธธรรม เป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างความเข้มแข็งให้แก่สถานศึกษา สังคม ประเทศชาติ เนื่องจากพุทธธรรม เป็นคุณค่าแท้^{๒๔}

ดังนั้นผู้บริหารสถานศึกษา บุคลากรผู้เกี่ยวข้อง ครูผู้รับผิดชอบโครงการซึ่งเปรียบเสมือน ศูนย์กลางของการดำเนินงาน จึงมีความตระหนักและมั่นใจในการปฏิบัติตามกระบวนการดำเนินงาน โรงเรียนวิถิปุทธ มีการค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมและมีความพยายามที่จะเตรียมสิ่งที่จะทำให้ การดำเนินงานพัฒนาโรงเรียนวิถิปุทธเป็นไปได้โดยสะดวก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการหาที่ปรึกษาที่เป็น กัลยาณมิตรในการพัฒนาวิถิปุทธ ซึ่งอาจเป็นพระภิกษุหรือคฤหัสถ์ที่เป็นผู้ทรงคุณวุฒิ เป็นผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ มีศรัทธาและมีความรู้ชัดในพุทธธรรม

กิจกรรมโรงเรียนวิถิปุทธควรกระทำอย่างต่อเนื่อง มีการนิเทศติดตามและ ประเมินผล เป็นระยะๆ ควรปรับปรุงกิจกรรมโรงเรียนวิถิปุทธให้สอดคล้องกับวิถีประจำวันของบุคลากร ภายใน โรงเรียนให้มากและเข้มแข็งที่สุด จัดทำแผนบริหารที่ชัดเจนสามารถนำมาปฏิบัติได้ตามแนววิถิปุทธ

๓.๕.๕ ข้อเสนอแนะ

นางณัฐาศิริ ภูตาโก กล่าวว่า มีการประสานชุมชนและภาคีเครือข่ายให้มีบทบาทต่อ

โรงเรียนมากขึ้นสถานศึกษาต้องจัดอาคารสถานที่ สภาพแวดล้อม ห้องเรียน และแหล่ง เรียนรู้ที่ส่งเสริมการพัฒนา ศิล สมาธิ และปัญญา เช่น มีศาลาพระพุทธรูปเด่นเหมาะสมที่จะชวนให้ ระลึกถึงพระรัตนตรัยอยู่เสมอ มีมุมหรือห้องให้ศึกษาพุทธธรรม บริหารจิต เจริญภาวนาเหมาะสม หรือมากพอที่จะบริการผู้เรียน หรือการตกแต่งบริเวณให้เป็นธรรมชาติหรือใกล้ธรรมชาติ ชวนให้มีใจ สงบและส่งเสริมเจริญปัญญา เช่น รมรื่น มีป้ายนิเทศ ป้ายคุณธรรม ดูแลเสียงต่าง ๆ มิให้อีกทีก็เวลา เปิดเพลงกระจายเสียงก็พิถีพิถัน เลือกเพลงที่ส่งเสริมสมาธิ ประเทืองปัญญา^{๒๕}

๓.๖ สรุป

บริบทโรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์

โรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์เป็นโรงเรียนขนาดกลาง ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลตำบลเชิงใน หมู่ ที่ ๔ ตำบลเชิงใน อำเภอเชิงใน จังหวัดอุบลราชธานี เนื้อที่ประมาณ ๑๖ ไร่ เปิดทำการสอนระดับชั้น อนุบาล ๑ – ประถมศึกษาปีที่ ๖ มีนักเรียนทั้งหมด ๑๓๖๖ คน ข้าราชการครูทั้งหมด ๔๙ คน

^{๒๔} สัมภาษณ์ พระอนุวัติ ธิชาโน, พระสอนศีลธรรม, ๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

^{๒๕} สัมภาษณ์นางณัฐาศิริ ภูตาโก, อาชีพครู, ๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

การดำเนินการวิธีการสอนตามแนววิถีพุทธโรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์

โรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์มีกระบวนการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้เรียนรู้หลักจริยธรรมและการอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข โดยดำเนินงานร่วมกันมีการเกื้อกูลสัมพันธ์โรงเรียนวิถีพุทธและชุมชนเพื่อที่จะพัฒนานักเรียนและสังคมตามวิถีแห่งพุทธธรรม

บุคลากร(ครู)ที่ดีตามแนววิถีพุทธโรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์

การพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธแม้จะยึดผู้เรียนเป็นสำคัญแต่บุคลากรโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้บริหารและครูมีความสำคัญที่จะเป็นปัจจัยให้ผู้เรียนพัฒนาได้อย่างดี สิ่งสำคัญคือครูเป็นผู้จัดการเรียนรู้และต้องเป็นแบบอย่างที่ดีในวิถีชีวิต พัฒนาตนเองและดำเนินชีวิตตามหลักพระพุทธศาสนาที่ดีงาม ความเป็นกัลยาณมิตรต่อศิษย์รวมไปถึงการเป็นแบบอย่างที่ดี

กิจกรรมนักเรียนตามแนววิถีพุทธโรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์

กิจกรรมต่างๆที่ดำเนินในโรงเรียนวิถีพุทธเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ตามแนวโรงเรียนวิถีพุทธ อาทิเช่น จิตอาสาพัฒนาชุมชน ซึ่งการดำเนินการจะสอดคล้องไปกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในชุมชนรวมไปถึงการปลูกจิตสำนึกในการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ในชีวิตประจำวัน

ปัญหาและอุปสรรคของวิธีการสอนตามแนววิถีพุทธโรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์

ปัญหาในการดำเนินการที่พบในช่วงเริ่มต้นสามารถแบ่งได้ตามด้านต่างๆดังนี้

๑. ด้านการดำเนินการสอน การสอนส่วนใหญ่ใช้การบรรยายไม่ได้เปิดโอกาสให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมการแก้ไขคือเปิดโอกาสให้นักเรียนได้มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและเน้นการลงมือทำ

๒. ด้านการพัฒนาบุคลากร ระยะเริ่มแรกบุคลากรยังขาดความรู้ความชำนาญในการสอนตามหลักวิถีพุทธ การแก้ไขคือการจัดอบรมการผลิตสื่อการสอนที่สอดคล้องและเข้าใจง่ายสามารถนำไปใช้สอนได้จริงตามหลักพระพุทธศาสนา

๓. ด้านคุณลักษณะของนักเรียน ปัญหาที่พบในช่วงแรกคือผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน การแก้ปัญหาคือผู้บริหาร ครูให้ความจริงจังและเข้มงวดในการเรียนการสอน

๔. ด้านกิจกรรม ปัญหาที่พบในช่วงแรกคือเรื่องของความเข้าใจและการให้ความร่วมมือในการร่วมกิจกรรม ซึ่งหลังจากการพัฒนาทั้ง ๔ ด้านทำให้การดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธประสบผลสำเร็จและได้รับรางวัลทำให้บุคลากร ครูนักเรียนมีความภูมิใจในการดำเนินการตามวิถีพุทธ

บทที่ ๔

วิเคราะห์วิธีการสอนตามแนววิถีพุทธ โรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์

จากการศึกษาด้านเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวิธีการสอนตามแนววิถีพุทธ โรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์ ตำบลเชิงใน อำเภอเชิงใน จังหวัดอุบลราชธานี และการลงพื้นที่ สัมภาษณ์เชิงลึก (Indepth Interview) สามารถสรุปวิเคราะห์ผลวิธีการสอนตามแนววิถีพุทธ โรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์ ตำบลเชิงใน อำเภอเชิงใน จังหวัดอุบลราชธานี ดังนี้

- ๔.๑ การจัดกิจกรรมวิธีการสอนตามแนววิถีพุทธ โรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์
- ๔.๒ ประโยชน์ของวิธีการสอนตามแนววิถีพุทธ โรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์
- ๔.๓ ผลความคิดเห็นเกี่ยวกับวิธีการสอนตามวิถีพุทธโรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์
- ๔.๔ สรุป

๔.๑ การจัดกิจกรรมวิธีการสอนตามแนววิถีพุทธ โรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์

นายอรรถพร สำเภา ได้กล่าวว่า พระพุทธศาสนาถือว่า มนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้ คือ พัฒนาได้ ภาษาศาสตร์ใหม่เรียกว่า มีศักยภาพ มนุษย์แต่ละคนมีศักยภาพที่สามารถพัฒนาให้สมบูรณ์ ทั้งศักยภาพเฉพาะตัว คือ มีความถนัด จัดเจนของตนเอง ถ้าไม่พัฒนา ไม่ฝึกฝนขึ้นมา ก็ไม่มีโอกาส แสดงออก ไม่สามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์และศักยภาพของมนุษย์คือ มีความเป็นสัตว์ประเสริฐที่สามารถเข้าถึงปรัชญาญาณ ความดีงาม และอิสรภาพที่สมบูรณ์ ดังนั้น จึงต้องพัฒนา ศักยภาพนั้น ขึ้นมา โดยมีความเชื่อมั่นตามหลักการที่ว่า มนุษย์สามารถพัฒนาตนได้ จนเป็นสัตว์ที่ประเสริฐอย่างยิ่ง แม้แต่จะเป็นพุทธะก็ได้ เป็นผู้ที่เทวดา มาร ตลอดจนพระพรหม เคารพบูชาก็ได้ เพราะฉะนั้น ท่านจึงให้มนุษย์ฝึกฝนตนเอง เรียกว่า พัฒนาศักยภาพของตนจนสมบูรณ์^{๑)}

^{๑)} สัมภาษณ์ นายอรรถพร สำเภา, ผู้อำนวยการโรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์, ๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

๔.๑.๑ การดำเนินการสอนตามแนววิถีพุทธ

พระอนุวัต ธิชาโน ได้กล่าวว่า วัดเชิงกลาง ร่วมกับโรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์ ได้มีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทำหน้าที่ให้การอบรมการปฏิบัติธรรม รูปแบบในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาคือ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ออกไปสู่สังคม มีการจัดอบรมกิจกรรมตามวัฒนธรรมประเพณีประจำเดือนต่าง ๆ เป็นต้น เพื่อให้เยาวชนและประชาชนทั่วไป มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมของพระพุทธศาสนา และเพื่อปลูกฝังหลักธรรมและจริยธรรมทางศาสนาจนเกิดความรู้จักคุณธรรม รวมถึงสามารถนำความรู้และคุณธรรมไปบูรณาการ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างเหมาะสมและมีความสุข เป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติต่อไปในอนาคต ในการเข้าค่ายคุณธรรมนอกจากการสอดแทรกหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา สิ่งสำคัญประการหนึ่งที่มีอาจมองข้ามได้คือการให้ความรู้ที่มีความจำเป็นในการดำเนินชีวิตและให้นักเรียนรู้จักการปฏิเสธสิ่งชั่วร้ายทางด้านต่างๆ โดยใช้สื่อแสดงให้เด็กเห็นถึงโทษที่จะเกิดขึ้นจากผลของการไม่รู้จักควบคุมตนเอง ขยายวงกว้างไปสู่ปัญหาทางสังคมที่มีความซับซ้อนยิ่งขึ้น จึงได้เห็นหลักธรรมที่ใช้ในชีวิตประจำวันและการทำความดี ความซื่อ ผลของการทำความดีและความซื่อด้วย^๒

นางนพวรรณ ประกอบแสง ได้กล่าวว่า พระสงฆ์จะช่วยพัฒนาเยาวชน โดยการเผยแผ่หลักคำสอนและการจัดกิจกรรมทางศาสนา เนื่องจาก พระสงฆ์เป็นผู้มีศีลาจารวัตรอันงดงามเป็นที่น่าเลื่อมใสศรัทธาทำให้เยาวชนยอมรับฟังคำสอนจากพระสงฆ์ด้วยความตั้งใจและเต็มใจ ซึ่งการที่เยาวชนได้เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาหรือนำหลักธรรมคำสอนที่ได้ยินได้ฟังมาคิดใคร่ครวญ ไตร่ตรองให้เข้าใจอย่างลึกซึ้ง ก็ย่อมกล่อมเกลาคจิตใจของเยาวชนให้มีความอ่อนโยน นุ่มนวลและเกิดปัญญาทางธรรมอันจะนำไปสู่การมีความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับการดำเนินชีวิต ตลอดจนทำให้บุคคลนั้นมีลักษณะทางจิตและพฤติกรรมที่น่าพึงปรารถนา^๓

นางศิริรัตน์ ครองยุทธ ได้กล่าวว่า การเสริมสร้าง บรรยากาศในการเรียนการสอนที่ดี เป็นสิ่งที่ช่วยให้นักเรียนมีความกระตือรือร้นมากขึ้น การสร้าง บรรยากาศที่สอดคล้องกับโรงเรียนวิถีพุทธ ช่วยทำให้นักเรียนซึมซับในสิ่งที่ได้รับ เกิดความเคยชิน ช่วยกล่อมเกลาคจิตใจของนักเรียนหรือผู้ที่พบเห็นได้ ดังนั้น การจัดสภาพแวดล้อมภายในสถานศึกษา ต้องมีความเหมาะสมกับการจัดกิจกรรมโรงเรียนวิถีพุทธ และมุ่งเน้นให้ผู้เรียนดำรงชีวิตอย่างเกื้อกูล สิ่งแวดล้อม รู้จักใช้อาคารสถานที่ วัสดุ อุปกรณ์ เทคโนโลยีอย่างมีประสิทธิภาพคุ้มค่า ซึ่งการจัดสภาพบรรยากาศสถานศึกษาตามแนววิถีพุทธ^๔

^๒ สัมภาษณ์ พระอนุวัต ธิชาโน, พระสอนศีลธรรม วัดเชิงกลาง, ๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

^๓ สัมภาษณ์ นางนพวรรณ ประกอบแสง, ครูชำนาญการพิเศษ โรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์, ๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

^๔ สัมภาษณ์ นางศิริรัตน์ ครองยุทธ, ครูชำนาญการพิเศษโรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์, ๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

นายธีรพัฒน์ การินทร์ ได้กล่าวว่า การที่โรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์มีการดำเนินการสอนตามแนววิถีพุทธซึ่งเป็นสิ่งที่ดี กล่าวคือการสอนวิชาพระพุทธศาสนาโดยมีพระจากวัดเชิงกลางมาสอนศีลธรรม จริยธรรม ทำให้นักเรียนมีความอ่อนน้อมถ่อมตน รู้จักการมีสมาธิรวมไปถึงเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา การเชื่อฟังคำสั่งสอนของพ่อแม่ ครูอาจารย์ และการมีจิตอาสาการช่วยเหลือผู้อื่น^๕

เด็กหญิงเบญญาภา กาทหลง ได้กล่าวว่า พระอาจารย์ที่สอนให้มีความกล้าแสดงออก เป็นผู้นำคนอื่นได้ เวลาไปสอนน้องจะมีการนำเอาเกม เทคนิคการจัดฐานการเรียนรู้มาประยุกต์ใช้กับ น้อง ๆ ทำให้สนุก แล้วให้น้องที่เข้าอบรมออกมาสรุปหลักธรรมข้อคิดที่ได้จากการเล่นเกม ความประทับใจต่อโครงการนี้คือการที่พวกเราได้เรียนรู้ธรรมะด้วยการปฏิบัติจริง เข้าใจง่าย เช่น หลักสังคหะวัตถุ ๔ ที่นำมาใช้ในรูปแบบที่สอนน้อง หรือพี่พาน้องทำ คือการสอนหรือการแนะนำ เรียกว่า ทาน ซึ่งในที่นี้หมายถึงธรรมทาน การใช้คำพูดด้วยการให้เกียรติกัน พี่เรียกน้อง ๆ ว่าน้อง ส่วนน้องเรียกพี่ ๆ ว่าพี่ เป็นคำพูดที่กันเอง แต่สนิทกันมากขึ้น ซึ่งเรียกว่า ปิยวาจา ส่วนอรรถจริยา หลังจากได้รับการอบรมแล้วนักเรียนได้จัดกิจกรรมที่เป็นประโยชน์ต่อโรงเรียน และ สมานัตตตา คือนักเรียนไม่เคยสร้างความเดือดร้อนให้ใคร ๆ กระทบแม่โรงเรียน และที่บ้าน เป็นหลักธรรมที่ปฏิบัติแล้ว ได้ประโยชน์จริง^๖

๔.๑.๒ การพัฒนาบุคลากรตามแนววิถีพุทธ

นางนันทวิภา ศรีมูลมาตร กล่าวถึง การพัฒนาคนนั้น เป็นกระบวนการพัฒนาที่ต่อเนื่องตลอดชีวิต ในช่วงชีวิตหนึ่ง ๆ ต่างก็มีจุดวิกฤติ จุดเน้น อันเกิดขึ้นได้จากการเปลี่ยนแปลงทางสรีระ การรับรู้โดยเฉพาะการปรับตัว ช่วงชีวิตของเยาวชน ก็มีได้รอดพ้นไปจากปัจจัยต่าง ๆ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ของเยาวชนหลังจากผ่านการอบรมแล้ว ครู-อาจารย์ส่วนใหญ่ มีความคิดเห็นว่ามี พฤติกรรมเปลี่ยนแปลงดีขึ้น เช่น ทางด้านการมีสัมมาคารวะ รู้จักทำความเคารพต่อครู-อาจารย์ มี กิริยามารยาทเรียบร้อยขึ้น พุดจาไพเราะน่าฟังขึ้น^๗

นายบุญจันทร์ วงศ์สูง ได้กล่าวว่า ผู้บริหารสถานศึกษา ครู และบุคลากรมีความสำคัญต่อการพัฒนาผู้เรียนในระบบไตรสิกขาทั้งในฐานะเป็น ผู้อบรมสั่งสอน ผู้จัดการเรียนรู้และการเป็นแบบอย่างที่ดีในการปฏิบัติตนบุคลากรทุกคนพัฒนาตาม หลักไตรสิกขา มีคุณลักษณะเป็นผู้มีความรู้พุทธธรรมเป็นอย่างดี ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ^๘

^๕ สัมภาษณ์ นายธีรภัทร์ การินทร์, ผู้ปกครองนักเรียน, ๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

^๖ สัมภาษณ์ เด็กหญิงเบญญาภา กาทหลง, นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖/๑ โรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์, ๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

^๗ สัมภาษณ์ นางอรทัย ประกอบแสง, ครูชำนาญการพิเศษ โรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์, ๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

^๘ สัมภาษณ์ นายบุญจันทร์ วงศ์สูง, รองผู้อำนวยการโรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์, ๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

๔.๑.๓ ลักษณะของนักเรียนตามแนววิถีพุทธ

เด็กหญิงพัชรียา โพธิ์สม ได้กล่าวว่า การจัดหลักสูตรการสวดมนต์ถือว่าดีมากมีหลากหลายรูปแบบทำให้น่าสนใจมากขึ้น โดยเฉพาะบทสวดสำนองสารภัญญะ เน้นให้เด็กเยาวชนไทยฝึกมากๆ เพราะทำให้เพลิดเพลิน ในการสวดและเกิดความชอบรักที่จะสวดทำให้ได้เจริญทั้ง ศีล สมาธิ และปัญญา ฐานเรียนรู้ สารคดีเชิงพุทธ ถือว่าเป็นหลักสูตรที่ดี มีเนื้อหามากหลาย มีสื่อ,วีดิทัศน์ ประกอบเป็นสิ่งที่ดี มาก ประโยชน์ที่ได้คตินธรรมเตือนใจ อายุช่วงลั้วบาปมากขึ้นเชื่อเรื่องกรรม มากขึ้น ฐานเรียนรู้ ศาสนพิธี มีความเหมาะสมเป็นอย่างยิ่ง มีเนื้อหทั้งบุญพิธี ทานพิธี กุศลพิธี สอนให้เข้าถึงความเป็นชาวพุทธ ก่อให้เกิดศีลธรรม จริยธรรม สอนให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ ถือว่า เกิดประโยชน์มาก^๙

พระทรงพล สิริธมโม ได้กล่าวว่า เมื่อได้ยินคำว่า ศีล สมาธิ ปัญญา ให้ถือว่า เป็นทฤษฎีที่เป็นพื้นฐานในการปฏิบัติ ที่จะก่อให้เกิดเป็นปัญญา ซึ่งเริ่มต้นจากเป็นศีล แล้วเป็นสมาธิก่อน ครั้นพอถึงการได้ปฏิบัติแล้วต้องตั้งปัญญามานำหน้าและปัญญานั้นจะงอกงามเพิ่มพูนขึ้นเรื่อยๆไป เพราะว่ามีสมาธิ แล้ว ปัญญา ก็ยิ่งจะงอกงามกว่าเดิม ปัญญาจึงให้ศีลสมาธิเดินไปถูกทาง เมื่อสมาธิเดินไปถูกทาง แล้วก็เพิ่มกำลังให้ปัญญา ยิ่งสูงขึ้นไป ความจริงปัญญานั้นเจริญงอกงามขึ้นเรื่อยๆ ตลอดกระบวนการฝึกอบรม เบื้องต้น ความรู้ความเข้าใจที่เรียกว่าสัมมาทิฏฐิ อาจเป็นเพียงความเชื่อตามเหตุผลก่อน แต่ในระหว่าง การ ฝึกอบรมต่อๆมา ความรู้ความเข้าใจหรือความเชื่อที่มีไว้เป็นทุนเดิมนั้น ก็จะค่อยเจริญเพิ่มพูน และ ชัดเจนยิ่งขึ้นโดยลำดับ โดยอาศัยการรู้จักคิด การไตร่ตรอง สอบสวนพิจารณา การรู้เห็นประจักษ์ ผลการปฏิบัติที่เกิดขึ้นมีในระบบการฝึกอบรม ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจในความเป็นไปของสังคมาว่า ทุกอย่างเกิดจากความคิด การคิดดี ทำดี สามารถสร้างสังคมาที่ดีให้เกิดขึ้นได้^{๑๐}

นายไพโรจน์ คำเอี่ยม กล่าวถึง เรื่องของการฝึกในด้านจิต หรือการพัฒนาคุณสมบัติต่างๆ ของจิตเยาวชน ทั้งในด้านคุณธรรมเช่น ความเมตตากรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ในด้านความสามารถของจิต เช่น ความเข้มแข็งมั่นคง ความเพียรพยายาม ความรับผิดชอบ ความแน่วแน่มั่นคง ความมีสติสมาธิและในด้านความสุข เช่นความอิ่มใจ ความร่าเริงเบิกบานใจ ความสดชื่น ผ่องใสความรู้สึกละเอียด พุดสั้นๆว่า พัฒนาคุณภาพ สมรรถภาพและสุขภาพของจิต^{๑๑}

^๙ สัมภาษณ์ เด็กหญิงพัชรียา โพธิ์สม, นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖/๒ โรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์, ๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

^{๑๐} สัมภาษณ์ พระทรงพล สิริธมโม, พระสอนศีลธรรม วัดเชิงกลาง, ๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

^{๑๑} สัมภาษณ์ นายไพโรจน์ คำเอี่ยม, ครูชำนาญการพิเศษ โรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์, ๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

นายณัฐวุฒิ ทองประสาน ได้กล่าวว่า นักเรียนตามแนววิถีพุทธจะต้องมีความอ่อนน้อมถ่อมตนเคารพเชื่อฟังพ่อแม่ ครูอาจารย์ และเป็นคนตั้งใจเรียน อยู่ในศีลธรรมอันดี มีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่มีจิตอาสาช่วยเหลือกิจกรรมต่างๆทั้งในครอบครัว เช่นการช่วยพ่อแม่ล้างจาน กวาดบ้าน ทำงานบ้านช่วยพ่อแม่ เป็นต้น รวมไปถึงการช่วยงานทางโรงเรียนและชุมชน^{๑๒}

เด็กชายเกรียงศักดิ์ ทองประสาน กล่าวถึงผลที่ได้จากการเข้าค่ายอบรมสามเณรภาคฤดูร้อนว่า ความรู้ที่ได้จากการอบรม เป็นเรื่องของคุณธรรมที่จะติดตามเราไป ซึ่งเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต เป็นเครื่องประกันการได้คุณค่าที่สูงล้ำเลิศยิ่งกว่าสิ่งที่จะพึงได้กันตามปกติในโลกนี้ ได้แก่ ความเจริญงอกงามแห่งชีวิตจิตใจ ที่ก้าวหน้าเติบโตใหญ่ขึ้นด้วยคุณธรรมความใฝ่ใจในทางศีลธรรม ในเรื่องบุญเรื่องกุศล ในการสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงาม^{๑๓}

นายไพโรจน์ คำเอี่ยม กล่าวว่า โรงเรียนมีการฝึกอบรม หรือจัดกิจกรรมให้นักเรียน มีลักษณะและพฤติกรรมในชีวิตประจำวัน ที่ กินเป็น อยู่เป็น ดูเป็น ฟังเป็น หรือการดำเนินชีวิตประจำวัน ที่เข้าใจเหตุผล รู้จักเลือกปฏิบัติในสิ่งที่เกิดประโยชน์ต่อชีวิต ต่อการเรียนรู้หรือพัฒนา โดยปราศจากโทษ หรือไม่ให้เกิดโทษต่อตนเอง ผู้อื่น และธรรมชาติแวดล้อม เช่น การจัดกิจกรรมชื้อกินอย่างรู้ค่า ไม่ถูกหลอก

กิจกรรมฉลาดบริโภค กิจกรรมเลือกชมรายการโทรทัศน์เพิ่มพูนปัญญา โรงเรียนจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องหรือส่งเสริมให้นักเรียนได้ระลึกถึงและเพิ่มศรัทธาในพระรัตนตรัย เป็นประจำ เป็นวิถีชีวิต เช่น การกราบพระก่อนเข้าโรงเรียนทุกเช้า การสวดมนต์ทุกวัน กิจกรรมวันพระ และจัดกิจกรรมบูชาพระรัตนตรัยในโอกาสวันสำคัญต่าง ๆ อย่างชัดเจน เป็นต้น^{๑๔}

๔.๑.๔ กิจกรรมนักเรียนตามแนววิถีพุทธ

พระทรงพล สิริธมฺโม ได้กล่าวว่า การนำเสนอผลงานของเยาวชน พร้อมด้วยการสัมภาษณ์พบว่า เยาวชนสามารถนำหลักธรรมสังคหวัตถุ ๔ ไปปรับใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์กับส่วนร่วม เช่น การบุญต่อกัน การแบ่งปัน การให้ทานกับคนอื่น และรู้จักประสานงานกับฝ่ายต่าง ๆ เช่น ชุมชน พระสงฆ์ และโรงเรียนร่วมรับผิดชอบต่อโครงการด้วยกันเป็นอย่างดี^{๑๕}

^{๑๒} สัมภาษณ์ นายนัฐวุฒิ ทองประสาน, ผู้ปกครองนักเรียน, ๕ มีนาคม ๒๕๖๑

^{๑๓} สัมภาษณ์ เด็กชายเกรียงศักดิ์ ทองประสาน, นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖/๑ โรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์, วันที่ ๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๑

^{๑๔} สัมภาษณ์ นายไพโรจน์ คำเอี่ยม, ครูชำนาญการพิเศษ โรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์, ๕ มีนาคม ๒๕๖๑

^{๑๕} สัมภาษณ์ พระทรงพล สิริธมฺโม, พระสอนศีลธรรม วัดเชิงกลาง, ๕ มีนาคม ๒๕๖๑

นางอรัญญา ประกอบแสง ได้กล่าวว่า จากความประสานใจเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่าง วัดโรงเรียน และชุมชน ทำให้โรงเรียนได้รับรางวัลต่าง ๆ อาทิ เช่น

๑) รางวัลกลุ่มเยาวชนคนดีเด่นแห่งชาติ วันเยาวชนแห่งชาติ รับรางวัลพระราชทานจาก สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สาขาบำเพ็ญประโยชน์เพื่อส่วนรวม

๒) รางวัลโรงเรียนคุณธรรมจริยธรรมดีเด่นระดับเขตพื้นที่

๓) โรงเรียนได้รับยกย่องให้เป็นสถานศึกษาที่ปลูกความดีในบุคคล สร้างชุมชน คุณธรรม และส่งเสริมให้เด็กเยาวชนเป็นผู้มีจิตอาสา

๒) โรงเรียนได้นำเอากิจกรรม ๕ ส มาช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารงานให้กับ สถานศึกษาได้แก่ สะสาง สะดวก สะอาด สุขลักษณะ และสร้างนิสัย ซึ่ง ๓ ส แรกเป็นการพัฒนา สถานที่ ส่วน ๒ ส หลังเป็นการพัฒนาดคน เป็นกิจกรรมช่วยพัฒนา ครูนักเรียนให้มีประสิทธิภาพ มีคุณภาพในการทำงาน ประโยชน์ที่เห็นได้ชัดเจนในการดำเนินกิจกรรมได้แก่ สภาพแวดล้อม สะอาด ครูนักเรียนสุขภาพกายและจิตดี นักเรียนมีระเบียบวินัยมากขึ้น

๓) โครงการ “ดาวแห่งความดี (the virtuous star)” โครงการนี้มีความสำคัญดังนี้

การปลูกฝังศีลธรรมและคุณธรรมแก่เยาวชนเป็นเรื่องสำคัญ จำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากทุกภาคทุกส่วน จึงจะประสบผลสำเร็จ ดังนั้น โรงเรียนเป็นส่วนหนึ่งในการผลักดัน ขับเคลื่อนศีลธรรมและคุณธรรมให้นักเรียนเพื่อรองรับการขยายตัวสู่อาเซียน โครงการเด็กดีวิสตาร์ มุ่งหวังที่สร้างเยาวชนต้นแบบด้านศีลธรรมหรือดาวแห่งความดี ผ่านบริบทในกิจวัตรประจำวันอย่างต่อเนื่องจนเป็นนิสัย ควบคู่กับการทำกิจกรรมสร้างสรรค์สังคม และการเรียนรู้เรื่อง พระรัตนตรัย โดยความร่วมมือของสถาบัน บ้าน วัด และโรงเรียน ซึ่งการดำเนินงานที่ผ่านมาประสบความสำเร็จเป็นอย่างดีเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรมด้านศีลธรรมของนักเรียน

โครงการนี้มีวัตถุประสงค์ ๓ อย่าง คือ

๑) เพื่อปลูกฝังคุณธรรมให้นักเรียนเป็นคนดีมีระเบียบวินัย ใฝ่ใจเรียนรู้ตามอัตลักษณ์ของโรงเรียน

๒) เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งด้านศีลธรรมบ้าน วัด โรงเรียนในระดับชุมชน

๓) เพื่อให้นักเรียนได้นำหลักไตรสิกขา มาใช้ในการดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสม^{๑๖}

นางทุเรียน ประมวลพงษ์ โรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการโรงเรียนวิถีพุทธส่วนมากโรงเรียน จะตั้งอยู่ในวัด ทำให้มีความใกล้ชิด และได้รับการสนับสนุนเป็นอย่างดีจากวัด เช่น มีพระมาบรรยาย ธรรม ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ตลอดจนการนำนักเรียนเข้าร่วมโครงการที่เกี่ยวข้องกับการ ส่งเสริมคุณธรรมในวันสำคัญต่าง ๆ เช่นนำ นักเรียนเวียนเทียนเนื่องในวันสำคัญทางศาสนา บรรพชา

^{๑๖} สัมภาษณ์ นางอรัญญา ประกอบแสง, ครูชำนาญการพิเศษ โรงเรียนเซ่งในเจริญราษฎร์, ๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

สามเณรภาคฤดูร้อน กล่าวได้ว่าโรงเรียน ทั้งหลายเหล่านี้ก็คือโรงเรียนวิถิปุทธโดยธรรมชาติ จึงทำให้นักเรียนในโรงเรียนวิถิปุทธเป็นผู้มีคุณลักษณะที่กิน อยู่ ดู ฟัง เป็น รู้จักดำเนินชีวิตอย่างมีคุณค่าและมีความสุข อันเป็นผลที่ได้รับการพัฒนา ทั้ง ๔ ด้าน (ภาวนา๔) คือด้านกาย (กายภาพ) ด้านศีล(สังคัม) ด้านจิต (จิต,ใจ/อารมณ์) และด้านปัญญา ตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิและปัญญา^{๑๗}

นายยุทธชัย กาหลง ได้กล่าวว่า กิจกรรมที่ทางโรงเรียนจัดให้นักเรียนได้ร่วมกิจกรรมเพื่อพัฒนาการเรียนรู้ที่ควบคู่กับการมีศีลธรรมจริยธรรมอันดีที่เห็นได้ชัดคือการแต่งชุดขาวในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาและร่วมทำบุญตักบาตรรวมไปถึงการร่วมกิจกรรมในวันสำคัญต่างๆเช่น การเวียนเทียน การถวายเทียนพรรษาในเทศกาลเข้าพรรษา เป็นต้น ซึ่งกิจกรรมต่างๆเหล่านี้ทำให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติตามแนววิถิปุทธ มีการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีที่ดั้งเดิมให้คงอยู่อีกด้วย^{๑๘}

๔.๑.๕ ข้อเสนอแนะ

นายไพโรจน์ คำเอี่ยม ได้กล่าวว่า นำกิจกรรมลงไปทำงานในชุมชนเพื่อพัฒนาให้ชุมชนที่เข้มแข็ง โดยมุ่งช่วยเหลือผู้อื่นที่ได้รับความเดือดร้อน ให้พ้นจากทุกข์หรือปัญหา รู้จักเห็นอกเห็นใจผู้อื่น ไม่ลำเอียง เพราะรักหรือซึ้ง วางตัวเป็นกลางตามหลักอุเบกขา เห็นคุณค่าของมนุษย์ที่เกิดมาร่วมโลก โดยนักเรียนเยาวชนได้รู้จัก ความหมายของคำว่า ความรัก ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความสุขที่ได้ช่วยเหลือผู้ตกยาก และมีความเป็นกลาง^{๑๙}

การพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งนั้นต้องอาศัยความช่วยเหลือความเห็นอกเห็นใจทำให้เยาวชนเกิดกระบวนการเรียนรู้ที่จะอยู่กับผู้อื่นอย่างมีความสุขซึ่งสอดคล้องกับคำกล่าวที่การเผยแผ่พุทธธรรม คือ การเผยแผ่ธรรมะหรือคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เป็นการให้การศึกษาแก่ผู้อื่น การเผยแผ่พุทธธรรมของคณะสงฆ์จึงเป็นเรื่องสำคัญยิ่ง ในฐานะเป็นผู้สืบทอดคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า เป็นการสืบต่ออายุพระพุทธศาสนา และนับเป็นบทบาทหลักของพระสงฆ์เป้าหมายที่แท้จริงของการเผยแผ่ธรรมะจึงมุ่งพัฒนาคนให้มีจิตเป็นพุทธ หรือเป็นผู้ประเสริฐอย่างแท้จริง ให้เกิดปัญญา สามารถแก้ปัญหาได้ ให้มีศีลเพื่อนำมาซึ่งการบริโภคอย่างพอเพียง หรือกินอยู่พอดี มีวินัย ให้เข้าใจชีวิต รู้หน้าที่ มีความรับผิดชอบ มีความกตัญญู สุขภาพเรียบร้อย เสียสละ ซื่อสัตย์และสุจริต^{๒๐}

^{๑๗} สัมภาษณ์ นางทุเรียน ประมวลพงษ์, คณะกรรมการสถานศึกษา โรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์, ๕ มีนาคม ๒๕๖๑

^{๑๘} สัมภาษณ์ นายยุทธชัย กาหลง, ผู้ปกครองนักเรียน, ๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๑

^{๑๙} สัมภาษณ์ นายไพโรจน์ คำเอี่ยม, ครูชำนาญการพิเศษ โรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์, ๕ มีนาคม ๒๕๖๑

^{๒๐} รศ.ดร.มานี ไชยธีรานุวัณศิริ และคณะ, “รายงานการวิจัยเรื่อง บทบาทพระสงฆ์ในยุคโลกาภิวัตน์ กรณีศึกษาในภาคกลางและภาคตะวันออก” หน้า ๓๔-๓๕.

พระสงฆ์เป็นบุคลากรที่เสียสละทำงานเพื่อประเทศชาติ ช่วยอบรมสั่งสอนประชาชนให้ละชั่ว ประพฤติดี ตามพระธรรมคำสั่งสอน ตามกฎหมาย ระเบียบ และกติกากองบ้านเมืองก่อให้เกิดความสงบสุขขึ้นในสังคม สะดวกต่อการปกครองพัฒนาประเทศ^{๒๑} ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทั้งนี้เพราะ

พระสงฆ์มีอุดมคติที่จะนำประชาชนอยู่ ๒ ด้าน ด้วยกัน คือ

๑) ด้านสติปัญญา ความรู้ พระสงฆ์ที่ดีต้องแนะนำทางออก บอกทางสว่างออกมาตักเตือนสังคมมนุษย์ถึงภัยอันตรายต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น เป็นดังสัญญาณเตือนภัยให้แก่สังคม

๒) เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ เป็นแรงบันดาลใจ เป็นสัญลักษณ์ประจักษ์พยานแห่งธรรม ความสงบร่มเย็นและสันติภาพ เป็นตัวอย่างแห่งผู้ประพฤติศีลธรรม ความสำรวมระวัง ความมักน้อย สันโดษ ความอดทน ความรักความเมตตา และเป็นผู้แบ่งปันความรักความเมตตากรุณา ความสงบรวมเย็นแก่สังคมประเทศชาติ^{๒๒}

๔.๒ ประโยชน์ของวิธีการสอนตามแนววิถีพุทธ โรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์

ประโยชน์ของการสอนตามแนววิถีพุทธโรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์สามารถอธิบายได้ ๔ ประการดังนี้

๑. ประโยชน์ต่อองค์กรหรือโรงเรียนทำให้โรงเรียนเป็นโรงเรียนต้นแบบด้านคุณธรรม จริยธรรมบุคลากรทุกระดับมีธรรมพื้นฐานในการดำเนินชีวิต และการปฏิบัติงานนักเรียนทุกคนมีสติ สมาธิ ปัญญาทำให้ผลการเรียนอยู่ในมาตรฐานของสำนักเขตพื้นที่การศึกษา ซึ่งส่งผลให้องค์กรหรือโรงเรียนได้รับประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อม

๒. ประโยชน์ต่อครูอาจารย์และบุคลากรทุกระดับ การที่เจ้าหน้าที่ทุกคนมีธรรมะในการดำเนินชีวิต ทำให้อยู่ร่วมกันในองค์กรหรือโรงเรียนอย่างมีความสุข

๓. ประโยชน์ต่อนักเรียน ทำให้นักเรียนมีความอดทน ปฏิบัติตนอยู่ในหลักศีลธรรมอันดี เป็นลูกที่ดีของพ่อแม่ เป็นศิษย์ที่ดีของครูอาจารย์และเป็นประชาชนที่ดีของประเทศชาติ

๔. ประโยชน์ต่อชุมชนสังคมและประเทศชาติ ชุมชนมีเยาวชนที่ดี ประเทศชาติก็จะดีตามไปด้วย กล่าวคือ ประชาชนทุกคนมีศีลธรรมประจำใจในการดำเนินชีวิต ทำให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

^{๒๑} สุนทร สุภตะโยธิน, *คู่มือสมณศักดิ์ สำหรับผู้บริหาร*, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด, ม.ม.ป.), หน้า ๗.

^{๒๒} พระศรีปริยัติโมลี(สมชัย กุศลจิตโต), “พุทธธรรมกับการศึกษาเรื่องปัญหาคณะสงฆ์กับการปฏิรูปการศึกษาไทย”, ใน *สารนิพนธ์พุทธศาสนศึกษาปีที่ ๔๖ ปีการศึกษา ๒๕๔๒*, รวบรวมและจัดพิมพ์โดย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๔๑.

๔.๒.๑ การดำเนินการสอนตามแนววิถีพุทธ

พระวีรชัย จิรชโย ได้กล่าวว่า วัดเขื่องกลางร่วมกับโรงเรียน จัดงานบวชสามเณรภาคฤดูร้อน ซึ่งปัจจุบันได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชนเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เพราะทุกฝ่ายมองเห็นว่าวัตถุประสงค์ของงานเป็นการเผยแผ่หลักพุทธธรรมเข้าสู่กลุ่มเยาวชน และเปิดโอกาสให้เยาวชนได้ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ โดยการได้ใช้ชีวิตภายใต้ร่มกาสาฬภัสร์ ได้ศึกษาหลักธรรมเพื่อที่จะนำไปใช้ในชีวิตประจำวันและได้รับการอบรมขัดเกลานิสัย ให้เยาวชนเป็นคนมีคุณภาพ มีคุณธรรมควบคู่ไปกับความรู้ทางโลก และการที่เด็กจะมีคุณภาพนั้น สิ่งหนึ่งที่สำคัญก็คือจะต้องมีคุณธรรมและจริยธรรม ซึ่งมาจากบ่อเกิดที่สำคัญ คือ หลักพระพุทธศาสนา ในการที่จะทำให้เด็กและเยาวชนมีศาสนาและจริยธรรมโดยที่ว่าทั้งคนที่แวดล้อมและตัวเด็กต่างก็เป็นคนมีศาสนาและจริยธรรมด้วยกัน^{๒๓}

นางศรีวรา ทองหลง กล่าวว่า ทั้งนี้เพราะโรงเรียนวิถีพุทธ มุ่งเน้นการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาประจำชาติไทยที่มีมาแต่ครั้งบรรพกาลเป็นวิถีชีวิต มาใช้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนเรียนรู้ เพราะ พุทธศาสตร์เป็นองค์ความรู้ที่มุ่งให้ผู้ศึกษามีความรู้ความเข้าใจธรรมชาติของโลกและชีวิตที่แท้จริง สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ตั้งแต่การดำเนินชีวิตประจำวันและการอยู่ร่วมกัน ในสังคมจิตใจนั้นว่ามีความสำคัญอย่างมาก โดยเฉพาะจริยธรรมในสังคมที่จะทำให้ทุกคนอยู่ร่วมกัน ได้อย่างสันติสุข การปลูกฝังความเป็นพลเมืองดี และการเสริมสร้างจริยธรรมให้แก่นักเรียนเป็นหน้าที่ หลักของสถานศึกษาทุกระดับ ความเป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียน เป็นคุณสมบัติของ ประเทศชาติ และเป็นปัจจัยที่เอื้อต่อการพัฒนาประเทศชาติต่อไป^{๒๔}

นายวุฒิชัย สำราญ ได้กล่าวว่า ประโยชน์ของการสอนนักเรียนตามแนววิถีพุทธทำให้ครูและนักเรียนเกิดสัมพันธ์ภาพที่ดีต่อกันเด็กนักเรียนเคารพเชื่อฟังครูอาจารย์และตั้งใจเรียนทำให้การเรียนการสอนในด้านวิชาการประสบผลสำเร็จตามมาตรฐานมากยิ่งขึ้น^{๒๕}

๔.๒.๒ การพัฒนาบุคลากรตามแนววิถีพุทธ

เด็กชายสมเด็จ มาลัยงาม ได้กล่าวว่า จุดประสงค์ในการจัดกิจกรรมเพื่อให้นักเรียนเข้าใจว่า เป็นการสร้างพฤติกรรมที่อาศัยศรัทธาความเสียสละ การมีความมั่นใจในคุณธรรม มีความสงบสุขทางจิตใจ พฤติกรรมที่รู้จักปิติสุขที่ประณีตด้านใน ตลอดจนคุณวิเศษที่เป็นผลสำเร็จทางจิต เป็นเป้าหมายของพฤติกรรมขั้นที่ผ่อนคลายความยึดติดผูกพันในวัตถุ ทำให้ไม่ยอมตีค่าผลประโยชน์ด้านวัตถุสูงเกินไป จนจะต้องมุ่งไขว่คว้ายอมสยบให้ หรือเป็นเหตุต้องมีพฤติกรรมไปในทางชั่วร้าย หัน

^{๒๓} สัมภาษณ์ พระวีรชัย จิรชโย, พระสอนศีลธรรม วัดเขื่องกลาง, ๕ มีนาคม ๒๕๖๑

^{๒๔} สัมภาษณ์ นางศรีวรา ทองหลง, ครูชำนาญการพิเศษ โรงเรียนเขื่องในเจริญราษฎร์, ๕ มีนาคม ๒๕๖๑

^{๒๕} สัมภาษณ์ นายวุฒิชัย สำราญ, ผู้ปกครองนักเรียน, ๕ มีนาคม ๒๕๖๑

มาให้คุณค่าแก่คุณธรรมดีงาม รู้จักทำการด้วยความใฝ่ธรรม รักความดีงาม รักคุณภาพของชีวิตและความเจริญงอกงามของ จิตใจ^{๒๖}

สอดคล้องกับสุกรี รัศมีศรีทอง ได้กล่าวถึงความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการพัฒนาเยาวชน ดังนี้^{๒๗}

๑) เยาวชนมีเกียรติสิทธิและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์หลักความเชื่อพื้นฐานในการพัฒนาจึงมิใช่การหลอหลอมเพื่อให้เยาวชนแปรสภาพตามแต่จะต้องการได้โดยปราศจากการ คำนึงถึงศักยภาพ พลัง และความสามารถในการตัดสินใจได้ด้วย

๒) การพัฒนาคนนั้น เป็นกระบวนการพัฒนาที่ต่อเนื่องตลอดชีวิต ในช่วงชีวิตหนึ่ง ๆ ต่างก็มีจุดวิกฤติ จุดเน้น อันเกิดขึ้นได้จากการเปลี่ยนแปลงทางสรีระ การรับรู้โดยเฉพาะการปรับตัว ช่วงชีวิตของเยาวชน ก็มีได้รอดพ้นไปจากปัจจัยต่าง ๆ ดังกล่าว

๓) ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่าง ๆ ปรากฏชัดเจน กล่าวคือ ความยากจน สภาพทุพโภชนาการ การมีโรคภัยไข้เจ็บ ความด้อยโอกาสทางการศึกษา ความไม่รู้ การขาดทักษะเชิงอาชีพ การไม่มีงานทำ ปัจจัยดังกล่าวข้างต้น มีความสัมพันธ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ต่อการพัฒนาเยาวชน

๔) เยาวชนเป็นช่วงชีวิตที่คาบเกี่ยว ระหว่างความเป็นเด็ก และความเป็นผู้ใหญ่ ยิ่งกว่านั้น เยาวชนเป็นผู้สืบทอดมรดกทางวัฒนธรรม และความอยู่รอดของชาติ จึงควรได้รับความสนใจเป็นพิเศษ ต่อเนื่องจากความสนใจ ที่ได้เมื่ออยู่ในวัยเด็กเพื่อให้เยาวชนเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มี คุณภาพ

๕) เยาวชนที่ได้รับการพัฒนาแล้วสามารถเป็นผู้ดำเนินการพัฒนาได้ด้วย จึงจำเป็น ต้องสร้างโอกาสให้เยาวชนทุกคนได้รับการพัฒนาเต็มตามศักยภาพ

๖) การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นกระบวนการที่สลับซับซ้อนและต้องลงทุนสูง จึงควรระวังมิให้เกิดการสูญเปล่า โดยใช้วิธีป้องกันมากกว่าการแก้ไขและ

วิชา มหาคุณ ได้กล่าวถึงความจำเป็นในการพัฒนาเยาวชนว่า การสร้างคนให้มีคุณภาพ เป็นหน้าที่สำคัญของรัฐบาล ในระบอบประชาธิปไตย โดยเฉพาะคนในระดับผู้นำ ซึ่งจะต้องเป็น ผู้บริหารแผ่นดิน และเป็นปากเป็นเสียงแทนประชาชนทั่วไป และจะเป็นเรื่องยากเย็นยิ่งยวดที่สุด หากเรามัวพากเพียรสร้างในระดับจากผู้ใหญ่ ซึ่งต่างก็มีอินทรียกแก๊งแล้วเพราะ “ไม้แก่ย่อมดัดยาก” ฉะนั้น การสร้างผู้นำ จึงต้องพุ่งเป้าไปที่เยาวชนเป็นสำคัญ เนื่องจากเยาวชนจะต้องเป็นผู้รับ ช่วงและสืบทอดมรดกต่อผู้ใหญ่ นอกจากนั้นเยาวชนมีพลังกายและพลังใจอันยิ่งใหญ่ในอันที่ก้าวไปข้างหน้าอย่างไม่

^{๒๖} สัมภาษณ์ เด็กชายสมเด็จ มาลัยงาม, นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖/๓ โรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์, ๕ มีนาคม ๒๕๖๑

^{๒๗} สุกรี รัศมีศรีทอง, การพัฒนาเยาวชนนอกโรงเรียนเพื่อความมั่นคงของชาติ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานพัฒนาชุมชน, ๒๕๓๐), หน้า ๓๔.

หยุดยั้งเพราะอยู่ในวัยที่กำลังเจริญเติบโต จึงมีไฟแห่งความกระตือรือร้น และ ความทะยานไม่หยุดนิ่ง หากไม่นำไฟนั้นมาใช้ให้เป็นประโยชน์ก็จะเผาผลาญตนเอง และสิ่งที่อยู่รอบข้างมอดไหม้ไปในที่สุด^{๒๘}

พระวีรชัย จิรชโย กล่าวถึงผลที่ได้จากการเป็นพระสอนศีลธรรมว่า ชีวิตและสังคมจะดำเนินไป ก็ล้วนเกิดจากความที่ได้อบรมเพื่อปรับทัศนคติ เพราะการดำเนินชีวิตจะเป็นไปตามทัศนคติ และค่านิยม คนในสังคมมีค่านิยมอย่างไร ก็หันเหวิถีของสังคมไป อย่างนั้น เช่น ในการมองภาพความเจริญ ถ้าคนในสังคมมีค่านิยมในการผลิต ก็มองภาพความเจริญ อย่างนักผลิตว่า เจริญอย่างไร คือ ทำได้อย่างเขา ถ้ามีค่านิยมบริโภค ก็มองภาพความเจริญแบบนัก บริโภคว่า เจริญอย่างไร คือ มีกินมีใช้ อย่างไร เราต้องการสร้างค่านิยม และทัศนคติที่ถูกต้อง ทัศนคติและค่านิยมที่ถูกต้องเริ่มด้วยอะไร ทัศนคติและค่านิยมที่ถูกต้อง ตามหลักของ พระพุทธศาสนา เริ่มด้วยการมองสิ่งทั้งหลายตามเหตุปัจจัย ซึ่งเป็นท่าทีของจิตใจที่นำมาซึ่งปัญญา และการกระทำตามเหตุตามผล เพราะเชื่อการกระทำที่เป็นไปตามกระบวนการของเหตุผลว่า ทำเหตุอย่างไร ผลเกิดอย่างนั้น ซึ่งก็คือหลักธรรมในพระพุทธศาสนา หลักธรรมนี้ใช้บังคับชีวิตของคนทั่วไป พื้นฐานกว่านี้ก็คือหลักปฏิจจสมุพบาทซึ่งมองลึกลงไปอีก แต่ทั้งหมดนี้ก็เป็นกระบวนการของเหตุ ปัจจัยทั้งสิ้น^{๒๙}

นางนพวรรณ ประกอบแสง กล่าวว่า สถาบันสงฆ์ยังมีอิทธิพลต่อจิตใจของประชาชนคนไทย และแสดงออกมาในรูปของประเพณี นิสัย วัฒนธรรม หรือความเมตตาปราณี และความโอบอ้อมอารีสิ่งเหล่านี้อาจเรียกว่าเป็นลักษณะเฉพาะของสังคมไทย ซึ่งเป็นลักษณะอันเนื่องมาจากพระพุทธศาสนา และผู้ที่มีบทบาทหรือมีส่วนสำคัญในการผลักดันให้สังคมไทยเป็นสังคมพุทธตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันก็คือ พระสงฆ์ซึ่งเป็นเสมือนตัวแทนขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า สถาบันสงฆ์จึงได้รับการเคารพบูชาสักการะอย่างสูง เป็นสถาบันที่ขาดเสียไม่ได้ในชีวิตประจำวันของพุทธศาสนิกชน นอกจากเป็นที่พึ่งทางใจ ชี้นำทางศีลธรรมจรรยาโดยชี้ให้ทำ นำให้ดู และเป็นสถาบันที่เอื้ออำนวยบริการทางศาสนพิธีแล้ว พระสงฆ์ยังทำหน้าที่ให้บริการอื่น ๆ ที่กลไกของรัฐบาลเข้าไม่ถึง ทั้งยังมีส่วนช่วยเสริมกลไกของรัฐให้บรรลุเป้าหมายมากยิ่งขึ้นและมีส่วนช่วยสังคมในด้านต่าง ๆ อีกด้วย^{๓๐}

๔.๒.๓ ลักษณะของนักเรียนตามแนววิถีพุทธ

นางสาวมลฤดี ธงศรี ได้กล่าวว่า เยาวชนเป็นช่วงชีวิตที่คาบเกี่ยว ระหว่างความเป็นเด็ก และความเป็นผู้ใหญ่ ยิ่งกว่านั้น เยาวชนเป็นผู้สืบทอดมรดกทางวัฒนธรรม และความอยู่รอดของชาติ จึงควรได้รับความสนใจเป็นพิเศษ ต่อเนื่องจากความสนใจ ที่ได้เมื่ออยู่ในวัยเด็กเพื่อให้เยาวชนเติบโต

^{๒๘} วิชา มหาคุณ, การสร้างผู้นำเยาวชนในระบอบประชาธิปไตย, ในเอกสารประกอบการอบรมผู้นำยุวพุทธเพื่อพัฒนาสังคม, ยุวพุทธิกสมาคม, หน้า ๒๙.

^{๒๙} สัมภาษณ์ พระวีรชัย จิรชโย, พระสอนศีลธรรม วัดเขื่องกลาง, ๕ มีนาคม ๒๕๖๑

^{๓๐} สัมภาษณ์ นางนพวรรณ ประกอบแสง, ครูชำนาญการพิเศษ โรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์, ๕ มีนาคม ๒๕๖๑

เป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพ และเยาวชนที่ได้รับการพัฒนาแล้วสามารถเป็นผู้ดำเนินการพัฒนาได้ด้วย จึงจำเป็นต้องสร้างโอกาสให้เยาวชนทุกคนที่ได้รับการพัฒนาเต็มตามศักยภาพ

เยาวชนที่เข้ารับการอบรมมีน้ำใจต่อการอยู่ร่วมกัน มีกิริยามารยาทที่ดี จากการสำรวจพฤติกรรมการแสดงออกและพูดจาไพเราะมากขึ้น มีการช่วยเหลือกัน และสามารถทำงานเป็นทีมได้ดี ซึ่งเป็นการประเมินจากพฤติกรรมแสดงออกทางสร้างสรรค์และคุณจริยธรรม และสอดคล้องกับคุณลักษณะที่ต้องการในการใช้สังคหวัตถุ ๔ คือ การเสียสละ แบ่งปันให้ทาน (ทาน) การมีวิจิไพเราะ (ปิยวาจา) การทำประโยชน์ต่อผู้อื่น (อถถจริยา) และ การวางตนเสมอต้นเสมอปลาย (สัมมัตตตา) ทั้งนี้อยู่บนฐาน กิจกรรมมารยาทชาวพุทธ ยิ้ม ไหว้ ทักทาย ความดีไม่มีขายอยากได้ต้องทำเอง ตักบาตรความดี และ ทำดีง่ายนิดเดียว

ผลสำเร็จของการประยุกต์หลักพุทธธรรมของเยาวชน ได้เป็นแนวส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ ผักผ่อน พัฒนาจากคุณสมบัติภายใน ที่สามารถพัฒนาออกมาให้เป็นลักษณะของจิต ที่เป็นจิตอาสา มีหลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจคน ผูกใจคนไว้และประสานหมู่ชนให้มีความสามัคคี ทำให้เป็นที่รัก เป็นที่ชอบใจของคนทั่วไป พูดจาปราศรัยให้ไพเราะนุ่มนวล น่าฟัง ปลุก โมนต์ริจิต เต็มน้ำใจต่อกัน ทำให้สังคมเป็นสุข คือหลักสังคหวัตถุ ๔ หลักธรรมที่ส่งเสริมให้เกิดขึ้น เกิดผลสำเร็จหรือเป็นเครื่องมือ ทำให้เกิดความสำเร็จในงานหรือกิจกรรม คือหลักอิทธิบาท ๔ และเป็นหลักความประพฤติที่ประเสริฐ เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติในสังคม ให้รักและเมตตาต่อกัน พึงปฏิบัติต่อกันเพื่อประโยชน์ในปัจจุบันหรืออำนวยการประโยชน์สุข^{๓๑}

นางกัลยา พงศ์ชัยภูมิ ได้กล่าวว่า ประโยชน์ที่นักเรียนได้รับตามแนววิถีพุทธคือเด็กเป็นคนอ่อนน้อมถ่อมตนเชื่อฟังคำสั่งสอนของพ่อแม่ ไม่ดื้อไม่ชน ตั้งใจเรียน และเป็นคนดีของสังคม รู้จักการเข้าวัด ปฏิบัติธรรม และรู้จักการช่วยเหลือผู้อื่นรวมถึงเป็นการช่วยอนุรักษ์วัฒนธรรม ประเพณีที่มีมาแต่โบราณให้คงอยู่คู่ชุมชน^{๓๒}

เด็กชายเจษฎา สำราญ กล่าวถึงผลที่ได้จากกิจกรรมโรงเรียนวิถีพุทธ จุดประสงค์ในการจัดกิจกรรมเพื่อให้นักเรียนเข้าใจว่า เป็นการสร้างพฤติกรรมที่อาศัยศรัทธาความเสียสละ การมีความมั่นใจในคุณธรรม มีความสงบสุขทางจิตใจ เป็นเป้าหมายของพฤติกรรมขั้นที่ผ่อนคลายความยึดติด ผูกพันในวัตถุ ทำให้ไม่ยอมตีค่าผลประโยชน์ด้านอามิสสูงเกินไป จนจะต้อง มุ่งไขว่คว้ายอมสยบให้หรือเป็นเหตุต้องมีพฤติกรรมไปในทางชั่วร้าย หันมาให้คุณค่าแก่คุณธรรมดีงาม รู้จักทำการด้วยความใฝ่ธรรม รักความดีงาม รักคุณภาพของชีวิตและความเจริญของงามของ จิตใจ^{๓๓}

^{๓๑} สัมภาษณ์ นางสาวมณฑิ ฐงศรี, ครู โรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์, ๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

^{๓๒} สัมภาษณ์ กัลยา พงศ์ชัยภูมิ, ผู้ปกครองนักเรียน, ๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

^{๓๓} สัมภาษณ์ เด็กชายเจษฎา สำราญ, นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖/๒ โรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์, ๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

เด็กชายธรรมกร พงศ์ชัยภูมิ กล่าวถึงผลที่ได้จากกิจกรรมโรงเรียนวิถีพุทธ ว่าเป็นเรื่องของการฝึกในด้านพฤติกรรมสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ดี ประกอบด้วยคุณลักษณะที่สำคัญในความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับผู้อื่น ช่วยเหลือ เสียสละ มีน้ำใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่ดูถูกผู้อื่น สามัคคี กตัญญู แจ่มใส ร่าเริง สนุกสนาน เอาใจเขามาใส่ใจเรา อดทน^{๓๔}

๔.๒.๔ กิจกรรมนักเรียนตามแนววิถีพุทธ

เด็กชายสุรวิชช์ เต็มกระโทก ได้กล่าวว่า ในชุมชนมีการร่วมกันทำบุญตักบาตร และประเพณีการทำบุญร่วมกัน มีความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณความ มีน้ำใจต่อกัน การรู้จักทำบุญตักบาตร เกิดสายธารการทำบุญร่วมกันของคนในชุมชนและอยากกระทำในสิ่งที่ดี ๆ มีความหลากหลาย เช่น มีความเสียสละ ความมีน้ำใจ ช่วยเหลือ มีความสุขกายสบายใจมากขึ้น รวมทั้งการได้ทำความดีหรือทำอะไรบางอย่างให้กับ โรงเรียน ชุมชน เพื่อให้สังคมมีคนดีเพิ่มมากขึ้น^{๓๕}

พระอนุวัตติ ธิชาโน กล่าวถึงผลที่ได้จากเป็นพระสอนศีลธรรม ได้มีการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ทำหน้าที่ให้การอบรมการปฏิบัติธรรม รูปแบบในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา คือ การเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ออกไปสู่สังคม ที่ประชาชนทั่วไปและหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน สามารถเข้ามาศึกษา มีการจัดอบรมกิจกรรมตามวัฒนธรรมประเพณีประจำเดือนต่าง ๆ เป็นต้น เพื่อให้เยาวชนและประชาชนทั่วไป มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมของพระพุทธศาสนา และเพื่อปลูกฝังหลักธรรมและจริยธรรมทางศาสนาจนเกิดความรู้คู่คุณธรรม รวมถึงสามารถนำความรู้และคุณธรรมไปบูรณาการ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างเหมาะสมและมีความสุข เป็นพลเมืองที่ดีของประเทศไทยต่อไปในอนาคต^{๓๖}

การเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อให้ทุกคนเข้าถึงหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า และสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้จริงต้องมีการปลูกฝังและเผยแผ่ในเชิงรุก คือมีการสอนอบรมโดยพระสอนศีลธรรมแบบบูรณาการ ซึ่งสอดคล้องกับพระเทพเวที (ประยูรธ ฺยุตฺโต) ได้กล่าวถึงจุดเริ่มต้นของการพัฒนาเยาวชนไว้ดังนี้ หน้าที่หรือบทบาทขั้นแรกขั้นต้น ของศาสนาและจริยธรรม ที่จะต้องสร้างเยาวชนให้เป็นคนมี คุณภาพ เป็นคนซึ่งพร้อมที่จะอยู่ได้อย่างดีในทุกยุคทุกสมัย และเป็นที่ต้องการของสังคมทุกยุคทุก สมัย ในเวลาที่พูดถึงตัวเด็กเองนี้ การมองจะสัมพันธ์กับกาลเวลาด้วยในแง่ที่ว่า ไม่ต้องขึ้นกับ กาลเวลาในยุคสมัยใด เพราะเด็กที่มีคุณภาพที่ดีอย่างแท้จริงนั้น ถ้าเราผลิตขึ้นมาได้ ก็เป็นเด็กที่อยู่ ในยุคสมัยใดก็ได้

^{๓๔} สัมภาษณ์ เด็กธรรมกร พงศ์ชัยภูมิ, นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖/๒ โรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์, ๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

^{๓๕} สัมภาษณ์ เด็กสุรวิชช์ เต็มกระโทก, นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖/๒ โรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์, ๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

^{๓๖} สัมภาษณ์ พระอนุวัตติ ธิชาโน, พระสอนศีลธรรม วัดเชิงกลาง, ๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

๔.๒.๕ ข้อเสนอแนะ

นายอรรถพร สำเภา ได้กล่าวว่า พระพุทธศาสนาถือว่า มนุษย์เป็นสัตว์ที่ฝึกได้ คือ พัฒนาได้ ภาษาสมัยใหม่เรียกว่า มีศักยภาพ มนุษย์แต่ละคนมีศักยภาพที่สามารถพัฒนาให้สมบูรณ์ ทั้งศักยภาพเฉพาะตัว คือ มีความถนัด จัดเจนในตนเอง ถ้าไม่พัฒนา ไม่ฝึกฝนขึ้นมา ก็ไม่มีโอกาสแสดงออก ไม่สามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์และศักยภาพของมนุษย์คือ มีความเป็นสัตว์ประเสริฐที่สามารถเข้าถึง ปรีชาญาณ ความดีงาม และอิสรภาพที่สมบูรณ์ ดังนั้น จึงต้องพัฒนา ศักยภาพนั้นขึ้นมา โดยมีความเชื่อมั่นตามหลักการที่ว่า มนุษย์สามารถพัฒนาตนได้ จนเป็นสัตว์ที่ประเสริฐอย่างยิ่ง แม้แต่จะเป็นพุทธะก็ได้ เป็นผู้ที่เทวดา มาร ตลอดจนพระพรหม เคารพบูชาก็ได้ เพราะฉะนั้น ท่านจึงให้มนุษย์ฝึกฝนตนเอง เรียกว่า พัฒนาศักยภาพของตนจนสมบูรณ์ หลักการข้อนี้เรียกทางภาษาพระว่า อตตสัมปทา แปลว่าการทำ ตนให้ถึงพร้อม^{๓๓๗}

มนุษย์เป็นสัตว์ประเสริฐที่สมควรฝึกได้ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับศักยภาพของแต่ละบุคคล ดังนั้นการดึงเอาศักยภาพภายในแต่ละบุคคลออกมาจึงมีความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง ศักยภาพที่ดีนั้นต้องควบคู่กับคุณธรรม จริยธรรม ถึงจะได้ชื่อว่าเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ซึ่งสอดคล้องกับ วิชา มหาคุณ ได้กล่าวถึงความจำเป็นในการพัฒนาเยาวชนว่า การสร้างคนให้มีคุณภาพ เป็นหน้าที่สำคัญของรัฐบาล ในระบอบประชาธิปไตย โดยเฉพาะคนในระดับผู้นำ ซึ่งจะต้องเป็น ผู้บริหารแผ่นดิน และเป็นปากเป็นเสียงแทนประชาชนทั่วไป และจะเป็นเรื่องยากเย็นเข็ญใจที่สุด หากเรามัวพากเพียรสร้างในระดับจากผู้ใหญ่ ซึ่งต่างก็มีอินทรีย์แก่กล้าแล้วเพราะ “ไม้แก่ย่อมตัดยาก” ฉะนั้น การสร้างผู้นำ จึงต้องพุ่งเล็งไปที่เยาวชนเป็นสำคัญ เนื่องจากเยาวชนจะต้องเป็นผู้รับ ช่วงและสืบเจตนารมณ์ต่อผู้ใหญ่ นอกจากนั้นเยาวชนมีพลังกายและพลังใจอันยิ่งใหญ่ในอันที่ก้าวไปข้างหน้าอย่างไม่หยุดยั้งเพราะอยู่ในวัยที่กำลังเจริญเติบโต จึงมีไฟแห่งความกระตือรือร้น และ ความทะยานไม่หยุดนิ่ง หากไม่นำไฟนั้นมาใช้ให้เป็นประโยชน์ก็จะเผาผลาญตนเอง และสิ่งที่อยู่รอบข้างมอดไหม้ไปในที่สุด

นางพรพิมล เต็มกระโทก ให้ข้อเสนอแนะว่าการจัดกิจกรรมวิถีพุทธควรบูรณาการร่วมกันทั้ง โรงเรียน วัด ชุมชน เพื่อเกิดการเรียนรู้ร่วมกันและเกิดสังคมนิยมวิถีพุทธแบบยั่งยืนซึ่งอาจจะต้องอาศัยความร่วมมือทั้งจากทางภาครัฐ เอกชนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเข้ามามีบทบาทในการขับเคลื่อนกิจกรรมวิถีพุทธอยากเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น^{๓๓๘}

สรุปได้ว่า เป็นขั้นของการพัฒนาประกอบด้วย ๓ ส่วนคือ ศิล สมาธิ และปัญญา ซึ่งในส่วนของศิลปะฝึกการมีวินัย เพื่อให้เกิดพฤติกรรมเคยชินที่ดี ส่วนสมาธิจะฝึก จิตใจในด้านคุณธรรมและความสุข และปัญญา เป็นการฝึกด้านความรู้จริงจนถึงขั้นรู้เท่าทัน ธรรมชาติของสิ่งทั้งปวง ทำให้พ้นทุกข์ และมีความสุขที่แท้จริงในชีวิต

^{๓๓๗} สัมภาษณ์ นายอรรถพร สำเภา, ผู้อำนวยการโรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์, ๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

^{๓๓๘} สัมภาษณ์ นางพรพิมล เต็มกระโทก, ผู้ปกครองนักเรียน, ๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

๔.๓ ผลความคิดเห็นเกี่ยวกับวิธีการสอนตามวิถีพุทธ

โรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์

จากการศึกษาผลความคิดเห็นเกี่ยวกับวิธีการสอนตามวิถีพุทธ โรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์ สรุปได้ดังนี้

๔.๓.๑ ข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์

กลุ่มเป้าหมาย

เพศชาย จำนวน ๑๘ คน คิดเป็น ๖๐ %

เพศหญิง จำนวน ๑๒ คน คิดเป็น ๔๐ %

อายุ ๑๐ - ๒๐ ปี จำนวน ๘ คน คิดเป็น ๒๖.๖๖ %

อายุ ๒๑ - ๓๐ ปี จำนวน ๒ คน คิดเป็น ๖.๖๖ %

อายุ ๓๑ - ๔๐ ปี จำนวน ๖ คน คิดเป็น ๒๐.๐๐ %

อายุ ๔๑ - ๕๐ ปี จำนวน ๗ คน คิดเป็น ๒๓.๓๓ %

อายุ ๕๑ - ๖๐ ปี จำนวน ๕ คน คิดเป็น ๑๖.๖๖ %

อายุ ๖๐ ปีขึ้นไป จำนวน ๒ คน คิดเป็น ๖.๖๖ %

๔.๓.๒ โรงเรียนจัดการเรียนรู้โดยยึดหลักธรรมของพระพุทธศาสนาผสมผสานกับการเรียนรู้

นายบุญจันทร์ วงศ์สูง กล่าวว่า โรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์มีการจัดการเรียนรู้โดยยึดหลักของพระพุทธศาสนาผสมผสานกับการเรียนรู้ที่มีการจัดการเรียนที่หลากหลาย ทั้งด้านวิชาการ กิจกรรม รวมไปถึงการเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมไทย และประเพณีพื้นบ้านในเขตชุมชนมีแหล่งเรียนรู้ร่วมกับชุมชน

การจัดการเรียนมุ่งเน้นพัฒนานักเรียนให้มีคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษามีความเป็นเลิศทางวิชาการ มีคุณธรรมจริยธรรม มีจิตอาสาและทักษะชีวิตที่เติบโตบนพื้นฐานของความเป็นไทยและสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข^{๓๔}

๔.๓.๓ โรงเรียนจัดอาคาร สถานที่ สภาพแวดล้อม ห้องเรียนและแหล่งเรียนรู้ที่ส่งเสริมการพัฒนา ศิล สมาธิ ปัญญา

นายบุญจันทร์ วงศ์สูง รองผู้อำนวยการโรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์ ได้กล่าวว่าโรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์มีการจัดบรรยากาศให้เอื้อต่อการเรียนรู้ตามแนวทางโรงเรียนวิถีพุทธที่เหมาะสมในด้านต่าง ๆ ดังนี้

^{๓๔} สัมภาษณ์ นายบุญจันทร์ วงศ์สูง, รองผู้อำนวยการโรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์, ๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

๑) ด้านกายภาพ จัดให้มีป้ายโรงเรียนวิถิปุทธ มีพระพุทธรูปหน้าโรงเรียน มีพระพุทธรูปประจำห้องเรียน มีพุทธศาสนาสูภชาติ วาเทธรรม พระราชดำรัสติดตามที่ต่าง ๆ มีความสะอาดสงบ ร่มรื่น มีห้องพระพุทธรูปศาสนาหรือลานธรรม ไม่มีสิ่งเสพติด เหล้า บุหรี่ ๑๐๐%

๒) ด้านกิจกรรมประจำวัน วันพระจัดให้มีการใส่เสื้อขาวทุกคน ทำบุญใส่บาตร ฟังเทศน์ เป็นต้น

๓) ด้านการเรียนการสอน จัดให้มีกิจกรรมการบริหารจิต เจริญปัญญา ก่อนเข้าเรียน เข้าป้าย ทั้งครู และ นักเรียน บูรณาการวิถิปุทธ ทุกกลุ่มสาระ และในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ครูพานักเรียนทำโครงการคุณธรรม กิจกรรมจิตอาสาสัปดาห์ละ ๑ ครั้ง ครู ผู้บริหาร และนักเรียนทุกคนไปปฏิบัติศาสนกิจที่วัดเดือนละ ๑ ครั้ง มีวัดเป็นแหล่งเรียนรู้ ครู ผู้บริหาร และนักเรียนทุกคน เข้าค่ายปฏิบัติธรรมอย่างน้อยปีละ ๑ ครั้ง

๔) ด้านพฤติกรรม ครู ผู้บริหารและนักเรียน จัดให้มีการรักษาศีล ๕ เน้นพฤติกรรมยิ้มง่าย ไหว้สวย กราบงาม เป็นต้น

๕) ด้านการส่งเสริมวิถิปุทธ ไม่มีอาหารขยะขายในโรงเรียน ครูไม่ดูด่านักเรียน ชื่นชมคุณความดี หน้าเสาธงทุกวัน โฮมรูมเพื่อสะท้อนความรู้สึก เช่น ความรู้สึกที่ได้ทำความดี ครู ผู้บริหาร และนักเรียน มีสมุดบันทึกความดี มีพระมาสอนอย่างสม่ำเสมอ^{๔๐}

๔.๓.๔ โรงเรียนจัดกิจกรรมวิถิปุทธประจำวัน ประจำสัปดาห์ หรือโอกาสต่าง ๆ เพื่อพัฒนาผู้เรียนอย่างบูรณาการ

นางกันทิมา โพธิ์สม กล่าวว่า มีการจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับพระพุทธศาสนาและสืบสารประเพณีอันดีงามที่มีมาแต่โบราณ เช่น การร่วมกิจกรรมเทศกาลตามฮีตสิบสองคองสิบสี่ เช่น ทำบุญเข้าพรรษาทำบุญพระเวสสันดร บุญบั้งไฟ ประเพณีวันสงกรานต์ เป็นต้น^{๔๑}

๔.๓.๕ ท่านมีความตระหนักและศรัทธาเข้าใจหลักการ และการดำเนินงานของโรงเรียนวิถิปุทธ

นางศิริรัตน์ ครอบงุทธิ์ กล่าวว่า บุคลากรทุกระดับของโรงเรียนเชียงใหม่เจริญราษฎร์มีความตระหนักและศรัทธาเข้าใจหลักการดำเนินงานของโรงเรียนวิถิปุทธ กล่าวคือดำเนินการพัฒนาผู้เรียนโดยใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อย่างบูรณาการ ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการพัฒนา “การกิน อยู่ ดู ฟัง เป็น” คือ มีปัญญารู้เข้าใจในคุณค่าแท้ ใช้กระบวนการทางวัฒนธรรมแสวงหาปัญญา และมีวัฒนธรรมเมตตาเป็นฐานการดำเนินชีวิต

^{๔๐} สัมภาษณ์ นายอรรถพร สำเภา, ผู้อำนวยการโรงเรียนเชียงใหม่เจริญราษฎร์, ๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

^{๔๑} สัมภาษณ์ นางกันทิมา โพธิ์สม, ผู้ปกครองนักเรียน, ๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

โดยมีผู้บริหาร และคณะครูเป็นกัลยาณมิตร ช่วยกันพัฒนาดำเนินการจัดการศึกษาให้ ผู้เรียนมีวิถีการทำงาน วิถีชีวิต วิถีการเรียนรู้ วิถีวัฒนธรรมต่าง ๆ ตามหลัก “ไตรสิกขา” ที่นำไปสู่ “ปัญญา” ^{๔๒}

๔.๓.๖ โรงเรียนสนับสนุนให้บุคลากรมีขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวกับ โรงเรียนวิถีพุทธและทำด้วยจิตศรัทธา

นายอรรถกร สำเภา กล่าวว่า โรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์มีการสนับสนุนให้บุคลากรที่ ปฏิบัติงานอย่างเต็มความรู้ความสามารถ โดยยึดหลักพุทธศาสนาทุ่มเทแรงกายแรงใจและมีจิตศรัทธา ในการทำงานทำให้มีโอกาสได้รับรางวัลต่างๆ อาทิ เช่น รางวัลโรงเรียนคุณธรรมจริยธรรมดีเด่น ระดับ เขตพื้นที่การศึกษา นักเรียนได้รับรางวัลกลุ่มเยาวชนคนดีเด่นแห่งชาติ ซึ่งรางวัลดังกล่าวสำเร็จได้จากการ สนับสนุนและให้กำลังใจจากคณะผู้บริหารโรงเรียน ^{๔๓}

๔.๓.๗ โรงเรียนส่งเสริมให้ครูและนักเรียนปฏิบัติกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา อย่าง เห็นคุณค่า รู้เข้าใจเหตุผล

นายอรรถกร สำเภา กล่าวว่า โรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์มีการสนับสนุนส่งเสริมให้ครู และนักเรียนปฏิบัติตัวตามหลักของพุทธศาสนิกชนที่ดี กล่าวคือการเข้าวัดปฏิบัติธรรมในวันสำคัญ ต่างๆร่วมไปถึงการร่วมบุญประเพณีพื้นบ้านต่างๆซึ่งเป็นการส่งเสริมให้วัฒนธรรมพื้นบ้านมีคุณค่าเพิ่ม ยิ่งขึ้น ^{๔๔}

๔.๓.๘ โรงเรียนส่งเสริมความสัมพันธ์แบบกัลยาณมิตร อ่อนน้อมถ่อมตน เคารพให้ เกียรติซึ่งกันและกัน ยิ้มแย้ม มีเมตตาต่อกัน ทั้งครูต่อนักเรียน ครูต่อครู นักเรียนต่อนักเรียน

นางอรทัย ประกอบแสง กล่าวว่า โรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์มีการส่งเสริมความสัมพันธ์ แบบกัลยาณมิตร คือครูไม่ดูด่านักเรียนถ้าใครทำความดีมีการชื่นชมความดีที่ได้ทำนั้นเวลาเข้าแถวหน้า เสาธง ซึ่งการปฏิบัติดังกล่าวทำให้บุคลากรทุกระดับร่วมไปถึงนักเรียนเคารพให้เกียรติซึ่งกันละกัน และ เกิดบรรยากาศภายในโรงเรียนที่เต็มไปด้วยรอยยิ้มและมีความสุขเกิดการเรียนรู้ร่วมกัน ^{๔๕}

^{๔๒} สัมภาษณ์ นางสิริรัตน์ ครอบยุทธ์, ครูชำนาญการพิเศษ โรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์, ๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

^{๔๓} สัมภาษณ์ นายอรรถพร สำเภา, ผู้อำนวยการโรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์, ๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

^{๔๔} สัมภาษณ์ นายอรรถพร สำเภา, ผู้อำนวยการโรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์, ๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

^{๔๕} สัมภาษณ์ นางอรทัย ประกอบแสง, ครูชำนาญการพิเศษโรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์, ๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

๔.๓.๙ มีการจัดกลุ่มปฏิบัติกิจกรรม สนทนาธรรม ฟังเทศน์ ปฏิบัติธรรมในโอกาสสำคัญทั้งในโรงเรียน วัด ชุมชน

นางเกาวริน มาลัยงาม ได้กล่าวว่า โรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์มีการร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่ชุมชนร่วมกันจัดขึ้น เช่น ปฏิบัติธรรมในวันสำคัญต่างๆ เช่น การร่วมกิจกรรมเวียนเทียนที่วัดในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา รวมไปถึงการร่วมมือกับทางชุมชน และโรงเรียนในการจัดกิจกรรมตามประเพณีในแต่ละเดือน เป็นต้น^{๔๖}

๔.๓.๑๐ โรงเรียนเห็นความสำคัญและมีกิจกรรมเสริมความเข้มแข็งของระบบดูแลช่วยเหลือเด็ก ด้วยการเยี่ยมบ้านนักเรียนและกิจกรรมส่งเสริมสนับสนุนนักเรียนอย่างทั่วถึง

นางนพวรรณ ประกอบแสง กล่าวว่าโรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์ให้ความสำคัญ และเล็งเห็นประโยชน์ของการเยี่ยมบ้านของเด็กนักเรียนการเยี่ยมบ้านครูจะได้ทราบถึงสภาพแวดล้อมและความเป็นอยู่ที่แท้จริงของครอบครัวนักเรียน และยังเป็นการสร้างความเข้าใจและความสัมพันธ์อันดีระหว่างบ้านกับโรงเรียนอันจะส่งผลให้เกิดความร่วมมือที่ดี ในการช่วยแก้ปัญหาหรือพัฒนานักเรียนซึ่งก่อให้เกิดประโยชน์ต่อนักเรียนเป็นอย่างมาก^{๔๗}

๔.๓.๑๑ โรงเรียนมีการวัดประเมินผลตามสภาพจริง ด้วยวิธีการที่หลากหลาย โดยมีจุดเน้นเพื่อพัฒนานักเรียนต่อเนื่อง

นายบุญจันทร์ วงศ์สูง กล่าวว่า โรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์มีการติดตามประเมินผลนักเรียนตามความเป็นจริงทั้งด้านวิชาการที่ตรงตามมาตรฐานการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นอย่างมีความสุข โดยการติดตามเยี่ยมบ้านประเมินสอบถามสัมภาษณ์จากผู้ปกครองนักเรียนรวมถึงคนในชุมชน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจน สามารถนำมาพัฒนาต่อได้^{๔๘}

๔.๔ สรุป

วิธีการสอนตามแนววิถีพุทธ โรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์ตำบลเชิงใน อำเภอเชิงใน จังหวัดอุบลราชธานี มีความเชื่อมั่นตามหลักการที่ว่า มนุษย์สามารถพัฒนาตนได้ จนเป็นสัตว์ที่ประเสริฐอย่างยิ่ง แม้แต่จะเป็นพุทธะก็ได้ เป็นผู้ที่เทวดา มาร ตลอดจนพระพรหม เคารพบูชาก็ได้ เพราะฉะนั้นท่านจึงให้มนุษย์ฝึกฝนตนเอง เรียกว่า พัฒนาศักยภาพของตนจนสมบูรณ์ หลักการข้อนี้เรียกทางภาษาพระว่า อตตสัมปทา แปลว่า การทำ ตนให้ถึงพร้อม เยวชนได้ศึกษาหลักธรรมเพื่อที่จะนำไปใช้ใน

^{๔๖} สัมภาษณ์ นางเกาวริน มาลัยงาม, ผู้ปกครองนักเรียน, ๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

^{๔๗} สัมภาษณ์ นางนพวรรณ ประกอบแสง, ครูชำนาญการพิเศษการโรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์, ๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

^{๔๘} สัมภาษณ์ นายบุญจันทร์ วงศ์สูง, รองผู้อำนวยการโรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์, ๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

ชีวิตประจำวันและได้รับการอบรมขัดเกลานิสัย ให้นักเรียนเป็นคนมีคุณภาพ มีคุณธรรมควบคู่ไปกับความรู้ทางโลก และการที่เด็กนักเรียนจะมีคุณภาพนั้น สิ่งหนึ่งที่สำคัญก็คือ จะต้องมีความดีและจริยธรรม ซึ่งมาจากบ่อเกิดที่สำคัญ คือ หลักพระพุทธศาสนา ในการที่จะทำให้เด็กนักเรียนมีศาสนาและจริยธรรมโดยที่ทั้งคนที่แวดล้อมและตัวเด็กนักเรียนต่างก็เป็นคนมีศาสนาและจริยธรรมด้วยกัน

การจัดอบรมกิจกรรมตามวัฒนธรรมประเพณีประจำเดือนต่าง ๆ เป็นต้น เพื่อให้นักเรียนและประชาชนทั่วไป มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมของพระพุทธศาสนา และเพื่อปลูกฝังหลักธรรมและจริยธรรมทางศาสนาจนเกิดความรู้คู่คุณธรรม รวมถึงสามารถนำความรู้และคุณธรรมไปบูรณาการเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างเหมาะสมและมีความสุข เป็นพลเมืองที่ดีของประเทศชาติต่อไปในอนาคต

การที่จะสืบสานวัฒนธรรมประเพณีอันดีงามให้คงอยู่นั้นจำเป็นอย่างยิ่ง ที่ต้องปลูกฝังในเด็กนักเรียนและประชาชนทั่วไปให้มีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้อง เกี่ยวกับหลักธรรมของพระพุทธศาสนาซึ่งสอดคล้องกับพระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต) ได้กล่าวถึงจุดเริ่มต้นของการพัฒนาเยาวชนไว้ดังนี้ หน้าที่หรือบทบาทขั้นแรกขั้นต้น ของศาสนาและจริยธรรม ที่จะต้องสร้างเยาวชนให้เป็นคนมี คุณภาพ เป็นคนซึ่งพร้อมที่จะอยู่ได้อย่างดีในทุกยุคทุกสมัย และเป็นที่ต้องการของสังคมทุกยุคทุก สมัย ในเวลาที่พูดถึงตัวเด็กเองนี้ การมองจะสัมพันธ์กับกาลเวลาด้วยในแง่ที่ว่า ไม่ต้องขึ้นกับ กาลเวลาในยุคสมัยใด เพราะเด็กที่มีคุณภาพที่ดีอย่างแท้จริงนั้น ถ้าเราผลิตขึ้นมาได้ ก็เป็นเด็กที่อยู่ ในยุคสมัยใดก็ได้

บทที่ ๕

สรุปผลและข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

การพัฒนานักเรียนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๔๒ กำหนดให้มีคุณสมบัติการเป็นคนดี เก่งและมีความสุขซึ่งพื้นฐานเดิมของสังคมไทยมีพื้นฐานมาจากพระพุทธศาสนา กระทรวงศึกษาธิการจึงมีแนวคิดที่จะนำเอาหลักพระพุทธศาสนามาเป็นแก่นในการพัฒนาเด็กไทยจึงเกิดโรงเรียนวิถีพุทธขึ้น โรงเรียนเชียงใหม่เจริญราษฎร์มีการเรียนการสอนแบบบูรณาการตามแนวของโรงเรียนวิถีพุทธโดยใช้หลักการบริหารจัดการโรงเรียน การจัดวิถีพุทธสู่วิธีการเรียนรู้ กิจกรรมการพัฒนาต่างๆ การพัฒนาบุคลากรตลอดจนการนำสู่ชุมชนเพื่อให้เกิดการพัฒนาในวงกว้างเกิดความร่วมมือระหว่างบ้าน วัด และโรงเรียนทำให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนซึ่งผู้วิจัยสามารถสรุปได้ ดังนี้

๕.๑.๑ การจัดกิจกรรมวิธีการสอนตามแนววิถีพุทธ โรงเรียนเชียงใหม่เจริญราษฎร์

มนุษย์แต่ละคนมีศักยภาพที่สามารถพัฒนาให้สมบูรณ์ ทั้งศักยภาพเฉพาะตัว คือ มีความถนัด จัดเจนของตนเอง ถ้าไม่พัฒนา ไม่ฝึกฝนขึ้นมา ก็ไม่มีโอกาสแสดงออก ไม่สามารถนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์และศักยภาพของมนุษย์คือ มีความเป็นสัตว์ประเสริฐที่สามารถเข้าถึงปรีชาญาณ ความดีงาม และอิสรภาพที่สมบูรณ์ ดังนั้น จึงต้องพัฒนา ศักยภาพนั้นขึ้นมา ท่านจึงให้มนุษย์ฝึกฝนตนเอง เรียกว่า พัฒนาศักยภาพของตนจนสมบูรณ์

๕.๑.๑.๑ การดำเนินการสอนตามแนววิถีพุทธ

โรงเรียนเชียงใหม่เจริญราษฎร์ มีการจัดอบรมกิจกรรมตามวัฒนธรรมประเพณีประจำเดือนต่าง ๆ เป็นต้น เพื่อให้เยาวชนและประชาชนทั่วไป มีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมของพระพุทธศาสนา และเพื่อปลูกฝังหลักธรรมและจริยธรรมทางศาสนาจนเกิดความรู้คู่คุณธรรม รวมถึงสามารถนำความรู้และคุณธรรมไปบูรณาการ เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างเหมาะสมและมีความสุข สิ่งสำคัญประการหนึ่งที่มีอาจมองข้ามได้คือการให้ความรู้ที่มีความจำเป็นในการดำเนินชีวิตและให้นักเรียนรู้จักการปฏิเสธสิ่งชั่วร้ายทางด้านต่างๆ โดยใช้สื่อแสดงให้เด็กเห็นถึงโทษที่จะเกิดขึ้น จากผลของการไม่รู้จักควบคุมตนเอง ขยายวงกว้างไปสู่ปัญหาทางสังคมที่มีความซับซ้อนยิ่งขึ้น จึงได้เน้นหลักธรรมที่ใช้ในชีวิตประจำวันและ การทำความดี ความซื่อ ผลของการทำความดีและความซื่อด้วย

มีการเสริมสร้าง บรรยากาศในการเรียนการสอนที่ดี เป็นสิ่งที่ช่วยให้นักเรียนมีความกระตือรือร้นมากขึ้น การสร้าง บรรยากาศที่สอดคล้องกับโรงเรียนวิถีพุทธช่วยทำให้นักเรียนซึมซับในสิ่งที่ได้รับ เกิดความเคยชิน ช่วยกล่อมเกลาคิดใจของนักเรียนหรือผู้ที่พบเห็นได้

๕.๑.๑.๒ การพัฒนาบุคลากรตามแนววิถีพุทธ

การพัฒนาคนนั้น เป็นกระบวนการพัฒนาที่ต่อเนื่องตลอดชีวิต ในช่วงชีวิตหนึ่ง ๆ ต่างก็มีจุดวิกฤติ จุดเน้น อันเกิดขึ้นได้จากการเปลี่ยนแปลงทางสรีระ การรับรู้โดยเฉพาะการปรับตัว ช่วงชีวิตของเยาวชน ก็มีได้รอดพ้นไปจากปัจจัยต่าง ๆ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ของเยาวชนหลังจากผ่านการอบรมแล้ว ครูอาจารย์ส่วนใหญ่ มีความคิดเห็นว่ามี พฤติกรรมเปลี่ยนแปลงดีขึ้น เช่น ทางด้านการมีสัมมาคารวะ รู้จักทำความเคารพต่อครูอาจารย์ มี กิริยามารยาทเรียบร้อยขึ้น พุดจาไพเราะน่าฟังขึ้น

ผู้บริหารสถานศึกษา ครู และบุคลากรมีความสำคัญต่อการพัฒนาผู้เรียนในระบบไตรสิกขาทั้งในฐานะเป็น ผู้อบรมสั่งสอน ผู้จัดการเรียนรู้และการเป็นแบบอย่างที่ดีในการปฏิบัติตน บุคลากรทุกคนพัฒนาตาม หลักไตรสิกขา มีคุณลักษณะเป็นผู้มีความรู้พุทธธรรมเป็นอย่างดี ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ

๕.๑.๑.๓ ลักษณะของนักเรียนตามแนววิถีพุทธ

ประโยชน์ที่ได้คตินิยมเตือนใจ อายุช่วงแล้วบามากขึ้นเชื่อเรื่องกรรม มากขึ้น ฐานเรียนรู้ ศาสนพิธี มีความเหมาะสมเป็นอย่างดี มีทั้งบุญพิธี ทานพิธี กุศลพิธี สอนให้เข้าใจความเป็นชาวพุทธ ก่อให้เกิดศีลธรรม จริยธรรม สอนให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ ถือว่า เกิดประโยชน์มาก

การรู้จักคิด การไตร่ตรองสอบสวนพิจารณา การรู้เห็นประจักษ์ ผลการปฏิบัติที่เกิดมีในระบบการฝึกอบรม ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจในความเป็นไปของสังคมว่า ทุกอย่างเกิดจากความคิด การคิดดี ทำดี สามารถสร้างสังคมที่ดีให้เกิดขึ้นได้

เรื่องของการฝึกในด้านจิต หรือการพัฒนาคุณสมบัติ ต่างๆ ของจิตเยาวชน ทั้งในด้านคุณธรรมเช่น ความเมตตากรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ในด้านความสามารถของจิต เช่น ความเข้มแข็ง มั่นคง ความเพียรพยายาม ความรับผิดชอบ ความแน่วแน่ มั่นคง พัฒนาคุณภาพ สมรรถภาพและสุขภาพของจิต

นักเรียน มีลักษณะและพฤติกรรมในชีวิตประจำวัน ที่ กินเป็น อยู่เป็น ดูเป็น ฟังเป็น หรือ การดำเนินชีวิตประจำวัน ที่เข้าใจเหตุผล รู้จักเลือกปฏิบัติในสิ่งที่เกิดประโยชน์ต่อชีวิต ต่อการเรียนรู้ หรือพัฒนาโดยปราศจากโทษ หรือไม่ให้เกิดโทษต่อตนเอง ผู้อื่น และธรรมชาติแวดล้อม

๕.๑.๑.๔ กิจกรรมนักเรียนตามแนววิถีพุทธ

พบว่า เยาวชนสามารถนำหลักธรรมสังคหวัตถุ ๔ ไปปรับใช้เพื่อให้เกิดประโยชน์กับส่วนร่วม เช่น การบุญต่อกัน การแบ่งปัน การให้ทานกับคนอื่น และรู้จักประสานงานกับฝ่ายต่าง ๆ เช่น ชุมชน พระสงฆ์ และโรงเรียนร่วมรับผิดชอบต่อโครงการด้วยกันเป็นอย่างดี

จากความประสานใจเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันระหว่างวัดโรงเรียนและชุมชน ทำให้โรงเรียนได้รับรางวัลต่าง ๆ อาทิ เช่น

- รางวัลกลุ่มเยาวชนดีเด่นแห่งชาติ วันเยาวชนแห่งชาติ รับรางวัลพระราชทานจากสมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ สยามมกุฎราชกุมาร สาขาทำเพื่อประโยชน์เพื่อส่วนรวม
- รางวัลโรงเรียนคุณธรรมจริยธรรมดีเด่นระดับเขตพื้นที่
- ครูผู้สอนได้รับรางวัล โครงการคุณธรรม
- โรงเรียนได้รับยกย่องให้เป็นสถานศึกษาที่ปลูกความดีในบุคคล สร้างชุมชน คุณธรรม และส่งเสริมให้เด็กเยาวชนเป็นผู้มีจิตอาสา
- โรงเรียนได้นำเอากิจกรรม ๕ ส มาช่วยเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารงานให้กับสถานศึกษาได้แก่ สะสาง สะดวก สะอาด สุขลักษณะ และสร้างนิสัย
- โครงการ “ดาวแห่งความดี (the virtuous star)”

๕.๑.๑.๕ ข้อเสนอแนะ

นำกิจกรรมลงไปทำงานในชุมชนเพื่อพัฒนาให้เป็นชุมชนที่เข้มแข็ง โดยมุ่งช่วยเหลือผู้อื่น ที่ได้รับความเดือดร้อน ให้พ้นจากทุกข์หรือปัญหา รู้จักเห็นอกเห็นใจผู้อื่น ไม่ลำเอียง เพราะรักหรือซังวางตัวเป็นกลางตามหลักอุเบกขา เห็นคุณค่าของมนุษย์ที่เกิดมาร่วมโลก โดยนักเรียนได้รู้จักความหมายของคำว่า ความรัก ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความสุขที่ได้ช่วยเหลือผู้ตกยาก และมีความเป็นกลาง

๕.๑.๒ ประโยชน์ของวิธีการสอนตามแนววิถีพุทธ โรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์

๕.๑.๒.๑ การดำเนินการสอนตามแนววิถีพุทธ

วัดเชิงกลางร่วมกับโรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์ จัดงานบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อน ซึ่งปัจจุบันได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชนเป็นอย่างมาก ทั้งนี้เพราะทุกฝ่ายมองเห็นว่าวัตถุประสงค์ของงานเป็นการเผยแผ่หลักพุทธธรรมเข้าสู่กลุ่มเยาวชน และเปิดโอกาสให้เยาวชนได้ใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ โดยการได้ใช้ชีวิตภายใต้ร่มกาสาวพัสตร์ ได้ศึกษาหลักธรรม เพื่อที่จะนำไปใช้ในชีวิตรประจำวันและได้รับการอบรมขัดเกลานิสัย ให้เยาวชนเป็นคนมีคุณภาพ มีคุณธรรมควบคู่ไปกับความรู้ทางโลก และการที่เด็กจะมีคุณภาพนั้น สิ่งหนึ่งที่สำคัญก็คือ จะต้องมีความดีคุณธรรมและจริยธรรม ซึ่งมาจากบ่อเกิดที่สำคัญ คือ หลักพระพุทธศาสนา ในการที่จะทำให้เด็กและเยาวชนมีศาสนาและจริยธรรมโดยที่ทั้งคนที่แวดล้อมและตัวเด็กต่างก็เป็นคนมีศาสนาและจริยธรรมด้วยกัน

ทั้งนี้เพราะโรงเรียนวิถีพุทธ มุ่งเน้นการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นศาสนาประจำชาติไทยที่มีมาแต่ครั้งบรรพกาลเป็นวิถีชีวิต มาใช้เป็นแนวทางในการจัดการเรียนเรียนรู้ เพราะ พุทธศาสตร์เป็นองค์ความรู้ที่มุ่งให้ผู้ศึกษามีความรู้ความเข้าใจธรรมชาติของโลกและชีวิตที่

แท้จริง สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสม ตั้งแต่การดำเนินชีวิตประจำวันและการอยู่ร่วมกัน ในสังคมจิตใจนับว่ามีความสำคัญอย่างมาก โดยเฉพาะจริยธรรมในสังคมที่จะทำให้ทุกคนอยู่ร่วมกัน ได้อย่างสันติสุข การปลูกฝังความเป็นพลเมืองดี และการเสริมสร้างจริยธรรมให้นักเรียน เป็นหน้าที่ หลักของสถานศึกษาทุกระดับ ความเป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรมของผู้เรียน เป็นคุณสมบัติของ ประเทศชาติ และเป็นปัจจัยที่เอื้อต่อการพัฒนาประเทศชาติต่อไป

๕.๑.๒.๒ การพัฒนาบุคลากรตามแนววิถีพุทธ

การจัดกิจกรรมเพื่อให้นักเรียนเข้าใจว่า เป็นการสร้างพฤติกรรมที่อาศัยศรัทธาความเสียสละ การมีความมั่นใจในคุณธรรม มีความสงบสุขทางจิตใจ พฤติกรรมที่รู้จักปิติสุขที่ประณีตด้านใน ตลอดจนคุณวิเศษที่เป็นผลสำเร็จทางจิต เป็นเป้าหมายของพฤติกรรมขั้นที่ผ่อนคลายความยึดติดผูกพันในวัตถุ ทำให้ไม่ยอมตีค่าผลประโยชน์ด้านวัตถุสูงเกินไป จนจะต้องมุ่งไขว่คว้ายอมสยบให้ หรือเป็นเหตุต้องมีพฤติกรรมไปในทางชั่วร้าย หันมาให้คุณค่าแก่คุณธรรมดีงาม รู้จักทำการด้วยความไม่ธรรม รักความดีงาม รักคุณภาพของชีวิตและความเจริญงอกงามของ จิตใจ

สอดคล้องกับสุกรี รัชศรีทอง ได้กล่าวถึงความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับการพัฒนาเยาวชน ดังนี้

๑) เยาวชนมีเกียรติสิทธิและศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์หลักความเชื่อพื้นฐานในการพัฒนาจึงมิใช่การหลอหลอมเพื่อให้เยาวชนแปรสภาพตามแต่จะต้องการได้โดยปราศจากการ คำนึงถึงศักยภาพ พลัง และความสามารถในการตัดสินใจได้ด้วย

๒) การพัฒนาคนนั้น เป็นกระบวนการพัฒนาที่ต่อเนื่องตลอดชีวิต ในช่วงชีวิตหนึ่ง ๆ ต่างก็มีจุดวิกฤติ จุดเน้น อันเกิดขึ้นได้จากการเปลี่ยนแปลงทางสรีระ การรับรู้โดยเฉพาะการปรับตัว ช่วงชีวิตของเยาวชน ก็มีได้รอดพ้นไปจากปัจจัยต่าง ๆ ดังกล่าว

๓) ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่าง ๆ ปรากฏชัดเจน กล่าวคือ ความยากจน สภาพทุพโภชนาการ การมีโรคภัยไข้เจ็บ ความด้อยโอกาสทางการศึกษา ความไม่รู้ การขาดทักษะเชิงอาชีพ การไม่มีงานทำ ปัจจัยดังกล่าวข้างต้น มีความสัมพันธ์ทั้งทางตรงและทางอ้อม ต่อการพัฒนาเยาวชน

๔) เยาวชนเป็นช่วงชีวิตที่คาบเกี่ยว ระหว่างความเป็นเด็ก และความเป็นผู้ใหญ่ ยิ่งกว่านั้น เยาวชนเป็นผู้สืบเนื่องมรดกทางวัฒนธรรม และความมั่งคั่งของชาติ จึงควรได้รับความสนใจเป็นพิเศษ ต่อเนื่องจากความสนใจ ที่ได้เมื่ออยู่ในวัยเด็กเพื่อให้เยาวชนเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพ

๕) เยาวชนที่ได้รับการพัฒนาแล้วสามารถเป็นผู้ดำเนินการพัฒนาได้ด้วย จึงจำเป็น ต้องสร้างโอกาสให้เยาวชนทุกคนให้ได้รับการพัฒนาเต็มตามศักยภาพ

๖) การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เป็นกระบวนการที่สลับซับซ้อนและต้องลงทุนสูง จึงควรระวังมิให้เกิดการสูญเปล่า โดยใช้วิธีป้องกันมากกว่าการแก้ไข

และวิชา มหาคุณ ได้กล่าวถึงความจำเป็นในการพัฒนาเยาวชนว่า การสร้างคนให้มีคุณภาพ เป็นหน้าที่สำคัญของรัฐบาล ในระบอบประชาธิปไตย โดยเฉพาะคนในระดับผู้นำ ซึ่งจะต้องเป็นผู้บริหารแผ่นดิน และเป็นปากเป็นเสียงแทนประชาชนทั่วไป และจะเป็นเรื่องยากเย็นยิ่งยวดที่สุด หากเรามัวพากเพียรสร้างในระดับจากผู้ใหญ่ ซึ่งต่างก็มีอินทรีย์แก่กล้าแล้วเพราะ “ไม้แก่ย่อมตัดยาก” ฉะนั้น การสร้างผู้นำ จึงต้องพุ่งเล็งไปที่เยาวชนเป็นสำคัญ เนื่องจากเยาวชนจะต้องเป็นผู้รับ ช่วงและสืบเจตนารมณ์ต่อผู้ใหญ่ นอกจากนั้นเยาวชนมีพลังกายและพลังใจอันยิ่งใหญ่ในอันที่ก้าวไปข้างหน้าอย่างไม่หยุดยั้งเพราะอยู่ในวัยที่กำลังเจริญเติบโต จึงมีไฟแห่งความกระตือรือร้น และความทะยานไม่หยุดนิ่ง หากไม่นำไฟนั้นมาใช้ให้เป็นประโยชน์ก็จะเผาผลาญตนเอง และสิ่งที่อยู่รอบข้างมอดไหม้ไปมากที่สุด

๕.๑.๒.๓ ลักษณะของนักเรียนตามแนววิถีพุทธ

เยาวชนเป็นช่วงชีวิตที่คาบเกี่ยว ระหว่างความเป็นเด็ก และความเป็นผู้ใหญ่ ยิ่งกว่านั้น เยาวชนเป็นผู้สืบเนื่องมรดกทางวัฒนธรรม และความอยู่รอดของชาติ จึงควรได้รับความสนใจเป็นพิเศษ ต่อเนื่องจากความสนใจ ที่ได้เมื่ออยู่ในวัยเด็กเพื่อให้เยาวชนเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีคุณภาพ และเยาวชนที่ได้รับการพัฒนาแล้วสามารถเป็นผู้ดำเนินการพัฒนาได้ด้วย จึงจำเป็น ต้องสร้างโอกาสให้เยาวชนทุกคนให้ได้รับการพัฒนาเต็มตามศักยภาพ

ผลสำเร็จของการประยุกต์หลักพุทธธรรมของเยาวชน ได้เป็นแนวส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ ผักฝน พัฒนาจากคุณสมบัติภายใน ที่สามารถพัฒนาออกมาให้เป็นลักษณะของจิต ที่เป็นจิตอาสา มีหลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจคน ผูกใจคนไว้และประสานหมู่ชนให้มีความสามัคคี ทำให้เป็นที่รักเป็นที่ชอบใจของคนทั่วไป พุดจาปราศรัยให้ไพเราะนุ่มนวล น่าฟัง ปลุก โมนต์ริจิต เต็มน้ำใจต่อกัน ทำให้สังคมเป็นสุข คือหลักสังคหวัตถุ ๔ หลักธรรมที่ส่งเสริมให้เกิดขึ้น เกิดผลสำเร็จหรือเป็นเครื่องมือทำให้เกิดความสำเร็จในงานหรือกิจกรรม คือหลักอิทธิบาท ๔ และเป็นหลักความประพฤติที่ประเสริฐ เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติในสังคม ให้รักและเมตตาต่อกัน พึงปฏิบัติต่อกันเพื่อประโยชน์ในปัจจุบันหรืออำนวยการประโยชน์สุข

ผลที่ได้จากกิจกรรมโรงเรียนวิถีพุทธ เป็นเรื่องของการฝึกในด้านพฤติกรรมสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ดี ประกอบด้วยคุณลักษณะที่สำคัญในความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับผู้อื่น ช่วยเหลือเสียสละ มีน้ำใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่ดูถูกผู้อื่น สามัคคี กตัญญู แจ่มใส ร่าเริง สนุกสนาน เอาใจเขามาใส่ใจเรา อุดหนุน

๕.๑.๒.๔ กิจกรรมนักเรียนตามแนววิถีพุทธ

พบว่า ในชุมชนมีการร่วมกันทำบุญตักบาตร และประเพณีการทำบุญร่วมกัน มีความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณความ มีน้ำใจต่อกัน การรู้จักทำบุญตักบาตรเกิดสายธารการทำบุญร่วมกันของคนในชุมชนและยากกระทำในสิ่งที่ดี ๆ มีความหลากหลาย เช่น มีความเสียสละ ความมีน้ำใจ

ช่วยเหลือ มีความสุขกายสบายใจมากขึ้น รวมทั้งการได้ทำความดีหรือทำอะไรบางอย่างให้กับโรงเรียน ชุมชน เพื่อให้สังคมมีคนดีเพิ่มมากขึ้น

๕.๑.๒.๕ ข้อเสนอแนะ

การสร้างคนให้มีคุณภาพ เป็นหน้าที่สำคัญของรัฐบาล ในระบอบประชาธิปไตย โดยเฉพาะคนในระดับผู้นำ ซึ่งจะต้องเป็น ผู้บริหารแผ่นดิน และเป็นปากเป็นเสียงแทนประชาชนทั่วไป และจะเป็นเรื่องยากเย็นยิ่งยวดที่สุด หากเรามัวพากเพียรสร้างในระดับจากผู้ใหญ่ ซึ่งต่างก็มีอินทรียักแก่กล้าแล้วเพราะ “ไม้แก่ย่อมดัดยาก” ฉะนั้น การสร้างผู้นำ จึงต้องพุ่งเล็งไปที่เยาวชนเป็นสำคัญ เนื่องจากเยาวชนจะต้องเป็นผู้รับ ช่วงและสืบเจตนารมณ์ต่อผู้ใหญ่ นอกจากนั้นเยาวชนมีพลังกายและพลังใจอันยิ่งใหญ่ในอันที่ก้าวไปข้างหน้าอย่างไม่หยุดยั้งเพราะอยู่ในวัยที่กำลังเจริญเติบโต จึงมีไฟแห่งความกระตือรือร้น และ ความทะยานไม่หยุดนิ่ง หากไม่นำไฟนั้นมาใช้ให้เป็นประโยชน์ก็จะเผาผลาญตนเอง และสิ่งที่อยู่รอบข้างมอดไหม้ไปในที่สุด

๕.๑.๓ ผลความคิดเห็นเกี่ยวกับวิธีการสอนตามวิถีพุทธ โรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์

โรงเรียนจัดการเรียนรู้โดยยึดหลักธรรมของ พระพุทธศาสนามาผสมผสานกับการเรียนรู้ที่หลากหลาย ทั้งด้านวิชาการกิจกรรมรวมไปถึงการเรียนรู้ศิลปวัฒนธรรมไทย และประเพณีพื้นบ้านในเขตชุมชนมีแหล่งเรียนรู้ร่วมกับชุมชน

การจัดการเรียนมุ่งเน้นพัฒนานักเรียนให้มีคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษามีความเป็นเลิศทางวิชาการมีคุณธรรมจริยธรรมมีจิตอาสาและทักษะชีวิตที่ดีบนพื้นฐานของความเป็นไทยและสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข

โรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์มีการจัดบรรยากาศให้เอื้อต่อการเรียนรู้ตามแนวทางโรงเรียนวิถีพุทธที่เหมาะสมในด้านต่าง ๆ ดังนี้

๑) ด้านกายภาพ จัดให้มีป้ายโรงเรียนวิถีพุทธ มีพระพุทธรูปหน้าโรงเรียน มีพระพุทธรูปประจำห้องเรียน มีพุทธศาสนาสถาปัตยกรรม พระราชดำรัสติดตามที่ต่าง ๆ มีความสะอาดสงบ ร่มรื่น มีห้องพระพุทธรูปหรือลานธรรม ไม่มีสิ่งเสพติด เหล้า บุหรี่ ๑๐๐%

๒) ด้านกิจกรรมประจำวัน วันพระจัดให้มีการใส่เสื้อขาวทุกคน ทำบุญใส่บาตร ฟังเทศน์ เป็นต้น

๓) ด้านการเรียนการสอน จัดให้มีกิจกรรมการบริหารจิต เจริญปัญญา ก่อนเข้าเรียน เข้าป้าย ทั้งครู และ นักเรียน บูรณาการวิถีพุทธ ทุกกลุ่มสาระ และในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา ครูพานักเรียนทำโครงการคุณธรรม กิจกรรมจิตอาสาสัปดาห์ละ ๑ ครั้ง ครู ผู้บริหาร และนักเรียนทุกคนไปปฏิบัติศาสนกิจที่วัดเดือนละ ๑ ครั้ง มีวัดเป็นแหล่งเรียนรู้ ครู ผู้บริหาร และนักเรียนทุกคน เข้าค่ายปฏิบัติธรรมอย่างน้อยปีละ ๑ ครั้ง

๔) ด้านพฤติกรรม ครู ผู้บริหารและนักเรียน จัดให้มีการรักษาศีล ๕ เน้นพฤติกรรมยิ้มง่าย ไหว้สวย กราบงาม เป็นต้น

๕) ด้านการส่งเสริมวิถีพุทธ ไม่มีอาหารขยะขายในโรงเรียน ครูไม่ดูค่านักเรียน ชื่นชมคุณความดี หน้าเสาธงทุกวัน โฮมรูมเพื่อสะท้อนความรู้สึก เช่น ความรู้สึกที่ได้ทำความดี ครู ผู้บริหาร และนักเรียน มีสมุดบันทึกความดี มีพระมาสอนอย่างสม่ำเสมอ

มีการจัดกิจกรรมที่สอดคล้องกับพระพุทธศาสนาและสืบสารประเพณีอันดีงามที่มีมาแต่โบราณ เช่น การร่วมกิจกรรมเทศกาลตามฮีตสิบสองคองสิบสี่ เช่น ทำบุญเข้าพรรษาทำบุญพระเวสสันดร บุญบั้งไฟ ประเพณีวันสงกรานต์ เป็นต้น

บุคลากรทุกระดับของโรงเรียนเชียงใหม่เจริญราษฎร์มีความตระหนักและศรัทธาเข้าใจหลักการดำเนินงานของโรงเรียนวิถีพุทธ กล่าวคือดำเนินการพัฒนาผู้เรียนโดยใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อย่างบูรณาการ ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการพัฒนา “การกิน อยู่ ดู ฟัง เป็น” คือ มีปัญญารู้เข้าใจในคุณค่าแท้ ใช้กระบวนการทางวัฒนธรรมแสวงหาปัญญา และมีวัฒนธรรมเมตตาเป็นฐานการดำเนินชีวิต

โดยมีผู้บริหาร และคณะครูเป็นกัลยาณมิตร ช่วยกันพัฒนาดำเนินการจัดการศึกษาให้ผู้เรียนมีวิถีการทำงาน วิถีชีวิต วิถีการเรียนรู้ วิถีวัฒนธรรมต่าง ๆ ตามหลัก “ไตรสิกขา” ที่นำไปสู่ “ปัญญา”

โรงเรียนเชียงใหม่เจริญราษฎร์มีการสนับสนุนให้บุคลากรที่ปฏิบัติงานอย่างเต็มความรู้ความสามารถ โดยยึดหลักพุทธศาสนาทุ่มเทแรงกายแรงใจและมีจิตศรัทธาในการทำงานทำให้มีโอกาสได้รับรางวัลต่างๆอาทิ เช่น รางวัลโรงเรียนคุณธรรมจริยธรรมดีเด่น ระดับเขตพื้นที่การศึกษา นักเรียนได้รับรางวัลกลุ่มเยาวชนดีเด่นแห่งชาติ ซึ่งรางวัลดังกล่าวสำเร็จได้จากการสนับสนุนและให้กำลังใจจากคณะผู้บริหารโรงเรียน

โรงเรียนเชียงใหม่เจริญราษฎร์มีการสนับสนุนส่งเสริมให้ครู และนักเรียนปฏิบัติตนตามหลักของพุทธศาสนิกชนที่ดีกล่าวคือการเข้าวัดปฏิบัติธรรมในวันสำคัญต่างๆร่วมไปถึงการร่วมบุญประเพณีพื้นบ้านต่างๆซึ่งเป็นการส่งเสริมให้วัฒนธรรมพื้นบ้านมีคุณค่าเพิ่มขึ้น

โรงเรียนเชียงใหม่เจริญราษฎร์มีการส่งเสริมความสัมพันธ์แบบกัลยาณมิตรคือครูไม่ดูค่านักเรียนถ้าใครทำความดีมีการชื่นชมความดีที่ได้ทำนั้นเวลาเช้าแถวหน้าเสาธง ซึ่งการปฏิบัติดังกล่าวทำให้บุคลากรทุกระดับรวมถึงนักเรียนเคารพให้เกียรติซึ่งกันละกันและเกิดบรรยากาศภายในโรงเรียนที่เต็มไปด้วยรอยยิ้มและมีความสุขเกิดการเรียนรู้ร่วมกัน

โรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์มีการร่วมกิจกรรมต่างๆที่ชุมชนร่วมกันจัดขึ้น เช่น ปฏิบัติธรรมในวันสำคัญต่างๆ เช่น การร่วมกิจกรรมเวียนเทียนที่วัดในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา รวมไปถึง

โรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์ให้ความสำคัญ และเล็งเห็นประโยชน์ของการเยี่ยมบ้านของเด็กนักเรียนการเยี่ยมบ้านครูจะได้ทราบถึงสภาพแวดล้อมและความเป็นอยู่ที่แท้จริงของครอบครัวนักเรียน และยังเป็นการสร้างความเข้าใจและความสัมพันธ์อันดีระหว่างบ้านกับโรงเรียนอันจะส่งผลให้เกิดความร่วมมือที่ดี ในการช่วยแก้ปัญหาหรือพัฒนานักเรียนซึ่งก่อให้เกิดประโยชน์ต่อนักเรียนเป็นอย่างมาก

โรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์มีการติดตามประเมินผลนักเรียนตามความเป็นจริงทั้งด้านวิชาการที่ตรงตามมาตรฐานการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นอย่างมีความสุข โดยการติดตามเยี่ยมบ้านประเมินสอบถามสัมภาษณ์จากผู้ปกครองนักเรียนรวมถึงคนในชุมชนเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ชัดเจน สามารถนำมาพัฒนาต่อได้

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิธีการสอนตามแนววิถีพุทธ โรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์ ตำบลเชิงใน อำเภอเชิงใน จังหวัดอุบลราชธานี” ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

๑. จากการได้สัมภาษณ์การศึกษาวิธีการสอนตามแนววิถีพุทธ โรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์ ตำบลเชิงใน อำเภอเชิงใน จังหวัดอุบลราชธานี ทำให้ทราบถึงความสำคัญของการร่วมมือกันระหว่างบ้าน วัด โรงเรียน และหน่วยงานต่าง ๆ ซึ่งเป็นสิ่งสำคัญและมีบทบาทในสังคมปัจจุบันเป็นอย่างมาก

๒. รัฐบาลและมหาเถรสมาคม ควรมีนโยบายร่วมกันเพื่อช่วยเหลือ ส่งเสริม และสนับสนุนการอบรมเยาวชนของพระสงฆ์ โดยจัดให้มีการอบรมความรู้ มาปรับใช้ให้เกิดพลังของชุมชนแก่พระสงฆ์ทั่วไป เพื่อท่านจะได้นำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชนของตนเอง อันมีผลต่อการพัฒนาคนในประเทศ

๓. ควรทำการศึกษาเกี่ยวกับปัญหาและอุปสรรคที่ เป็นข้อจำกัดที่ทำให้พระสงฆ์ส่วนมากไม่ได้มีบทบาทในการพัฒนา ด้วยการเข้าไปช่วยเหลือส่งเสริมกิจกรรม จึงขอเสนอแนะให้ผู้มีความสนใจ ทำวิจัยในส่วนนี้ อันจะเป็นวิทยาทาน และ การได้ช่วยเหลือพระพุทธศาสนา ช่วยเหลือพัฒนาชุมชนให้มีศักยภาพทั้งเศรษฐกิจ และธรรมะ ควบคู่ไปกับสังคมไทยต่อไป

๔. ในการวิจัยครั้งต่อไปควรมีการศึกษาและพัฒนาก่อสร้างเครือข่ายการสอนศีลธรรมเยาวชนของพระสงฆ์ รวมถึงการประเมินผลของการสร้างเครือข่าย เพื่อเป็นการส่งเสริมบทบาทของพระสงฆ์ในด้านอื่นด้วย

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาบาลีฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี ๒๕๐๐.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ :

กระทรวงศึกษาธิการ. แผนพัฒนาการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ ฉบับที่ ๑๒, กรุงเทพมหานคร : ๒๕๕๙.

_____. แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ, กรุงเทพมหานคร: องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.), ๒๕๔๖.

_____. ตัวชี้วัดการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ, กรุงเทพมหานคร : องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.), ๒๕๔๘.

โคลเบอร์ก. ขั้นตอนและระเบียบวิธีการ จัดการ เพื่อเรียนรู้พัฒนาการและการอยู่ในสังคม, คู่มือการอยู่ในสังคม Chicago: Rand McNally, ๑๙๖๙.

พุทธทาสภิกขุ. ศีลธรรมลับการแก้ปัญหาสังคม, กรุงเทพมหานคร: สุขภาพใจ, ๒๕๔๘.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). การศึกษาเริ่มต้นเมื่อคนกินอยู่เป็น, กรุงเทพมหานคร: อูษากา
รพิมพ์, ๒๕๔๗.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). รู้หลักก่อนแล้วศึกษาและสอนให้ได้ผล, กรุงเทพมหานคร: โรง
พิมพ์องค์การขนส่งสินค้าและพัสดุ (ร.ส.พ.), ๒๕๔๗.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). การพัฒนาที่ยั่งยืน, กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิโกลบอล คิมทอง, ๒๕๔๖.

พระธรรมโกศาจารย์(ประยูร ธมฺมจิตฺโต). ขอบฟ้าแห่งความรู้กับผลงานด้านการศึกษา,
กรุงเทพมหานคร: หจก.สามลดาฟ, ๒๕๔๘.

พระเทพโสภณ, (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). ทิศทางการศึกษาไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

_____. โรงเรียนวิถีพุทธ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย,
๒๕๔๗.

เมตตา ภิรมย์ภักดี. ยุทธศาสตร์การพัฒนาโรงเรียนวิถิพุทธ กรุงเทพมหานคร: อุษาการพิมพ์, ๒๕๔๗.
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, โรงเรียนวิถิพุทธ, กรุงเทพมหานคร : มหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

รายงานการประเมินตนเอง (SAR) โรงเรียนเชียงใหม่เจริญราษฎร์ ปี ๒๕๕๙.

ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ๒๕๔๒, กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์
พับลิเคชั่น, ๒๕๔๖.

วิชา มหาคุณ. การสร้างผู้นำเยาวชนในระบอบประชาธิปไตย, ในเอกสารประกอบการอบรมผู้นำยุว
พุทธเพื่อพัฒนาสังคม, ยุวพุทธิกสมาคม. ๒๕๔๕.

สุวิทย์ มูลคำและอรทัย มูลคำ. ๒๐ วิธีการจัดการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมและ
การเรียนรู้โดยการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง, พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพมหานคร: ภาพพิมพ์
, ๒๕๔๕.

สุนทร สุภูตะโยธิน. คู่มือสมณศักดิ์ สำหรับผู้บริหาร, กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้ง
แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๔๐.

สุกรี รัชศรีทอง. การพัฒนาเยาวชนนอกโรงเรียนเพื่อความมั่นคงของชาติ, กรุงเทพมหานคร :
สำนักงานพัฒนาชุมชน, ๒๕๓๐.

สำนักนายกรัฐมนตรี. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๑๒, กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ป,
๒๕๖๐.

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. ยุทธศาสตร์การพัฒนาโรงเรียนวิถิพุทธ.
กรุงเทพมหานคร : อุษาการพิมพ์, ๒๕๔๗.

สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา. สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน
กระทรวงศึกษาธิการ, แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธ, พิมพ์ครั้งที่ ๕,
กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์องค์การขนส่งสินค้าและพัสดุ (ร.ส.พ.), ๒๕๔๖.

_____ .สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ, ตัวชี้วัดการ
ดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธ, พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพมหานครนคร : สำนักพิมพ์ บริษัท
ออนป้า จำกัด, ๒๕๔๘.

_____ . การดำเนินงานโครงการโรงเรียนวิถิพุทธ วิถีธรรมของโรงเรียนในสังกัด
กรุงเทพมหานคร ปีการศึกษา ๒๕๕๐, กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์องค์การขนส่งสินค้า
และพัสดุ (ร.ส.พ.), ๒๕๕๐.

(๒) วิทยานิพนธ์ :

ดวงธิดา พุทธระกูล. “กระบวนการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธที่ส่งผลต่อคุณลักษณะของนักเรียนโรงเรียนวิถีพุทธ ในอำเภอปากพลี สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา นครนายก”, **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต,บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี, ๒๕๕๔.**

ทรงศักดิ์ แอ๊ดสกุล. สภาพการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร, **วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต,บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, ๒๕๕๒.**

พระครูใบฎีกาสุนิษฐ์ สุวิชาโน (สอนเล็ก). “ความคิดเห็นเกี่ยวกับการบริหารจัดการการศึกษาตามแนววิถีพุทธ : กรณีศึกษาโรงเรียนวัดชมนิมิตร อำเภอพระประแดง จังหวัดสมุทรปราการ”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต,บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.**

พระทอง ชยามภรณ์ (วงศ์สายยะ). “การศึกษาการเรียนการสอนตามแนววิถีพุทธ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑ โรงเรียนน้ำตึกวิทยาคม อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต,บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.**

พระศรีปริยัติโมลี(สมชัย กุศลจิตโต). “พุทธธรรมกับการศึกษาเรื่องปัญหาขณะสงฆ์กับการปฏิรูปการศึกษาไทย”, **ในสารนิพนธ์พุทธศาสตรบัณฑิตรุ่นที่๔๖ ปีการศึกษา ๒๕๔๒, รวบรวมและจัดพิมพ์โดย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๔.**

สุรชาติ อินแถลง. “การศึกษาสภาพการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเลย เขต ๑ : กรณีศึกษาโรงเรียนบ้านดัวน้อย”, **วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต,บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๐.**

สำราญ วงศ์คำพันธ์. “กระบวนการสอนตามหลักไตรสิกขาในโรงเรียนไม่ตรีจิตไทย-อเมริกัน”, **วิทยานิพนธ์ ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต,บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.**

สวัสดี เพชรบูรณ์. การพัฒนาการบริหารจัดการโรงเรียนวิถีพุทธระดับมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนวัดสังเวช สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษารุงเทพมหานครเขต ๑, **วิทยานิพนธ์ ปริญญาศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต,บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๐.**

วีระ สิริเสรีภาพ. “รูปแบบการจัดการศึกษาในโรงเรียนวิถีพุทธกรณีศึกษาโรงเรียนสวนเด็กสันกำแพง สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาเชียงใหม่ เขต ๑”, **รายงานวิจัย, มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่, ๒๕๕๒.**

วิไล วิทย์ประเสริฐกุล. “การศึกษาสภาพและปัญหาการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในกรุงเทพมหานคร”, **วิทยานิพนธ์ ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต**, บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๙.

อภาภักดิ์ ไชยประสิทธิ์. การศึกษาพัฒนาการเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดประสบการณ์ตามแนววิถีพุทธกรณีศึกษา โรงเรียนทอสี, **ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต (การศึกษาปฐมวัย)**, บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๑.

(๓) บทความ :

เต็มใจ ศรีนวล. **โรงเรียนวิถีพุทธโรงเรียนแห่งความหวังของสังคมไทย**, วารสารข้าราชการครู และบุคลากรทางการศึกษาวิชาการ, ๒๕๔๗.

พรชัย ภาพันธ์. **เมื่อจริยธรรมเด็กหายไป ครูไทยต้องกู้**, วารสารวิชาการ ฉบับ มกราคม, ๒๕๔๖.

เมตตา ภิรมย์ภักดี. **การนำแนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธสู่การปฏิบัติจริงในสถานศึกษา**, วารสารภาษาไทย ปีที่ ๕ ฉบับที่ ก.ค.-ก.ย., ๒๕๔๘.

(๔) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ :

สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา (สนก.). **ความเป็นมาโรงเรียนวิถีพุทธ**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.vithebuddha.com/main.php?url=about&id=32> [๒๑-๐๙-๒๕๖๐].

ชยสารโร ภิกขุ, “**โรงเรียนวิถีพุทธ**”, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://vdo.palungiit.eom/video/> [๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๔].

๔. ผู้ให้สัมภาษณ์

ก. พระสอนศีลธรรมในโรงเรียน

สัมภาษณ์ พระครูศกกิจธมฺมโชติ, พระสอนศีลธรรม วัดเขื่องกลาง, ๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ พระอนุวัติ ธิชาโน, พระสอนศีลธรรม วัดเขื่องกลาง, ๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ พระวีรชัย จิรชโย, พระสอนศีลธรรม วัดเขื่องกลาง, ๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

ข. คณะกรรมการสถานศึกษา

สัมภาษณ์ พระครูศกกิจธมฺมโชติ, พระสอนศีลธรรม วัดเขื่องกลาง, ๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายแก้ว พิมพ์ธลา, คณะกรรมการสถานศึกษา โรงเรียนเขื่องในเจริญราษฎร์, ๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นางทุเรียน ประมวลพงษ์, คณะกรรมการสถานศึกษา โรงเรียนเขื่องในเจริญราษฎร์, ๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

ค.ผู้อำนวยการโรงเรียน

สัมภาษณ์ นายอรรถพร สำเภา, ผู้อำนวยการโรงเรียนเชียงใหม่เจริญราษฎร์, ๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายบุญจันทร์ วงศ์สูง รองผู้อำนวยการโรงเรียนเชียงใหม่เจริญราษฎร์, ๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

ง.ครูผู้สอน

สัมภาษณ์ นางนพวรรณ ประกอบแสง, ครูชำนาญการพิเศษโรงเรียนเชียงใหม่เจริญราษฎร์, ๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นางสาวสิริรัตน์ ครอบงำ, ครูชำนาญการพิเศษโรงเรียนเชียงใหม่เจริญราษฎร์, ๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นางอรทัย ประกอบแสง, ครูชำนาญการพิเศษโรงเรียนเชียงใหม่เจริญราษฎร์, ๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นางศรีวรา ทองลอง, ครูชำนาญการพิเศษโรงเรียนเชียงใหม่เจริญราษฎร์, ๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายไพโรจน์ คำเอี่ยม, ครูชำนาญการพิเศษโรงเรียนเชียงใหม่เจริญราษฎร์, ๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นางสาวมณฑิลา ธงศรี, ครูโรงเรียนเชียงใหม่เจริญราษฎร์, ๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

จ.ผู้ปกครอง

สัมภาษณ์ นายธีรภัทร์ การินทร์, ผู้ปกครองนักเรียน, ๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายรัฐภูมิ ทองประสาร, ผู้ปกครองนักเรียน, ๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายยุทธชัย กาหลง, ผู้ปกครองนักเรียน, ๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายวุฒิชัย สำราญ, ผู้ปกครองนักเรียน, ๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นางกัลยา พงศ์ชัยภูมิ, ผู้ปกครองนักเรียน, ๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นางพรพิมล เต็มกระโทก, ผู้ปกครองนักเรียน, ๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นางเกวริน มาลัยงาม, ผู้ปกครองนักเรียน, ๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นางกันทิมา โพธิ์สม, ผู้ปกครองนักเรียน, ๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

ฉ.นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖

สัมภาษณ์ เด็กชายเกรียงศักดิ์ ทองประสาร, นักเรียนโรงเรียนเชียงใหม่เจริญราษฎร์, ๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ เด็กชายวุฒิไกร การินทร์, นักเรียนโรงเรียนเชียงใหม่เจริญราษฎร์, ๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ เด็กชายเจษฎา สำราญ, นักเรียนโรงเรียนเชียงใหม่เจริญราษฎร์, ๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ เด็กชายธรรมดรณ์ พงศ์อันยภูมิ, นักเรียนโรงเรียนเชียงใหม่เจริญราษฎร์, ๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ เด็กชายสุรวิชัย เต็มกระโทก, นักเรียนโรงเรียนเชียงใหม่เจริญราษฎร์, ๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ เด็กชายสมเดช มาลัยงาม, นักเรียนโรงเรียนเชียงใหม่เจริญราษฎร์, ๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ เด็กหญิงเบ็ญญาภา กาหลง, นักเรียนโรงเรียนเชียงใหม่เจริญราษฎร์, ๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ เด็กหญิงพัชรีญา โพธิ์สม, นักเรียนโรงเรียนเชียงใหม่เจริญราษฎร์, ๕ มีนาคม ๒๕๖๑.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
แบบสอบถามและสัมภาษณ์เชิงลึก

แบบสอบถามและสัมภาษณ์เชิงลึก

เพื่อการศึกษาวิจัย เรื่อง วิเคราะห์วิธีการสอนตามแนววิถีพุทธโรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์
ตำบลเชิงใน อำเภอเชิงใน จังหวัดอุบลราชธานี

ตอนที่ ๑ ข้อมูลส่วนตัวผู้ให้สัมภาษณ์

๑.๑ ชื่อ..... ฉายา/นามสกุล..... อายุ.....ปี

๑.๒ เพศ.....

๑.๓ อาชีพ.....

๑.๔ ตำแหน่ง.....

๑.๕ เก็บข้อมูล.....

ตอนที่ ๒ หัวข้อสัมภาษณ์ วิธีการสอนตามแนววิถีพุทธ

๒.๑ สภาพการจัดกิจกรรมวิธีการสอนตามแนววิถีพุทธ โรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์ เป็นอย่างไรบ้าง
ด้านการดำเนินการสอนตามแนววิถีพุทธ

.....
.....

ด้านการพัฒนาบุคลากรตามแนววิถีพุทธ

.....
.....

ด้านลักษณะของนักเรียนตามแนววิถีพุทธ

.....
.....

ด้านกิจกรรมนักเรียนตามแนววิถีพุทธ

.....
.....

ข้อเสนอแนะ

.....
.....

๒.๒ ปัญหาและอุปสรรคของวิธีการสอนตามแนววิถีพุทธ โรงเรียนเชียงใหม่เจริญราษฎร์ เป็นอย่างไรบ้าง

ด้านการดำเนินการสอนตามแนววิถีพุทธ

.....
.....

ด้านการพัฒนาบุคลากรตามแนววิถีพุทธ

.....
.....

ด้านลักษณะของนักเรียนตามแนววิถีพุทธ

.....
.....

ด้านกิจกรรมนักเรียนตามแนววิถีพุทธ

.....
.....

ข้อเสนอแนะ

.....
.....

๒.๓ ประโยชน์ของวิธีการสอนตามแนววิถีพุทธ โรงเรียนเชียงใหม่เจริญราษฎร์ เป็นอย่างไรบ้าง

ด้านการดำเนินการสอนตามแนววิถีพุทธ

.....
.....

ด้านการพัฒนาบุคลากรตามแนววิถีพุทธ

.....
.....

ด้านลักษณะของนักเรียนตามแนววิถีพุทธ

.....
.....

ด้านกิจกรรมนักเรียนตามแนววิถีพุทธ

.....
.....

ข้อเสนอแนะ

.....

.....

ตอนที่ ๓ ความคิดเห็นเกี่ยวกับวิธีการสอนตามวิถีพุทธโรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์

๑. โรงเรียนจัดการเรียนรู้โดยยึดหลักธรรมของพระพุทธศาสนามาผสมผสานกับการเรียนรู้ได้อย่างไร

.....

.....

๒. โรงเรียนจัดอาคาร สถานที่ สภาพแวดล้อม ห้องเรียนและแหล่งเรียนรู้ที่ส่งเสริมการพัฒนา ศีล
สมาธิ ปัญญาหรือไม่ อย่างไร

.....

.....

๓. โรงเรียนจัดกิจกรรมวิถีพุทธประจำวัน ประจำสัปดาห์ หรือโอกาสต่าง ๆ เพื่อพัฒนาผู้เรียนอย่าง
บูรณาการหรือไม่ อย่างไร

.....

.....

๔. ท่านมีความตระหนักและศรัทธาเข้าใจหลักการและการดำเนินงานของโรงเรียนวิถีพุทธ อธิบายพอ
สังเขป

.....

.....

๕. โรงเรียนสนับสนุนให้บุคลากรมีขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติหน้าที่เกี่ยวกับโรงเรียนวิถีพุทธและ
ทำด้วยจิตศรัทธาหรือไม่ อย่างไร

.....

.....

๖. โรงเรียนส่งเสริมให้ครูและนักเรียนปฏิบัติกิจกรรมทางพระพุทธศาสนา อย่างเห็นคุณค่า รู้เข้าใจ
เหตุผลหรือไม่ อย่างไร

.....

.....

๗. โรงเรียนส่งเสริมความสัมพันธ์แบบกัลยาณมิตร อ่อนน้อมถ่อมตน เคารพให้เกียรติซึ่งกันและกัน
ยิ้มแย้ม มีเมตตาต่อกัน ทั้งครูต่อนักเรียน ครูต่อครู นักเรียนต่อนักเรียนหรือไม่ อย่างไร

.....

๘. มีการจัดกลุ่มปฏิบัติกิจกรรม สันทนาการ ฟังเทศน์ ปฏิบัติธรรมในโอกาสสำคัญทั้งในโรงเรียน วัด
ชุมชนหรือไม่ อย่างไร

.....

๙. โรงเรียนเห็นความสำคัญและมีกิจกรรมเสริมความเข้มแข็งของระบบดูแลช่วยเหลือเด็ก ด้วยการ
เยี่ยมบ้านนักเรียนและกิจกรรมส่งเสริมสนับสนุนนักเรียนอย่างทั่วถึงหรือไม่ อย่างไร

.....

๑๐. โรงเรียนมีการวัดประเมินผลตามสภาพจริง ด้วยวิธีการที่หลากหลาย โดยมีจุดเน้นเพื่อพัฒนา
นักเรียนต่อเนื่องหรือไม่ อย่างไร

.....

พระสาโรจน์ กิต
ติสมปโน (โกชัย)
ผู้สัมภาษณ์

ภาคผนวก ข
หนังสือขออนุญาตสัมภาษณ์

ที่ ศธ.๖๑๓๒.๑/ว ๒๒๒

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตขอนแก่น ๓๐ หมู่ ๑ ตำบลโคกสี
อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐
โทรศัพท์. ๐-๔๓๒๘-๓๕๕๗
โทรสาร. ๐-๔๓๒๘-๓๓๙๙

๑ มีนาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์เก็บข้อมูลการวิจัย

นมัสการ/เจริญพร นายอรรถพร สำเนา ผู้อำนวยการโรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามจำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระสาโรจน์ กิตติสมปนโน(โกชัย) รหัสประจำตัว ๕๙๐๕๒๐๕๐๐๖ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “การศึกษาวิธีการสอนตามแนววิถีพุทธชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ โรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์ อำเภอเชิงใน จังหวัดอุบลราชธานี” โดยมี พระมหาดาวสยาม วชิรปัญญา, ผศ.ดร. และ รศ.ดร.โสวิทย์ บำรุงภักดิ์ เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ในการนี้ นิสิตพิจารณาเห็นว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถเกี่ยวข้องกับงานวิจัยเรื่องดังกล่าว ดังนั้น จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย โดยนิสิตจะเป็นผู้ติดต่อประสานงานในรายละเอียดต่อไป

จึงเรียน/เจริญพรมาเพื่อพิจารณาอนุเคราะห์จากท่านเพื่อประโยชน์ทางวิชาการ ขออนุโมทนาและขอบคุณในกุศลเจตนาช่วยเหลือด้านวิชาการมา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความนับถือ/เจริญพร

(พระโสภณพัฒน์บัณฑิต,รศ.ดร.)

รองอธิการบดี วิทยาเขตขอนแก่น

ประธานคณะกรรมการบริหารหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น

ผู้ช่วยเลขานุการบัณฑิตศึกษา โทร. ๐๔๒-๕๕๒-๖๔๒๖

พระสาโรจน์ กิตติสมปนโน โทร. ๐๖๑-๐๓๑-๙๙๘๗

ที่ ศธ.๖๑๓๒.๑/ว ๒๒

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตขอนแก่น ๓๐ หมู่ ๑ ตำบลโคกสี
อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐
โทรศัพท์. ๐-๔๓๒๘-๓๕๕๗
โทรสาร. ๐-๔๓๒๘-๓๓๙๙

๕ มีนาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์เก็บข้อมูลการวิจัย

นมัสการ/เจริญพร *พระโสภณพัฒนบัณฑิต,รศ.ดร.*

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามจำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระสาโรจน์ กิตติสมปนโน(โกษีย์) รหัสประจำตัว ๕๙๐๕๒๐๕๐๐๖ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์ เรื่อง “การศึกษาวิธีการสอนตามแนววิถีพุทธชั้นประถมศึกษาปีที่ ๒ โรงเรียนเชิงในเจริญราษฎร์ อำเภอเชิงใน จังหวัดอุบลราชธานี” โดยมี พระมหาดาวสยาม วชิรปณฺโญ, ผศ.ดร. และ รศ.ดร.โสวิทย์ บำรุงภักดิ์ เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา ในการนี้ นิสิตพิจารณาเห็นว่า ท่านเป็นผู้มีความรู้ความสามารถเกี่ยวข้องกับงานวิจัยเรื่องดังกล่าว ดังนั้น จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์ให้นิสิตสัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย โดยนิสิตจะเป็นผู้ติดต่อประสานงานในรายละเอียดต่อไป

จึงเรียน/เจริญพรมาเพื่อพิจารณาอนุเคราะห์จากท่านเพื่อประโยชน์ทางวิชาการ ขออนุโมทนาและขอขอบคุณในกุศลเจตนาช่วยเหลือด้านวิชาการมา ณ โอกาสนี้

เรียนมาด้วยความนับถือ/เจริญพร

(พระโสภณพัฒนบัณฑิต,รศ.ดร.)

รองอธิการบดี วิทยาเขตขอนแก่น

ประธานคณะกรรมการบริหารหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น

ผู้ช่วยเลขานุการบัณฑิตศึกษา โทร. ๐๔๒-๕๕๒-๖๔๒๖

พระสาโรจน์ กิตติสมปนโน โทร. ๐๖๑-๐๓๑-๙๙๘๗

ภาคผนวก ค

ภาพกิจกรรม

ภาพ ๑.๑ โครงการต้นกล้าคุณธรรม ณ วัดเขื่องกลาง อ.เขื่องใน จ.อุบลราชธานี

ภาพ ๑.๒ ร่วมกิจกรรมรวมพลังต่อต้านยาเสพติดในวันต่อต้านยาเสพติดโลก

ภาพ ๑.๓ กิจกรรมถวายเทียนวันเข้าพรรษา ณ วัดเขื่องกลาง อ.เขื่องใน จ.อุบลราชธานี

ภาพ ๑.๔ กิจกรรมกลุ่มเยาวชนจิตอาสา

ภาพ ๑.๕ กิจกรรมโครงการหนึ่งใจให้ธรรมะ

ภาพ ๑.๖ ประชุมคณะกรรมการสถานศึกษาการดำเนินงานโรงเรียนวิถิพุทธ

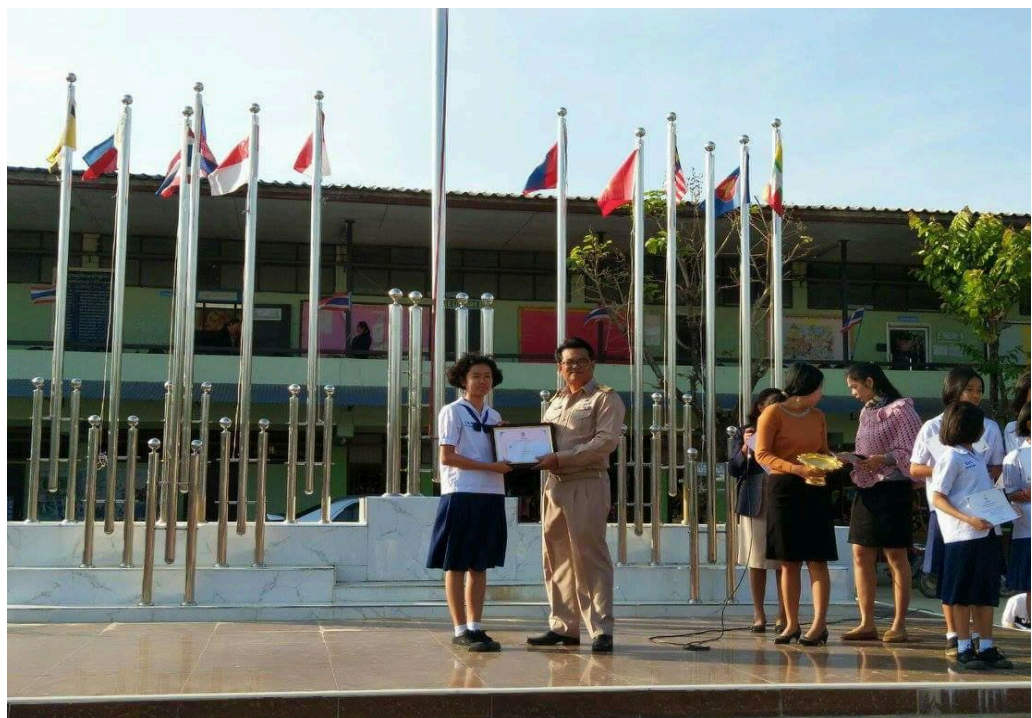
ภาพ ๑.๗ ติดตามเยี่ยมบ้านนักเรียน

ภาพ ๑.๘ กิจกรรมตักบาตรวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา

ภาพ ๑.๙ รางวัลโรงเรียนคุณธรรมวิถีพุทธดีเด่น

ภาพ ๑.๑๐ รางวัลนักเรียนเยาวชนวิถีพุทธดีเด่น

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ : พระสาโรจน์ กิตติสมปโนโน (โกเชีย)
- ว/ ด/ ป เกิด : ๕ มีนาคม ๒๕๓๓
- สถานที่เกิด : โรงพยาบาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช จังหวัดกาฬสินธุ์
- การศึกษา : นธ.เอก
: ปริญญาตรี หลักสูตรการศึกษาศาสตรบัณฑิต (ศน.บ.) คณะศึกษาศาสตร์
สาขาวิชาการสอนพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย
วิทยาลัยศาสนศาสตร์เฉลิมพระเกียรติกาฬสินธุ์
- ประสบการณ์การทำงาน : ครูพระสอนศีลธรรม โรงเรียนบ้านโนนชาด ตำบลหนองแวง
อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์
- อุปสมบท : ๒๓ เมษายน ๒๕๕๔ วัดสว่างอารีย์ บ้านโนนชาด
ตำบลหนองแวง อำเภอสมเด็จ จังหวัดกาฬสินธุ์
- สังกัด : มหานิกาย
- ตำแหน่งหน้าที่ : เจ้าอาวาสวัดก่อน้อย ตำบลยางซิ่นก อำเภอเชียงใน
จังหวัดอุบลราชธานี
- ปีที่เข้าศึกษา : พ.ศ ๒๕๕๙
- ปีที่สำเร็จการศึกษา : ๓๐ กรกฎาคม พ.ศ ๒๕๖๑
- ที่อยู่ปัจจุบัน : ๑๑๑ หมู่ ๖ วัดก่อน้อย ตำบลยางซิ่นก อำเภอเชียงใน
จังหวัดอุบลราชธานี ๓๔๑๕๐
- โทรศัพท์ : ๐๖๑-๐๓๑๙๙๘๗